

T. C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜVENLİK TOPLULUĞU KAVRAMI ÜZERİNE BİR
ANALİZ: KARADAĞ’IN AVRUPA
BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİ ÖRNEĞİ

Ervina DURAKOVIĆ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Murat Necip ARMAN

İzmir-2013

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2010801461

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : ERVİNA DURAKOVİC
Tez Başlığı : Güvenlik Topluluğu Kavramı Üzerine Bir Analiz: Karadağ'ın Avrupa Birliği Üyelik Süreci Örneği
Savunma Tarihi : 26.07.2013
Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Murat Necip ARMAN

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı

Üniversitesi

İmza

Yrd.Doç.Dr.Murat Necip ARMAN

ADNAN MENDERES
ÜNİVERSİTESİ

Doç.Dr.Nazif MANDACI

YAŞAR ÜNİVERSİTESİ

Yrd.Doç.Dr.Nazmi ÜSTE

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Oybirliği ☒

Oy Çokluğu ()

ERVİNA DURAKOVİC tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Güvenlik Topluluğu Kavramı Üzerine Bir Analiz: Karadağ'ın Avrupa Birliği Üyelik Süreci Örneği" başlıklı Tezi (☒) / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Güvenlik Topluluğu Kavramı Üzerine Bir Analiz: Karadağ’ın Avrupa Birliği Üyelik Süreci Örneği**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../...

Ervina DURAKOVIĆ

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Güvenlik Topluluğu Kavramı Üzerine Bir Analiz: Karadağ'ın Avrupa Birliği
Üyelik Süreci Örneği
Ervina DURAKOVIĆ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Avrupa Birliği Anabilim Dalı
Avrupa Birliği Programı

Bu çalışmanın amacı güvenlik topluluğu kavramı konusuna bir çerçeve oluşturmaktır. “Güvenlik Topluluğu Kavramı Üzerine bir Analiz: Karadağ'ın Avrupa Birliği Üyelik Süreci Örneği” başlıklı bu çalışma, güvenlik topluluğu kavramının doğuşu, teorik gelişimi, kavrama ilişkin yeni yaklaşımlar ve yenilikler, güvenlik topluluğu kavramının uygulama alanları ve örnekleri ve komşularla olan ilişkiler konularını ele almaktadır. Bu bağlamda başarılı bir güvenlik topluluğu olarak Avrupa Birliği ele alınmıştır. Avrupa Birliği'nin inşa edilme sürecinin yanı sıra onun komşularla olan ilişkileri ele alınmış, özellikle de Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar bölgesiyle olan ilişkileri Karadağ'ın AB üyelik süreci örneğinde incelenmiştir. Bu tez çalışması hazırlanırken literatür taraması, söylem analizi ve teorik analiz yöntemleri kullanılmıştır.

Çalışma bağlamında elde ettiğimiz en önemli sonuç güvenlik topluluklarının sosyal olarak inşa edildiği, sosyalizasyon ve toplumsal öğrenme politikalarıyla devletlerin dış politika davranışlarını değiştirebileceği, devletler arasındaki işlemlerin ve iletişimin yoğun olduğu durumlarda devletlerin sosyal yapılarının güvenilir barışçıl beklentiler yönünde değiştirilebileceği sonucuna vardık. Güvenlik topluluklarının çoğu zaman savaş ve çatışma sonrası ortaya çıktıklarını göze önünde bulundurarak Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecini de bu noktada inceledik ve üye devletler arasındaki yoğun iletişim ve işlemler sonucunda barışçıl bölge ya da güvenlik topluluğuna ulaşıldığını sonuca vardık. Güvenlik topluluğunun genişleyip kendi barışçıl düzenini, ürettiği normlar ve

değerleri komşulara ve dünyaya yayarak, etkileşimde olduğu bölge üzerinde sosyalizasyon ve toplumsal öğrenme politikaları uyguladığını ve o bölgede bu normlar ve değerlerin içselleştirilerek, dış politikadaki davranışların değiştirdiğini ve güvenlik topluluğun bir parçası haline geldiklerini tespit ettik.

Karadağ'ın Avrupa Birliği üyelik sürecini incelediğimizde, ülkenin Avrupa Birliği üyelik sürecinin sonucunda demokratik yapısının, dış politikadaki davranışlarının, ekonomik ve sosyal politikalarının büyük ilerlemeler ve dönüşümler kaydedildiği sonucuna vardık. 1990'lı yılları savaş ve çatışmaların gergin atmosferinden geçen devletin sosyal yapısında yaşanan bu hızlı dönüşümü güvenlik topluluğu kavramıyla açıklayabileceğimizi iddia ettik. Bu çalışmanın temel iddiasına göre Karadağ'ın sosyal yapısındaki bütün bu ilerleme ve değişimler Avrupa Birliği ile yoğun iletişim ve işlemlerin sonucudur.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik Topluluğu, Üyelik Süreci, Avrupa Birliği, Batı Balkanlar, Karadağ

ABSTRACT
Master's Thesis

**The Analysis of the Security Community Concept: The Example of the
Integration Process of Montenegro and European Union**

Ervina DURAKOVIĆ

**Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of European Union
European Union Program**

The aim of this study is to generate a framework for the concept of the security communities. This study which is entitled as “The Analysis of the Security Community Concept: The Example of the Integration Process of Montenegro and European Union” discusses the birth of the concept of security communities and its development, the new approaches and the novelties to the security communities concept, its field of application, examples and its relations with its neighbors. In this context, the European Union has been taken as an example of successful security community. Beside the process of constructing the European Union, the investigation of its relationship with neighbors, especially with the Western Balkan region; the most important of all the analysis of the example of the Montenegro and European Union integration process have been carried out in this study. As a method of this study we have been use the review of literature, reading and analysis methods.

Among the most important results obtained in the context of this study is that security communities are socially constructed. The other result obtained is that the security communities, using the policies of socialization and social learning, can change the foreign policy behavior of the states with which interacts. Beside this, in the cases where the intensive flow of transactions and communications exist between states, it can change the social structures of the states to the direction of the dependable expectations of peaceful change.

We researched the integration process of European Union in the point that the most of security communities has been emerged after the situations where war or conflicts existed. In this regard we analyzed the policies in the example of the Western Balkans. During our research of the integration process of Montenegro and the European Union we come to the conclusion that Montenegro has been recorded an evident progress and changes in its democratic structure, economic and political issues and also in its social structure. The rapidly transformation of the social structure of the country that has been passed through the intense atmosphere of war and conflicts during the 1990's, can be only explained by the concept of the security communities. All those changes and progress in the social structure of Montenegro are the result of the density of the mutual transactions and communication between the European Union and Montenegro.

KeyWords: Security Community, Integration Process, European Union, Western Balkans, Montenegro

**GÜVENLİK TOPLULUĞU KAVRAMI ÜZERİNE BİR ANALİZ:
KARADAĞ’IN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİ ÖRNEĞİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞLEMSELÇİLİK VE GÜVENLİK TOPLULUĞU

1.1. KARL DEUTSCH’UN İŞLEMSELÇİLİK YAKLAŞIMI	6
1.2. KARL DEUTSCH’UN GÜVENLİK TOPLULUĞU KAVRAMI	8
1.2.1. Birleşmiş Güvenlik Topluluğu	9
1.2.2. Çoğulcu Güvenlik Topluluğu	10
1.3. KARL DEUTSCH’UN İŞLEMSELÇİLİK TEORİSİNE VE GÜVENLİK TOPLULUĞU KAVRAMINA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER	11
1.4. EMANUEL ADLER VE MICHAEL BARNETT’İN GÜVENLİK TOPLULUĞU KAVRAMINA GETİRDİĞİ YENİLİKLER	12
1.4.1. Adler ve Barnett’in Çoğulcu Güvenlik Topluluğu	14
1.4.1.1. Sıkı Çoğulcu Güvenlik Topluluğu	14
1.4.1.2. Gevşek Çoğulcu Güvenlik Topluluğu	15
1.5. GÜVENLİK TOPLULUĞUN KAVRAMSAL TEMELLERİ	16
1.5.1 Başlatma Koşulları	17

1.5.2. Ortak Kimlik ve Karşılıklı Güven Gelişimi için Yardımcı Etkenler	17
1.5.2.1. Güç	17
1.5.2.2. Bilgi	18
1.5.2.3. İşlemler	19
1.5.2.4. Uluslararası Örgütler ve Kurumlar	19
1.5.2.5. Toplumsal Öğrenme	21
1.5.3. Güvenilir Barışçıl Değişim Beklentisi için Gerekli Koşullar	22
1.5.3.1. Karşılıklı Güven	23
1.5.3.2. Ortak Kimlik	23
1.5.4. Güvenlik Topluluğunun Gelişim Evreleri	24
1.5.4.1. Başlangıç Evresi	24
1.5.4.2. Yükselme Evresi	26
1.5.4.3. Olgun Evre	27
1.6. ALEX BELLAMY’NİN GÜVENLİK TOPLULUĞU KAVRAMINA YAKLAŞIMI	28
1.6.1. Güvenlik Topluluğunun Komşularla İlişkileri	29
1.6.1.1. Bölgesel Kale olarak Güvenlik Topluluğu	31
1.6.1.2. Değişken Topluluk	31
1.6.1.3. Bütünleştirici Topluluk	31
1.6.2. Epistemik Güvenlik Topluluğu	32
1.6.3. Transversal Güvenlik Topluluğu	32
1.7. Olgun ve Sıkı Güvenlik Topluluğu Örneği Olarak Batı Avrupa Güvenlik Topluluğu	33

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK TOPLULUĞU VE BALKANLAR

2.1. GÜVENLİK TOPLULUĞU OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ	36
2.1.1. Avrupa Birliği İnşasının Başlangıç Evresi	37
2.1.2. Avrupa Birliği İnşasının Yükselme Evresi	39
2.1.3. Avrupa Birliği İnşasında Olgun Evre	40
2.2. ULUSLARARASI AKTÖR OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ	43

2.3. AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK TOPLULUĞUNUN BATI BALKANLARA TAŞINMASI	47
2.3.1. Avrupa Birliği Güvenlik Topluluğunun Balkanlar Bölgesindeki Politikaları	48
2.3.2. Avrupa Birliği Güvenlik Topluluğunun Batı Balkanlardaki Sosyalizasyon Politikaları ve Enstrümanları	49
2.3.2.1. Dış Politika Yaklaşımındaki Enstrümanlar	52
2.3.2.1.1. Royamount Süreci	52
2.3.2.1.2. Bölgesel Yaklaşım	53
2.3.3. Genişleme Yaklaşımındaki Politikalar ve Enstrümanlar	54
2.3.3.1. İstikrar Paketi (SP)	55
2.3.3.2. İstikrar ve Ortaklık Süreci (SAP)	58
2.3.3.3. İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları	59
2.4. AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK TOPLULUĞUNUN BATI BALKANLARDAKİ SOSYALİZASYON SÜRECİNİN SONUÇLARI	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK TOPLULUĞUN TEK BATI BALKAN ÜLKE ÖRNEĞİNDEKİ ETKİSİ: KARADAĞ CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

3.1. KARADAĞ'IN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ	67
3.2. AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK TOPLULUĞU KARADAĞ İLİŞKİLERİ	70
3.2.1. Avrupa Birliği Güvenlik Topluluğu'nun Karadağ'daki Elit Sosyalizasyonu ve Embriyonik Güvenlik Topluluğunun Oluşumu	72
3.2.2. Karadağ'ın Dış Politika Davranışının Değişimi	75
3.2.2.1. Karadağ'ın Kosova Savaşındaki Tutumu	76
3.2.2.2. Karadağ'ın Ekonomi Politikalarındaki Değişim	77
3.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KARADAĞ'IN DEVLET İNŞASI SÜRECİNDEKİ ROLÜ	78
3.3.1. Avrupa Birliği'nin Karadağ'a Yardım Programları	79
3.3.2. Belgrad Antlaşması: Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyeti	80
3.3.3. Referandum ve Bağımsız Karadağ Cumhuriyeti	82

3.4. BAĞIMSIZ KARADAĞ'IN AVRUPA BİRLİĞİ İLE ÜYELİK SÜRECİ	84
3.4.1. Karadağ'ın Avrupa Birliği Güvenlik Topluluğu Başlangıç Evresi	85
3.4.2. Karadağ'ın Avrupa Birliği Güvenlik Topluluğunda Yükselme Evresi	89
SONUÇ	94
KAYNAKÇA	105

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
Bkz	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CARDS	Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Programı
CSCE	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
DPS	Sosyalist Demokrat Partisi
EBRD	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
ECHO	Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi
EMU	Ekonomik ve Parasal Birlik
ESC	Batı Avrupa Güvenlik Topluluğu
ESDP	Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası
GULF	Körfez Ülkeleri
IMF	Uluslararası Para Fonu
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım
MED	Akdeniz Programı
MEDA	Avrupa-Akdeniz Ortaklığu
MERCOSUR	Güney Amerika Ortak Pazarı
NAFTA	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NATO	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OBNOVA	Yenilenme İnsani Yardım Programı
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OEBS	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OSCE	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
PHARE	Polonya ve Macaristan Ekonomilerini Yapılandırmak İçin Yardım
SAA	İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları
SAP	İstikrar ve Ortaklık Süreci
SEE	Güney Doğu Avrupa Programı

SNP	Sosyalist Halk Partisi
s	Sayfa
ss	Sayfalar Arası
TAIEX	Teknik Yardım ve Bilgi Değişim Ofisi
TWINNING	Avrupa Okul Ortaklıkları ve Eşleştirme Projesi

GİRİŞ

Barış ve güvenlik konuları tarih boyunca çeşitli felsefeciler ve teorisyenler tarafından tartışılmıştır. Tarih boyunca var olan bu tartışmaların da katkısıyla savaşları durdurmak, önlemek ve dünyada istikrarlı bir barış sağlamak konusunda çeşitli teori ve yaklaşımlar üretilmiştir.

1957 yılında, bu hedeflenen noktadan hareket ederek “güvenlik topluluğu” adıyla yeni bir kavram ortaya atılmıştır. Bu kavramın babası olan Karl Deutsch, dünyanın iki topyekûn savaşının yaşanmasından sonra, özellikle de İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemin sonunda, olası yeni savaşlar ve çatışmaları önlemek amacıyla devletlerin değil toplumların güvenlik hissini duyacağı bir algı oluşturmanın yollarını aramıştır. Bu çalışmalarının sonucunda işlemlerin sıklığına yaptığı derin vurgu nedeniyle işlemselcilik olarak adlandırılacak bir teori ve bu teorinin en önemli kavramı olan güvenlik topluluğu yaklaşımını geliştirmiştir. Karl Deutsch’un işlemselcilik teorisinde, savaşların iletişim ve kültürel-sosyal paylaşımlar ile önlenebileceğinin düşüncesini vardır. Bu teori, devletler arasındaki yoğun iletişim ve işlem akışlarının mevcut olduğu siyasi birliklerin oluşmasını önermektedir. Bu siyasi birimlerin arasında iletişim, işlem ve etkileşim yoğunlukları sağlandığında devletler ya da belli bölgeler arasındaki sosyal hareketlilik (sermaye, bilgi, mallar, kişilerin hareketliliği) ile bu devletler arasında sosyal bağlılık oluşacak ve aralarında bütünleşme gerçekleşecektir. Devletler arasındaki oluşan bu bütünleşme, sektörel bütünleşmeye yol açacak; ticaret, turizm, öğrenci değişimleri gibi pek çok işlemi içerecek böylece hem siyasi hem ekonomik bütünleşmenin gerçekleşebilmesi için gerekli güven tesis edilecektir. Bunların sonucunda devletler ve toplumlar arasında topluluk duygusu oluşacaktır. Deutsch devletler ve toplumlar arasında devamlı olarak sıkı iletişim, yoğun etkileşim ve işlemlerin alış verişi temin edildiği takdirde devletler arasında bir barış topluluğu oluşacağını öngörülmektedir. Bu tür iletişim mekanizmaları sadece devletler arasındaki iletişimi kapsamamaktadır; ayrıca toplumlar arasındaki ilişkilere de önem kazanmaktadır. Bu şekilde oluşturulan barış topluluğu, ulusal düzeyde kalmaz, aksine de uluslararası alandaki iletişim ve hareketliliği kapsamaktadır. Karl Deutch bütün bu bütünleşme sürecinin başarılı bir kurumsallaşmayla mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Bu şekilde ortaya çıkacak bütünleşme, siyasal birimlerin ortak bir amacı geliştirdiğini böylece yeni ve ortak

siyasal birimlere geçtiklerini öngörür. Bunun gibi bir birlik oluşturulduğunda, bu yapı güvenlik topluluğu kurulmasına hizmet etmektedir.

Karl Deutsch, güvenlik topluluğunu bir bölgedeki devletler arasında barış alanlarının oluşturulması olarak tanımlamıştır. Bu şekilde oluşturulmuş olan bölgelerdeki ya da bir topluluk oluşturmuş devletler arasında ortaya çıkan sorunları çözmek için çatışmacı yöntemlerin kullanılma olasılığı en aza inecektir. Güvenlik topluluğu ya da barış bölgeleri karşılıklı faaliyetleri (iletişim, işlemler) güçlendirerek ortak sorumlulukları ve görevleri geliştirir. En önemli görev ve sorumluluklar uluslararası barış ve güvenliğin kolektif biçimde sağlanmasıdır. Bu görevleri başarılı bir şekilde sağlaması, güvenlik topluluğu arasındaki faaliyetlerin arttırarak ortak değer ve karşılıklı güven oluşturmaya mümkün olacaktır.

Ancak Deutsch'un güvenlik topluluğu kavramı Soğuk Savaş döneminde, akademik çevrede çok geniş bir tartışılma alanı bulamamıştır. Realist teorilerin hâkim olduğu; güç, çıkar ve beka kavramlarının normatif boyutu kuvvetli teorilerin gelişimine olanak vermediği bu dönem sona ermeden işlemselcilik teorisinin sıkça tartışılmaması anlamlıdır.

Soğuk Savaş sona ermesi, küreselleşme ve bölgeselleşme eğilimlerini de beraberinde getirdi ve bu gelişen süreçte Deutsch'un tanımladığı güvenlik topluluğunun yeniden değerlendirilmesi için uygun akademik zemin ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak 1998 yılında, Emanuel Adler ve Michael Barnett, Karl Deutsch'un güvenlik topluluğu kavramını revize etmişlerdir. Karl Deutsch kendi güvenlik topluluğu çalışmalarına örnek olarak Batı güvenlik topluluğunu incelemiş, örneğin NATO ve Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi örgütler üzerinde yoğunlaşmıştı. Yanı sıra güvenlik topluluğu çalışmalarında devlet ve toplum arasındaki ilişkilere odaklanırken, daha çok toplum elitlerinin önemini vurgulamıştır.

Bu noktada Adler ve Barnett, Deutsch'u eleştirmiştir. Bu eleştiride bir güvenlik topluluğunun oluşması için her ne kadar devletler kadar müşterek kurumların ve örgütlerin de önemi vurgulamaktadır. Adler ve Barnett, Deutsch'tan farklı olarak güvenlik topluluğu kavramının çeşitli bölgelerdeki bölgeselleşme örneklerini ve süreçlerini de akademik olarak çalışmışlardır. Örnek olarak ASEAN, Körfez Ülkeleri ve diğer bölgeselleşme örnekleri üzerinde çalışmalar yapmışlardır.

Adler ve Barnett'e göre b6lgeler ve g6venlik toplulukları sosyal olarak inşa edilmişlerdir. B6ylece g6venlik topluluğu sağladığı sosyalizasyon ile toplumsal 6ęrenme, ortak kimliğin değer ve anlamlarının yeniden tanımlanması, çok taraflı ve uzun vadede kurulan karşılıklı ilişkiler gibi 6zelliklerin, uluslararası d6zeyde bitişik olmayan devlet ya da b6lgelerde de oluşmasının m6mk6n olduğunu savunmuşlardır. Tezlerinde savundukları en 6nemli iddia ise topluluk 6yelerinin barışıl değişim beklentisinde olmalarıdır.

Adler ve Barnett'in tezine g6re toplulukları ikiye ayrılmaktadır: bunlardan ilki birleşmiş (amalgamated) g6venlik topluluğudur. Birleşmiş g6venlik topluluğu 6lkelerin ortak bir h6k6met kurmasıyla oluşmaktadır; daha 6nce bağımsız olan 6lkelerin sonra resmi olarak daha b6y6k bir birimde ortak h6k6met kurarak birleştiği durum s6z konusudur. Bağımsız 6lkelerin ortak h6k6met kurması sonucu daha b6y6k bir birimde birleşmesi ile 6st karar verme mekanizması olan tek h6k6met birimi oluşur. Deutsch, birleşmiş g6venlik topluluğu için 6rnek olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ele almaktadır. İkinci 6rnek ise çoğulcu (pluralistic) g6venlik topluluğudur. oğulcu g6venlik topluluğu, kendi bağımsızlıklarını koruyan 6lkelerin çeşitli şekillerde ortak g6revleri 6stlenmek amacıyla bir araya gelmesiyle oluşmuştur. oğulcu g6venlik topluluğu daha uzun s6re hayatta kalan topluluktur, aynı zamanda oluşması da daha kolaydır. Buna 6rnek olarak ABD ve Kanada devletlerinin Kuzey Amerika'da oluşturduğu g6venlik topluluğu incelenmiştir. G6n6m6zde ise bu t6r b6lgelere pek çok 6rnek bulunmaktadır (AB, ASEAN, vs).

Bu alışmada, Adler ve Barnett'in revize ettiği g6venlik topluluk çalışmalarından hareket edilmiştir. Çalışmamızda Avrupa Birliği oğulcu g6venlik topluluğu 6rneğinden hareket edilmiş, bunun yanı sıra komşularla olan ilişkiler, Birlik g6venlik topluluğunun 6zellikle de Batı Balkan b6lgesindeki etkisi ve Batı Balkan b6lgesinde, Karadağ'ın tek 6lke 6rneğinde sosyalizasyon etkisi incelenecektir.

Çalışmamızın ana hipotezi, g6venlik topluluğunun son aşamasında bulunan ve uzun s6redir başarılı bir g6venlik topluluğu 6rneği sergileyen olan Avrupa Birliği'nin kendi komşularına, bu çalışmadaki 6rnek olarak Karadağ'a, sosyalizasyon ve toplumsal 6ęrenme politikalarıyla kendi barışıl ve demokratik normlarını yayıp yayamadığı sorusudur. Bu alışmada AB g6venlik topluluğunun savaştan yeni çıkan

bölge üzerinde sosyalizasyon politikalarıyla istikrarı sağlayabilme, Batı Balkan ülkelerindeki Karadağ tek ülke örneğinde dış politika davranışlarını değiştirebilme potansiyeline sahip olup olmadığı ölçülecektir. Bu politikaların yanı sıra var olan politikalarıyla, Batı Balkanlar için İstikrar ve Ortaklık Sürecini'nin bir sosyalizasyon enstrümanı olarak bölge ülkelerini kendi güvenlik topluluğu çatısı altına çekebilme başarısını da ölçebilmek tezimizin tali amaçları arasındadır.

Güvenlik topluluğu kavramını Karadağ'ın AB üyelik süreci örneğinde incelememizin ana sebebi Karadağ'ın 1990'lı yıllarında savaş tecrübesini yaşaması, bunun yanı sıra demokratikleşme ve ulus-devlet inşa sürecini diğer eski Yugoslavya ülkelerinden daha geç tamamlaması ve 1990'lı yılları Miloseviç'in otoriter ve muhafazakâr yönetiminden kurtulma çabası ile geçirmesi ve en nihayet III. Yugoslavya'nın bir parçası olmakla, sui generis bir örnek olmasıdır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında literatür taraması, söylem analizi ve teorik analiz yöntemleri kullanılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde güvenlik topluluğu kavramının teorik çerçevesine yer verilmiştir. Kavramın kurucu babası olan Karl Deutsch'un işlemselciliğin teorik çerçevesini çizmesi, kendisine yöneltilen eleştiriler ve 1990'lı yıllardan itibaren teoriye yapılan katkılar incelenecektir. 1998 yılında güvenlik topluluğu kavramının önemini ve uygulama alanını bizlere tekrar anımsatan Emanuel Adler ve Michael Barnett, Karl Deutsch'un çalışmalarını revize edip, teoriye bazı yenilikler getirmişlerdir. Güvenlik topluluğunun sosyal olarak inşa edildiğini savunan Adler ve Barnett, bir güvenlik topluluğunun oluşması için işlemlerin yoğunluğu, sosyal hareketlilik, sosyalizasyon, toplumsal öğrenme, uluslararası örgüt ve kurumların, karşılıklı güven ve ortak kimlik inşasındaki etkileri ve en önemlisi ise güvenilir barışçıl değişim için beklentisinin önemine vurgu yapmışlardır. Bu bağlamda bir güvenlik topluluğunun inşa sürecini 3'e ayırmaktadırlar; başlangıç, yükselme ve olgun evre. Son olarak Alex Bellamy'nin bu teorik tartışmaya katkısına yer vereceğiz. Bellamy, hem başlangıç evresinden önceki embriyonik güvenlik topluluğu aşamasının özelliklerini hem de olgun evreye gelen güvenlik topluluğunun komşularla ilişkileri gibi daha önce göz ardı edilmiş konuları incelemiştir.

Bu teorik tartişma doğrultusunda çalışmamızın ikinci bölümünde güvenlik topluluğu kavramının uygulama alanı incelenmiştir. Güvenlik topluluğunun başarılı bir rneği olarak Avrupa Birliği ele alınmıştır. Avrupa Birliği güvenlik topluluğunun Adler ve Barnett'in güvenlik topluluk inşa sürecindeki evrelerindeki yerinin araştırılmasının ardından, AB güvenlik topluluğun Batı Balkan bölgesi ile olan ilişkileri incelenmiştir. Bu bağlamda ise Adler ve Barnett'in güvenlik topluluğunun kavramsal incelenmesinin yanı sıra Emilian Kavalski'nin AB'nin Batı Balkanlar'daki politikaları üzerindeki çalışmalarından yararlanılacaktır.

Çalışmamızın nc bölümünde ise Avrupa Birliği güvenlik topluluğu Batı Balkanlar bölgesindeki tek ülke örneğinde incelenmiştir. Karadağ'ın Avrupa Birliği yelik süreci bağlamında güvenlik topluluğuna dâhil olma sürecinin bir analizi yapılacaktır. Bu bağlamda AB güvenlik topluluğunun Karadağ üzerinde başta sosyalizasyon politikaları olmak üzere kullandığı enstrümanlar incelenecektir. Son olarak Karadağ'ın AB yelik sürecinde başvurduğu sosyalizasyon ve toplumsal öğrenmenin ülkenin dış politikadaki davranışlarını nasıl etkilediğini, bu değişimin ülkeyi AB'ye ne kadar yaklaştırdığını, güvenlik topluluk inşasının hangi evrede olduğu gibi konular üzerinde analizler yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞLEMSELÇİLİK VE GÜVENLİK TOPLULUĞU

Bu bölümde işlemselecilik (transactionalism) yaklaşımı ve güvenlik topluluğu kavramının gelişimi incelenecektir. Bu iki kavramın gelişimlerden bahsederken ilk olarak bu kavramları ortaya atan Karl Deutch'un çalışmalarını inceleyeceğiz. Onun ardından güvenlik topluluk kavramını revize eden Emanuel Adler ve Michael Barnett'in çalışmalarını ele alacağız. Son kısmında da Alex Bellamy'nin güvenlik topluluğunun komşularla olan ilişkileri üzerinde durduğu çalışmaları ele alacağız.

1.1. KARL DEUTSCH'UN İŞLEMSELÇİLİK YAKLAŞIMI

Tarih boyunca Avrupa kıtasının devamlı istikrarsız ve savaş içinde olmasından dolayı Avrupalı felsefeciler ve entelektüeller kıtada barış sağlaması için proje ve önerileri 17 yüzyıldan itibaren ortaya atmaya başladılar. 1658-1743 yılları arasında yaşayan Abbe de Saint-Pierre “Sonsuz Barış Projesi” isimli eserinde bu fikri ilk savunanlardandır. Jean-Jacques Rousseau'nun bu eserin eleştirisini ve revizyonunu yapmasının ardından karşımıza Immanuel Kant “Ebedi Barış Üzerine Felsefi Denemesi” isimli paradigma oluşturucu eseri çıkmaktadır.¹

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları Avrupa kıtasında büyük kayıplar meydana getirmiştir. Tarihten ders alıp aynı hataların yaşanmaması için Avrupalı ülkeler yukarıda bahsettiğimiz Avrupa'da barış sağlanma projesini gerçekleştirmeye karar verdiler. Bunu da Avrupa Ekonomik Topluluğu/Avrupa Topluluğu/ Avrupa Birliği ile başarmaya karar verdiler. Ekonomik bütünleşme ile başlayan süreç günümüzde siyasi bütünleşmeye doğru ilerlemektedir. Avrupa Birliği bütünleşmesinin açıklanması için Avrupalı entelektüeller çeşitli kavramlar ve teorileri üretmiştir: bunlardan bazıları fonksiyonalizm, neo-fonksiyonalizm, hükümetler arası yaklaşım, sosyal inşacılık, işlemselecilik ve uluslar üstücülük olarak sayılabilir. Çalışmanın bu

¹ Canan Balkır, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme; Kuram, Politika ve Uygulama; AB ve Dünya Örnekleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2010, ss. 6-7.

ilk bölümünde Avrupa Birliği bütünleşmesi güvenlik topluluğu kavramı ve işlemselcilik (transactionalism) teorisi ile nasıl açıklanabileceğine değinilecektir.

İşlemselcilik ve güvenlik topluluk kavramları ilk olarak 1957 yılında Karl Deutsch tarafından ortaya atılmıştır. Karl Deutsch İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra Batı Avrupa ve Kuzey Avrupa bölgelerinde karşılıklı ilişkilerin yeniden nasıl düzenlenebileceğine ilişkin çalışmalar yapmıştır. İki kutuplu düzen ve savaş sonrasındaki dönemin koşullarını da göz önünde bulunduran Deutsch, bu bölgelerde ne gibi politika izlemenin barışı sağlayabileceğine ilişkin düşünceler geliştirmiştir. Bu noktadan hareketle Karl Deutsch 1950'li yıllarda işlemselcilik teorisini geliştirmiştir. Bu yaklaşım siyasi entegrasyonun iletişim ve işlem sıklığı ile ortaya çıkabileceğini savunmaktadır. Deutsch'a göre topluluğu arasında iletişim, işlemlerin sıklığı ve yoğunluğu ne derece güçlüyse, devletler arasında güven ortamının tesis etmesi aynı derecede kolay olacaktır. Yeni savaşlara engel olunması için Deutsch Batı dünyasının kendi arasındaki uyum üzerinde dururken, gelişmiş Batı toplumları arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerin artması gerektiğini savunmuştur. Onun yanı sıra iletişimin geliştirilmesi ve ortak bir kültür inşa edilmesi gerektiğini savunmuştur. Diğer bir deyişle savaşların iletişim ve kültürel-sosyal paylaşım yoluyla önlenmesi düşüncesini savunmuştur. İletişim yoluyla kültürlerin ortak özelliklerini geliştirerek siyasal birliklerin oluşabileceğini de iddia etmiştir.² Bir diğer savunduğu görüş ise oluşan siyasi birimler içindeki ve arasındaki ve diğer ülkelerle olan ilişkilerinin, iletişim akışına bağlı olduğudur.

Deutsch bunun yanı sıra siyasi birimler arasındaki ilişkiler için toplumsal birimlerin hareketliğinin çok önemli rol oynadığını vurgulayarak, toplumlar arasındaki iletişimin bu hareketlilikte kilit rol oynadığını öne sürmüştür. İki devlet ya da bölge arasında bilgi, mallar, insanların, sermayenin hareketliği varsa o iki devlet ya da bölge daha kolay bütünleştiği sıklıkla kabul edilen bir durumdur. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz siyasi birliğin gerçekleşebilmesi için, değer ve duyguları, karşılıklı saygıyı paylaşarak sosyal bağlılık ve toplumsal oйдаşıma sağlanabileceğini savunmuştur. Bu da devamlı ve kesintisiz iletişim yoluyla gerçekleştirilmektedir. Devlet ve toplum arasında devamlı şekilde iletişim sürdürüldüğünde bir geri besleme mekanizması oluşturulacak ve bu şekilde ancak bir barış topluluğu oluşturabilecektir.

² Karl W. Deutsch, **Political Community at the International Level**, Salt Lake City, Aadvark Global Publishing, 2006, ss. 41-48.

Yukarda bahsettiğimiz gibi toplumsal iletişim sadece devlet sınırlar içerisinde kalmamaktadır, aksine uluslararası etkileşimi ve hareketlikleri de kapsamaktadır. Bir siyasi birlik ancak güçlü bir iletişim, ulaşım ve işlemler mekanizmalarıyla mümkündür. Bu da Deutsch'a göre sektörel bütünleşmeyle hızlandırılabilir. Ticaret, turizm, posta, öğrenci/işçi değişimi gibi her türlü faaliyet eşit şekilde bütünleştirici bir işlem olarak tanımlanabilir. Karl Deutsch bunun ancak yüksek düzeyde bir kurumsallaşma ile sağlanabileceğini öne sürmüştür. Bu şekilde kurulmuş olan, yani kurumsallaşma ile oluşmuş olan birlikler sayesinde ancak bütünleşme söz konusu olabilmektedir.³ Yanı sıra bütünleşme, siyasal birimlerin bir ortak amacı geliştirirken, yeni ve ortak bir siyasal birimlere geçtiklerini göstermektedir. Bunun gibi bir birlik oluşturması güvenlik topluluğun kurulmasına hizmet etmektedir.

1.2. KARL DEUTSCH'UN GÜVENLİK TOPLULUĞU KAVRAMI

Güvenlik topluluğu (security community) kavramının kurucu babası olan Karl Deutsch, güvenlik topluluğu bir bölgede ya da devletler arasında barış ve güven bölgelerinin oluşturulması olarak tanımlanmıştır.⁴ Bu şekilde oluşturulmuş olan bölgeler ya da topluluğu devletlerin arasındaki sorunları çözmek için savaşı yöntemleri kullanma olasılığını minimize etmektedir.

Güvenlik topluluğu ya da barış bölgeleri karşılıklı faaliyetleri (iletişim, işlemler) güçlendirerek ortak sorumlulukları ve görevleri geliştirirler. Bu görev ve sorumluluklar uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında aktif rol alma biçiminde karşımıza çıkar. Bu görevlerin başarılı bir şekilde yerine getirilmesi için güvenlik topluluğu içindeki faaliyetlerin arttırılarak ortak değerler ve karşılıklı güvenin tesisi kolaylaştırılabilir. Fakat Karl Deutsch güvenlik topluluğun oluşabilmesi için önemli olanın, devletler arasından ziyade, toplumlar arasındaki ilişkinin yoğunluğunun önemine işaret etmiştir.

³ Beril Dedeoğlu, "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteğine", **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi**, Cilt:1, Sayı:4, Ankara, Kış 2004, ss. 10-11

⁴ Karl. W. Deutsch ve diğ., **Political Community and the North Atlantic Area-International Organization in the Light of Historical Experience**, Princeton University Press, Princeton, 1957, ss. 2-3.

Güvenlik topluluğu entegre olan, kurumsal işlemleri ve görevleri karşılıklı olarak sağlayan ve topluluk duygusunu geliştiren topluluktur. Topluluk duygusu (sense of community) karşılıklı sempati ve bağlılık, yani “biz” duygusu gelişmesine ve bu çerçevede çıkarların ve taleplerin ortaklaşmasına, devlet davranışlarının benzemesine neden olacak bir gereksinim olarak tanımlanmaktadır. Topluluk duygusunun diğer bir deyişle entegre olan bir halk grubunun toplumsal sorunları savaş yoluyla değil kurumsallaşma yoluyla çözdüğü durumda “barış değişikliğine” varmaktayız.⁵

Karl Deutsch güvenlik topluluğunu ikiye ayırmaktadır: birleşmiş (amalgamated) güvenlik topluluğu ve çoğulcu (pluralistic) güvenlik topluluğu. Burada Deutsch’un bu iki güvenlik topluluğu kategorisi açıklanacaktır.

1.2.1. Birleşmiş Güvenlik Topluluğu

Karl Deutsch birleşmiş (amalgamated) güvenlik topluluğu devletlerin birleşerek ortak bir hükümet kurması durumunda oluşmaktadır. Yani daha önce bağımsız olan devletlerin resmi olarak daha büyük bir birimde ortak hükümeti kurularak birleşmesidir. Bağımsız ülkelerin ortak hükümeti kurularak daha büyük bir birimde birleştiği durumda üst karar verme mekanizması olan tek bir hükümet birimi oluşacaktır.⁶ Deutsch birleşmiş güvenlik topluluğuna örnek olarak ABD’yi vermektedir.

Birleşmiş güvenlik topluluğu nitelikleri şunlardır:⁷

- Benzer değerlere, siyasi görüşlere, ekonomik ve dini değerlere sahip olmaları,
- Ortak “biz” duygusunun varlığı,
- Benzer yaşam tarzların bulunması,
- Grup aktörlerinin benzer niteliklere sahip olmaları,
- Yüksek ekonomik büyümeye sahip olmaları,

⁵ Deutsch, s. 2.

⁶ Deutsch, ss. 2-3

⁷ Balkır, s. 12.

- Bütünleşmenin yararları konusunda olumlu beklentilerin bulunması,
- İletişim ve işlemsel ilişkilerin yoğun olması,
- Yaygın bir elit grubun bulunması,
- Farklı ülkelerin elit grupları arasındaki ilişkileri genişletilmesi,
- Yoğun nüfusun ve coğrafi hareketliliği bulunması.

Deutch'un yanı sıra güvenlik topluluğu kavramı üzerine çalışmaları yapan diğer araştırmacılar da (Adler/Barnett, Bellamy, vs) birleşmiş güvenlik topluluğunu oluşturmamanın çoğulcu güvenlik topluluğu olmaktan daha zor olduğunu savunmaktadır. Bu düşünürler çoğulcu güvenlik topluluğunun daha uzun ömürlü olduğunu kabul ederler.

1.2.2. Çoğulcu Güvenlik Topluluğu

Çoğulcu (pluralistic) güvenlik topluluğu, kendi bağımsızlıkları koruyan devletlerin belli ortak fonksiyonlar aracılığıyla bazı ortak görevleri üstlenerek oluşturdukları topluluktur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi çoğulcu güvenlik topluluğu daha uzun süre hayata kalan topluluğudur, bunun yanı sıra oluşmaları da daha kolaydır. Deutsch çoğulcu güvenlik topluluğuna örnek olarak ABD'nin Kanada ile kurduğu ekonomik bütünleşmeyi göstermektedir.⁸ Günümüzde çoğulcu güvenlik topluluğuna pek çok örnek verilebilir (AB, ASEAN, v.s).

Çoğulcu güvenlik topluluğu oluşması için gerekli nitelikler şunlardır:⁹

- Üyelerin temel değerlerinin uygunluğu,
- Siyasi grupların dışarıdan gelen tehditleri çatışma olmadan çözebilmesi (siyasi araçları kullanılması),
- Üyelerin, diğerinin ekonomik, siyasal ve sosyal davranışını karşılıklı tahmin edebilme yeteneğine sahip olmaları.

Bunların yanı sıra Beril Dedeoğlu çalışmasında Deutsch'un çoğulcu güvenlik topluluğunun oluşması için gereken koşullara bir takım yeni koşullar eklemiştir.¹⁰ Dedeoğlu'na göre, topluluğun üyelerin arasında öyle kolektif değerler ve ilişkiler

⁸ Deutsch, s. 2.

⁹ Merve İrem Yapıcı, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği", Dokuz Eylül Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**; Cilt 9; Sayı:3, 2007, ss. 150-151.

¹⁰ Dedeoğlu, s. 11

kurulmalıdır ki bu ilişkiler sonuçta kolektif kimliklerin ortaya çıkabilmesine hizmet edebilmelidir.

Çoğulcu güvenlik topluluğu kavramı bu bölümün 1.4 ve 1.5 alt bölümlerinde daha detaylı olarak ele alınacaktır.

1.3. KARL DEUTSCH'UN İŞLEMSELÇİLİK TEORİSİNE VE GÜVENLİK TOPLULUĞU KAVRAMINA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Karl Deutsch'un işlemselcilik ve güvenlik topluluğu yaklaşımı teorisinin kaleme alındığı yıllarda pek benimsenmemiştir. Nükleer savaş risk ve tehditlerin bulunduğu bu dönemde, yani Soğuk Savaş döneminde güvenlik topluluğu oluşturulması romantik bir ütopya gibi algılandı.¹¹ Bu dönemde uluslararası politikada realist yaklaşım hâkimdi ve teori uluslararası ilişkileri salt devletler arası bir güç ve çıkar mücadelesi biçiminde tanımlıyordu. Bunun yanı sıra o yıllarda Avrupa Topluluğu (AT) üzerinde yoğunlaşan fonksiyonalizm ve neo-fonksiyonalizm teorilerinden ziyade Karl Deutsch'un işlemselcilik ve güvenlik topluluğu yaklaşımı daha geniş bir entegrasyonu tanımlıyordu, çünkü bu yaklaşımlar kurucu altıların yanı sıra Avrupa'nın kalan coğrafyasında da bir entegrasyonu zorunlu olarak görmekteydi.¹²

Karl Deutsch'un işlemselcilik ve güvenlik topluluğu yaklaşımlarının eleştirilmesinin en önemli nedenlerden biri de elit olmayanlar arasında bir bütünleşmeyi öngörememesidir. Yani farklı kültürleri ele almamıştır, bir "tek-kültürel" yapıdan bahsetmektedir. Bunun yanı sıra da 'öteki'yi ve dış tehditleri de tam olarak tanımlamamıştır.¹³ Dedeoğlu ise bu noktada Karl Deutsch'un işlemselcilik/güvenlik topluluğu yaklaşımının dış tehditleri tam olarak tanımlamayıp, onun yerine uluslararası ilişkilerde hâkim olan büyük güçler arasındaki rekabetçi çatışmaların ortaya çıkmaması için uğraşmasına ilişkin yaklaşımına yönelik

¹¹ Hasan Ulusoy, "Revitising Security Communities After the Cold War: The Constructivist Perspective", SAM; Center for Strategic Research, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, September-November 2003, ss. 3-4

¹² Yapıcı, a.g.m. s. 152

¹³ Murat Necip Arman, "Avrupa Komşuluk Politikasında Sorunlu Alanlar: İnsan Güvenliği ve Komşuluk İlişkisi", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt:8,Sayı: 31, 2011, s. 50.

eleştirinin, aslında dış tehditler algılamaları birbirine benzeyen büyük güçlerden geldiğini iddia etmiştir.¹⁴

İşlemselcilik/güvenlik topluluğu yaklaşımına yöneltilecek diğer bir eleştiri ise yöntem sorununa ilişkindir, yani bu yaklaşımın niceliksel boyutuyla ilgilidir. Deutsch bütünleşme sürecini ve etkileşim akışını ölçülebilir olarak değerlendirirse de bunun pratikte ölçebilmesinin gerçekten zor olduğu genel kabul gören bir eleştiridir.¹⁵

Deutsch'un güvenlik topluluğu ve işlemselcilik teorisine yönelen en önemli eleştiri ve katkı Adler ve Barnett'ten gelmiştir.¹⁶ Deutsch'un güvenlik topluluğu yaklaşımında sadece siyasi elitler arasındaki etkileşim ve iletişim yoğunluğu üzerinde durulmuşken Adler ve Barnett bunu eksik görmektedir. Onlar güvenlik topluluğu kavramını 1998'deki çalışmalarında revize ederek sosyalizasyon yoluyla topluluk inşa sürecinde sadece siyasi elitlerin kilit rolü oynamadıklarını, toplumsal etkileşim ve işlemlerin de en az elitlerin etkileşimi kadar önemli olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca ortak bir duygusunun sadece benzer gruplar arasında değil, çok kültürlü bir toplumda, benzemeyenler arasında da ortaya çıkabileceğini vurgulamışlardır. Bunun yanında bu sürecin başarılı olması için uluslararası örgütlerin ve kurumların da büyük öneme sahip olduklarını iddia etmişlerdir.

1.4. EMANUEL ADLER VE MICHAEL BARNETT'İN GÜVENLİK TOPLULUĞU KAVRAMINA GETİRDİĞİ YENİLİKLER

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, Karl Deutsch güvenlik topluluğu kavramını uluslararası politikada ulus-devletin tek aktör olduğu realist teorisinin hegemon olduğu dönemde, yani Soğuk Savaş döneminde ortaya atmıştır. O yüzden barışın sağlanmasının ana amaç olduğu bu güvenlikçi dönemde uluslararası değerler ve uluslararası işlem ve etkileşim akışı üzerinde kurulacak olan güvenlik topluluğunu temel olarak alan sosyal entegrasyon teorisi çok gerçekçi görünmüyordu. Böyle bir teorisinin; ancak Soğuk Savaş bittikten sonra, uluslararası politikaya yeni bir düzen hâkim olunca; ortak değerler paylaşma, barış inşa etme, “biz” duygusu gibi sosyal

¹⁴ Dedeoğlu, s. 15.

¹⁵ Bkz. Yapıcı, s. 152.

¹⁶ Emanuel Adler, Michael Barnett, “A Framework for the Study of Security Communities”, Emanuel Adler ve Michael Barnett (der.), **Security Communities**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s. 43

konulara ihtiyaç ve ortaya çıkınca yeniden gözden geçirme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak o dönemde Karl Deutsch'un güvenlik topluluğu kavramı uluslararası ilişkileri tanımlamak ve tüm dünyada bölgesel güvenlik kompleksleri oluşmaya başlayınca daha gerçekçi görülmeye başlanmıştır.¹⁷ Bu durum güvenlik kavramının evrimi ile de bağlantılıdır. Soğuk Savaş boyunca en önemli güvenlik kategorisi ulusal güvenlik olarak algılanmış olsa da günümüzde yeni güvenlik kategorileri tartışılmaktadır: toplumsal güvenlik, cinsiyet güvenliği, insan güvenliği, çevre güvenliği bu anlamda ilk akla gelen güvenlik kategorileridir.

Emanuel Adler ve Michael Barnett 1998 yılında kaleme aldıkları “Teorik Perspektiften Güvenlik Topluluğu” çalışmasında Karl Deutsch'un güvenlik topluluğu kavramını revize etmişlerdir. Deutsch'tan farklı olarak Adler ve Barnett birleşmiş güvenlik topluluğu üzerine değil çoğulcu güvenlik topluluğu üzerine yoğunlaşmışlardır. Onlara göre çoğulcu güvenlik topluluğu kendi bağımsızlıkları kaybetmeden, topluluk duygusuna (sense of community) dayanarak ortak kurumlardan gelen ortak değerlere uyumludur. Topluluk duygusu, karşılıklı bağımlılığa ve sempatiye, karşılıklı saygı ve güvene, “biz” hissine, ortak kimlik altında kendilerini tanımlamaya sahip olan grupların barış sağlama beklentisinde entegre olmalıdır. Bu entegrasyon ve barış ilişkisi sosyal ilişkilerle belirlenmektedir. Başka bir ifade ile topluluk duygusu sosyal öğrenmenin bir sonucudur. Sosyal öğrenme gerçeğin yeniden tanımlanmasını ve yorumlanmasını gerektirir. Bu öğrenme sürecinde kurulan diyaloglar yoluyla kendini yeniden anlamlandırma için uluslararası normların algılanması ve barış beklentisi önem kazanmaktadır.¹⁸

Adler ve Barnett, Deutsch'ten farklı olarak sadece Batı ve Kuzey Atlantik bölgeleri üzerinde odaklanmamaktadır, onun yerine güvenlik topluluğu kavramına ilişkin çeşitli tarihsel geçmişi olan farklı bölgelerde araştırmalarını çeşitlendirmişlerdir. Adler ve Barnett güvenlik topluluğu kavramının başka gruplarca da benimsenip benimsenmediği konusuyla ilgilenmişlerdir. Güney Doğu Asya (ASEAN), Güney Amerika, Körfez Ülkeleri (GULF) gibi farklı bölgelerde güvenlik

¹⁷ Emanuel Adler, Michael Barnett, “The Security Community in Theoretical Perspective”, Emanuel Adler ve Michael Barnett (der.), **Security Communities**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s.3-4.

¹⁸ Vişne Korkmaz, “Bölgesel Güvenlik Üzerine Kuramsal Tartışmalar”, **Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, SAREM**, Haziran 2010, s.152.

topluluğunun ortaya çıkış koşullarını incelemişlerdir.¹⁹ Adler ve Barnett çalışmalarını farklı bölgeler üzerine odaklısından çıkan sonuç, güvenlik topluluğunun farklı aşamalardan geçtiğinin ortaya çıkmasıydı. Örnek olarak Avrupa (AB) ve Kuzey Atlantik (NATO) başarılı birer güvenlik topluluğu örnekleriyken; ASEAN ve GULF daha geri bir aşamadadırlar. Bu bölgelerde güvenlik topluluğu henüz embriyonik bir yapıdadır.

Adler ve Barnett çalışmalarında Birleşmiş Milletler (BM) ve OSCE gibi uluslararası organizasyonları da örnek olarak almaktadırlar. Küresel ve bölgesel güvenlik topluluğunun oluşturulmasında uluslararası örgütlerin nasıl bir katkıda bulunduğu da araştırmalarının temel sorularından biri olmuştur. Adler ve Barnett devletlerin yanı sıra uluslararası örgüt ve kurumların da uluslararası politikada önemli yere sahip olduklarını savunmaktadırlar. Uluslararası örgütler bölgesel kimliklerin oluşmasında ve barışın tesisinde, devletlerin uluslararası bağlarının gelişmesine katkı sunmaktadır.²⁰

1.4.1. Adler ve Barnett'in Çoğulcu Güvenlik Topluluğu

Adler ve Barnett çoğulcu güvenlik topluluğunu insanları barışı korumaya teşvik eden ve bağımsız devletlerden oluşan bir uluslararası bölge olarak tanımlamaktadır. Çoğulcu güvenlik topluluğu güvenin derinliğine ve yönetim sisteminin kurumsallaşmanın seviye ve doğasına göre sıfırlanmaktadır. Adler ve Barnett çoğulcu güvenlik topluluğu iki tipe ayırmaktadır: 1) sıkı (tightly) çoğulcu güvenlik topluluğu ve 2) gevşek (loosely) çoğulcu güvenlik topluluğu.²¹

1.4.1.1. Sıkı Çoğulcu Güvenlik Topluluğu

Sıkı çoğulcu güvenlik topluluğu gevşek topluluktan iki noktada ayrılmaktadır. İlk olarak, bu topluluğu ortak bir düzen için inşa ettikleri bir “ortak yardım” sistemleri bulunmaktadır. İkinci olarak, bir kural sistemleri vardır. Bu kural

¹⁹ Adler ve Barnett, The Security Community in the Theoretical Perspective, ss. 15-16.

²⁰ Adler ve Barnett, s.17.

²¹ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities, s. 30.

sistemi “post-bağımsız” bir sistemdir: bağımsız ülkeler ve bölgesel, merkezi hükümetler arasında bulunmaktadır. Bu “post-bağımsız” sistem bir çeşit ortak güvenlik sistemi ve ortak uluslar üstü (supranational), uluslararası ve ulusal kurumlarla bir arada bulunmaktadır.

1.4.1.2. Gevşek Çoğulcu Güvenlik Topluluğu

Gevşek çoğulcu güvenlik topluluğu genel anlamdaki çoğulcu topluluğu tanımını kapsamaktadır. Barışın sağlanması ve koruması için uluslararası bir bölgede bir araya gelen bağımsız ülkeler olarak tanımlanmaktadır. Paylaşılan ortak değer, anlam ve kimlik yapısına dayanarak bu tip çoğulcu güvenlik topluluğun üyeleri kendi üye arasındaki sorunları çatışmadan çözmeyi beklemektedirler.²²

Adler ve Barnett genel olarak Deutsch gibi uluslararası ve devletler arasındaki etkileşim ile ilgilenmektedirler ve bu ilişkilerin barışçıl değişim beklentisinde olan hükümetlerin uluslararası topluluğu oluşabileceğine inanmaktadırlar. Bu noktada Adler ve Barnett’in çalışmalarında güvenlik topluluğu kavramı ile topluluk kavramları arasındaki bazı farklar dikkat çekmektedir. Onlara göre güvenlik topluluğunu diğer topluluklardan ayıran nokta bir uluslararası topluluğunun varlığını istikrarlı barışa (stable peace) bağlamalarıdır.²³

Adler ve Barnett’e göre güvenlik topluluğunun üç özelliği vardır. İlki, topluluğun üyeleri ortak değerleri, anlamları ve kimlikleri paylaşmaktadırlar. İkincisi, topluluk üyeleri arasında çok taraflı ve doğrudan ilişkiler mevcuttur, etkileşim yüz yüze karşılaşma ve pek çok farklı ortamlarda iletişimle gerçekleşir. Üçüncüsü, toplumlar uzun süreli çıkarlar düzeyinde karşılıklı, özgecilik ve sosyal fedakârlık sergilendiği durumdur. Uzun vadeli çıkarlar topluluk üyelerinin etkileşim içinde olduğu taraflarını bilmesinden gelmektedir, fedakârlık ise sorumluluk ve yükümlülük duygusu olarak tanımlanır.

Yukarda bahsettiğimiz ve topluluğu oluşturan üç özelliği ulusal ve uluslararası düzeyde gözlemlemek mümkündür. Eskiden imkânsız gibi görünen özellikleri ve sadece ulusal, yerel düzeyde oluşabilirken günümüzde teknolojik

²² Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities, s. 30.

²³ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities, s. 31.

gelişme ve küreselleşme sayesinde bu tür topluluğu uluslararası düzeyde de ortaya çıkabilmektedir.

Bu durumun sonucu olarak, güvenlik topluluğunun her zaman aynı coğrafyada oluşturmadıklarını görmekteyiz. Bu noktada Adler ve Barnett, Deutsch'a katılarak güvenlik topluluğunun sosyal olarak inşa edildiğini savunur. Geçmişte her ne kadar Deutsch ve diğer teorisyenler bölge sınırlarının nerede başladığı ve nerede bittiği üzerine tartışmalar yapmış olsalar da bu tartışmalar Soğuk Savaş'tan sonra ortadan kalkmıştır. Sovyet Birliği'nin dağılmasının ardından, NATO ve AB'nin doğuya doğru genişlemesi ile bu tartışmalar ortadan kalkmıştır. Bu yüzden Adler ve Barnett bölgeleri ve güvenlik topluluğunu yeniden tanımlamış ve bölgesel güvenlik topluluğunun sosyal olarak inşa edildiğini iddia etmişlerdir. Böylece güvenlik topluluğunun bitişik olmayan bölgelerde de oluşabileceğini iddia etmişlerdir: ABD ve İsrail ilişkisi ile Avustralya'nın Batı güvenlik topluluğuna üyeliğini bu duruma örnek olarak verebiliriz.

Özetleyecek olursak, güvenlik topluluğu aktörlerin ortak kimlik, değer ve anlamları; çok taraflı ilişkileri ve uzun vadeli karşılıklık (reciprocity) ve bütün bu özelliklerin uluslararası düzeyde ve bitişik olmayan devlet ya da bölgelerde oluşmasını müsaade edildiği durumda ortaya çıkabilir.

Güvenlik topluluğunu yukarıda da değindiğimiz gibi diğer topluluklardan ayıran nokta topluluk üyelerinin barışçıl değişim beklentisinde olmalarıdır.²⁴

1.5. GÜVENLİK TOPLULUĞUN KAVRAMSAL TEMELLERİ

Adler ve Barnett güvenlik topluluğunun kavramsal temellerini üç aşamada analiz etmişlerdir.²⁵

- 1) Başlatma (Ani) koşulları (Precipitating Conditions),
- 2) Ortak kimlik ve karşılıklı güvenin tesisi için yardımcı etkenler,
- 3) Güvenilir barışçıl değişim beklenti için gerekli koşullar

²⁴ Adler ve Barnett, Framework for the Study of Security Communities, ss. 32-36.

²⁵ Adler ve Barnett, Framework for the Study of Security Communities, ss. 37-38

1.5.1 Başlatma Koşulları

Güvenlik topluluğun kavramsal temellerini oluşturan ilk aşamada yer alan konular şunlardır:

- *Teknoloji, demografi, ekonomi ve çevredeki değişimler,*
- *Sosyal gerçeklerin yeni yorumlarının gelişimi,*
- *Dış tehditler.*

Teknolojik gelişmeler ve dış tehditler devletleri topluluğu kurmaya itebilir; karşılıklı korkuları güvenlik eşgüdümü sayesinde azaltabilir; sosyal gerçeklerin yeni yorumları, ekonomik, demografik, çevre ve göç modellerinin değişimleri ve buna benzer başka gelişmeler devletleri birbirine yaklaştırmaya itebilir ve politikaların karşılıklı yararı eşit bir şekilde düzenlenmesi girişiminde bulunabilirler. Yukarıda saydığımız koşullar güvenlik topluluğu oluşmasını başlatması için ana koşullardır.

1.5.2. Ortak Kimlik ve Karşılıklı Güven Gelişimi için Yardımcı Etkenler

Adler ve Barnett bu aşamayı iki kategoriye ayırmaktadırlar. İlk kategori yapısal kategoridir ve ‘güç ile bilgi’yi kapsamaktadır. İkinci kategori ise süreçtir, bu kategori işlemler, uluslararası örgütler ve kurumlar ve sosyal öğrenmeyi içermektedir.²⁶

Bu değişkenler arasında dinamik, pozitif ve karşılıklı ilişkiler ortak kimlik ve karşılıklı güvenin oluşması için gerekli koşullarını sağlamaktadır ki bunlar olmadığı durumda güvenilir barışçıl değişim beklentisinin de olmaz.

Yapı kategorisi: Yapı kategorisinde güç ve bilgi güvenlik topluluğu gelişimindeki yapısal etkilere atıfta bulunulmaktadır.

1.5.2.1. Güç

Deutsch ve diğer güvenlik topluluğu çalışanları için güvenlik topluluğu gelişimi için güç merkez konumundadır. Deutsch’e göre: “*daha güçlü, daha büyük, idari, siyasi, ekonomik ve eğitim olarak daha iyi ilerleyen siyasi birimler merkez*

²⁶ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities, s. 39.

*kuvvetin/gücün oluşturulması için üretilmiştir ki çoğu durumda bu merkezi güç etrafında bütünleştirici süreç geliştirilir”.*²⁷

Adler ve Barnett bu noktada Deutsch’a katılmaktadırlar: gücün güvenlik topluluğunun gelişmesi ve sürdürülebilmesi için ana aktör olduğunu savunmaktadırlar. Onlara göre güç, “biz-duygusunu oluşturan; paylaşılan anlamları belirleyen ve devletteki uygulamalarının topluluk üyeleri için reddedilmesi, müzakere edilmesi ya da ertelenmesi için gerekli koşulları oluşturan ve üyeleri için faydalı olanın ne olduğunu buyuran bir otoritedir. Diğer bir deyişle, güç bir mıknatıs (magnet) gibidir; güçlü ülkeler etrafında oluşturan topluluk daha zayıf ve küçük ülkelerin topluluğa katılabilme ve topluluğun üreteceği faydalardan yararlanabileceğine dair beklentileri oluşturmaktadır.”²⁸

1.5.2.2. Bilgi

Adler ve Barnett’e göre bilgi uluslararası yapıyı oluşturan önemli bir ögedir. Bilginin en çok teknik (cognitive) yapısıyla ilgilenen Adler ve Barnett özellikle paylaşılan anlamlara (meaning) ve kavrayışlara (understanding) önem vermektedirler. Adler ve Barnett, Deutsch ve kimi uluslararası ilişkiler teorisyenleri gibi bilginin ortak kimlik ve karşılıklı güvenin oluşması için önemli olduğunu, güvenlik topluluğunun oluşması için bilginin, siyasi fikirlerin, anlamların ve rollerin liberalizm ve demokrasinin gelişimine katkı sunduğunu savunmaktadırlar. Liberal düşünceler güvenlik toplulukların oluşması için ve ortak kimlik, karşılıklı güven ve barışçıl değişim fikirlerin tanıtımı için önemli yere sahiptir. Onun yanı sıra uluslararası kültür, sivil toplum ve diğer şebekeler bilginin yayılması için liberal fikirler önemli rol oynamaktadırlar.²⁹

Süreç kategorisi: Adler ve Barnett güvenlik topluluğunun oluşmasında karşılıklı güven ve ortak kimlik gelişimi için yardımcı etkenler arasında sürecin öneminden bahsetmişlerdir. Süreç kategorisinin altında işlemler, uluslararası örgüt ve kurumlar ve sosyal öğrenme yer almaktadırlar.

²⁷ Deutsch, Political Community at the International Level, s. 38.

²⁸ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities, ss. 39-40.

²⁹ A Framework for the Study of Security Communities, s. 41

1.5.2.3. İşlemler

İşlemler (transactions) iki aktör arasında sıçrayan iletişimler olarak tanımlanabilir. İşlemler bu yüzden ekonomik, teknolojik, siyasi, sembolik ve daha birçok çeşitli değiş tokuşları içermektedir. Dinamik yoğunluk kavramına ilişkin işlemler ne kadar yoğun ve kapsamlıysa, işlemlerin miktarı, çeşitliliği ve hızı topluma daha etkili bir şekilde yayılmaktadır. Emile Durkheim'e göre "dinamik yoğunluk" sosyal/toplumsal gerçekleri hem yaratabilir hem de dönüştürebilir. Buna bağlı olarak toplumsal gerçekler sadece maddi kaynaklara bağlı değildir, ortak tecrübelerden ve insanların fikir birliğinden bağlıdır. O yüzden işlemlerin nitel ve nicel gelişimi, yani işlemlerin yoğunluğu ortak tecrübeleri yeniden biçimlendirmekte ve toplumsal gerçekleri değiştirmektedir.³⁰

1.5.2.4. Uluslararası Örgütler ve Kurumlar

Uluslararası örgütler ve kurumlar güvenlik topluluğunun oluşmasına dolaylı ve dolaysız şekilde katkıda bulunmaktadırlar. Bu katkıya en çok uluslararası örgütler ve kurumların güvenlik topluluğunun oluşma sürecinde karşılıklı güven ve ortak kimlik geliştirmesine etkisinde gözlemlenir.

Güvenlik örgütleri ve amacı güvenlik olmayan örgütler "güvenin"(trust) sağlanmasında katkıda bulunabilmektedir. Bu tür örgütler işlemlerin kolaylaştırması ve teşvik edilmesine katkıda bulunmaktadır. Örgütler güven konusunda ise davranış normlarının oluşturulmasında, mekanizmaların izlemesinde ve bu normların yerine getirmesi için yaptırımların uygulaması gibi konularda katkıda bulunmaktadır.³¹

Ekonomik kurumların da güvenin gelişmesinde kapsamlı bir şekilde katkıda bulunmalarının yanı sıra güvenliğe ilişkin fonksiyonları da vardır ve bu fonksiyonlar da güvenlik topluluğunun oluşması için önemlidir. Bu noktada Deutsch da benzer iddialarda bulunmuştur. Deutsch, Ernst Haas'ın yayılma etkisi (spill-over effect) kavramına benzer bir kavramdan bahsetmiştir, fakat Deutsch'un yayılma etkisi "güven"e ilişkindir. Ona göre işbirliğinden doğan güven; örneğin ekonomik işbirliği

³⁰ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities, ss. 41-42

³¹ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities, s. 42.

güvenlik işlerine ve diğer konulara yayılabilir.³² Genel olarak da bu noktada önemli olan uluslararası örgütlerin ve kurumların işlemleri teşvik etme ve güvenin gelişmesindeki rolleridir. Uluslararası örgütlerin ve kurumların güvenlik topluluğun oluşmasında diğer bir önemi ve özelliği ise “üçüncü parti mekanizmaları” olmalarıdır.

Uluslararası örgütler ve kurumlar devletleri kendi aralarında işbirlikleri ve değiştirmeleri (exchanges) yapmaları teşvik etmektedir. Böylece devletler antlaşmaların şartlarının yerine getirilmesini önemsemeye başlar; elindeki bilgileri diğer devletlerle paylaşmak konusunda şeffaflık göstermeye başlar.³³

Örgütler bu bakımdan sosyalizasyonun ve öğrenmenin mekânı haline gelirler. Bu mekânlarda siyasi aktörler temel liberal normları öğrenmekte ve yeni aktörlere var olan anlamların ve normatif değerlerin ne olduğunu öğretmektedirler. Çünkü kimlikler insanların kendilerinin ve başkalarının bilgilerinden oluşmakta ve çoğalmaktadır. Böylece kurumlar tarafından geliştiren öğrenme süreçleri aktörlerin pozitif karşılıklı beklentileri gelişmesine yol açabilir ve aynı zamanda başkalarıyla özdeşleştirebilirler.³⁴

Bu bağlamda da bazı örgütlerin, merkez (core) üye ülkelerin değerlerini yaymak ve sağlamlaştırmak için dizayn edildikleri iddia edilebilir. Böylece bu örgütler sosyalleştirici bir mekanizma olarak işlemektedir. Bu tür örgütlerin görevlerinden biri, yeni üyeleri ya da üye olmayan ülkeleri sadece kendi ittifakları içine dönüştürmek değil, aynı zamanda da onları kendi güvenlik topluluğuna üye yapmak olduğu söylenebilir. Batı odaklı örgütlerden örnek vermek gerekirse; Japonya ve Almanya’nın İkinci Dünya Savaşından sonraki durumları bakmak yerinde olacaktır.³⁵ Bu iki ülkenin siyasi geleneğinde var olan agresiflik ve militarizm Batı topluluğuna kabul edilmelerinin ardından daha liberal ve anti-militarist değerlere dönüşmüştür. Yanı sıra Barış İçin Ortaklığın ana ilkelerden hareket ederek, eski Doğu Bloğu ülkelerinin ordularının Batı askeri kurumlarına

³² Emanuel Adler ve Michael Barnett , “Studing Security Communities in Theory, Cooperation, and History”, ”Emanuel Adler ve Michael Barnett (der.), **Security Communities**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s. 417.

³³ Adler ve Barnett, Studing Security Communities in Theory, Cooperation, and History , s. 418.

³⁴ Adler ve Barnett, Studing Security Communities in Theory, Cooperation, and History s. 43.

³⁵ Bkz. Zdenek Kriz, “German Involvement in the War against International Terrorism. End of Civilian Power?”, **Central European Political Studies Review**, Vol VIII, No.2-3, 2006 ve Murat Necip Arman, “Eurosclerosis”ten Eurosteropoz’a: Avrupa Birliği’nin Uygur Güç Nosyonunun Sonu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt:7,Sayı:26, 2011, ss. 92-97

dâhil olmasıyla Doğu Bloğu ülkelerinin eski normlarının, Batılı kurumlarda var olan normları ile değiştirildiği iddia edilebilir. Böylece Doğu Avrupalı halkların Avrupalılaşması kolaylaşmıştır.³⁶ Avrupa Birliği'nin 2004'teki genişlemesinde, Doğu Avrupalı devletlerin Birliğe üye olması bu devletlerin kimliklerini de aynı şekilde dönüştürmüştür.

Uluslararası örgütler aynı zamanda demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi ortak vasıflar etrafında “bölgesel kültürü” oluşturabilirler. Onun yanı sıra örgütler ortak kader inancını pekiştirerek bölgesel projeleri teşvik edebilirler. Örneğin ortak para değeri, ara buculuk gibi normları ve uygulamaları arttırabilirler ve üretebilirler.³⁷

Adler ve Barnett bu noktada Deutsch'un siyasi “elitlerle” sınırlı kalan çalışmalarına bir kez daha eleştiri yapmaktadır. Uluslararası örgütler ve kurumlar ile bireyleri kapsamayan bir güvenlik topluluğunun çok eksik olduğunu bir daha dile getirmektedirler.

1.5.2.5. Toplumsal Öğrenme

Toplumsal öğrenme güvenlik topluluğunun çıkmasında önemli rol oynamaktadır. Sosyal öğrenme işlemler ile kolaylaşır. Adler ve Barnett toplumsal öğrenmeyi şu şekilde tanımlanmışlardır: toplumsal öğrenme gerçeğin yeniden tanımlanmasını ve yeniden yorumlanmasını, kendini anlamlandırma üzerinde diyalogu, devletler arasındaki, ülkeden ülkeye, nesilden nesille yayılan normatif beklentileri ve algılamaları kapsamaktadır.³⁸

Deutsch toplumsal öğrenmenin neden önemli olduğunu tam olarak açıklayamamıştır. Ona göre toplumsal öğrenme karşılıklı duyarlılık gerektirmektedir. Adler ve Barnett'e göre, Deutsch'tan farklı olarak, toplumsal öğrenme nosyonunun ana eylemleri sadece teknik boyutu bağlı değildir, sosyal boyuta da dayanmaktadır.

³⁶ Adler ve Barnett, “Studying Security Communities in Theory, Comparison, and History, s. 420.

³⁷ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities, s.43.

³⁸ Vişne Korkmaz, “Bölgesel Güvenlik Üzerine Kuramsal Tartışmalar”, **Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, SAREM**, Haziran 2010, s.s. 152-153

Bunun nedeni de karşılıklı güvenin aktörler arasındaki kimlikleri biçimlendirme etkisidir.³⁹

Toplumsal öğrenme nasıl ortaya çıkmaktadır? İlk olarak, insanlar işlemler ve toplumsal değişimleri yaparken birbirleriyle iletişim kurarak birbirlerin normatif beklentilerini, kendilerini tanımlama ve anlamlandırma ve gerçeğin algılamasından farkında olmaktadır. Bunu yaparak paylaşılan normatif ve doğru bilgi (epistemic) kriterlerini ilerletmekte, ortak öğrenme ve ortak kimliklerin gelişimi için esas olan özellikleri, işlemler ve uygulamaların yayılması için verimli zemini sağlamaktadırlar.

İkinci olarak, toplumsal öğrenme kurumsallaşmış mekânlarda meydana gelmektedir. Toplumsal öğrenme işlemlerin ve kurumsal eylemleri karşılıklı güven ve ortak kimliği nasıl teşvik ettiğini de ifade etmektedir.⁴⁰ Adler ve Barnett için toplumsal öğrenme, yeniden tanımlama ve yorumlama süreçleri ve aynı zamanda topluluk duygusunun ve bölgenin inşa edildiği süreçtir. Diğer bir deyişle, normların yayılmasıyla sosyal öğrenme süreci karşılıklı güven ve ortak (kolektif) kimliklerin ortaya çıkacağı bölgelere genişlenmesini sağlamaktadır. Örnek olarak Batı Güvenlik Topluluğu'nun normlarının sosyal öğrenme yoluyla Avustralya'ya genişlediğini görmekteyiz. Onun yanı sıra Batı Güvenlik Topluluğu örneğinde sosyal öğrenmenin bölgesel güvenliğin nasıl yeniden tanımladığını ve ortak kimliğin ve karşılıklı güvenin nasıl sosyal olarak inşa edildiğini görebiliriz.⁴¹

1.5.3. Güvenilir Barışçıl Değişim Beklentisi için Gerekli Koşullar

Güvenilir barış değişim beklentisinin sağlanması için gerekli olan ortak kimlik, karşılıklı güven değişkenleri arasında dinamik ve pozitif ilişkiler kurulabildiği süreç mümkün olabilmektedir. Güven ve kimlik birbirine bağlıdır, güvenin gelişimi karşılıklı tanımlamayı güçlendirebilir. Bir defa oluşturan güven ortak kimliği sağlamlaştırılmasına meyillidir ve güvenin derinliğini daha da artabilmektedir. Diğer bir ifadeyle bu iki değişken karşılıklı ve birbirlerine sağlamlayıcı niteliğe sahiptir.

³⁹ Adler ve Barnett, "Studing Security Communities in Theory, Comparision, and History, ss. 421-423.

⁴⁰ Adler ve Barnett, , A Framework for the Study of Security Communities, ss. 44-45.

⁴¹ Daha fazla bilgi için bkz. Adler ve Barnett, Studing Security Communities in Theory, Comparision, and History, s. 422.

1.5.3.1. Karşılıklı Güven

Karşılıklı güven toplumsal bir olgudur ve diğer aktörlerin normatif beklentilerine uygun şekilde davranıp davranmadığımızı değerlendirmelerine bağlıdır. Güven çoğu zaman üçüncü partiler tarafından tesis etmektedir fakat bu noktada güven nosyonunun sosyal inşası üzerine değil, aktörler arasındaki yıllar önceki tecrübeler ve hesaplara ilişkin düşünceler ve inançları kastetmekteyiz. Örnek olarak demokratik nükleer güçler birbirlerinden korkmamaktadırlar. 1965'teki Avrupa Topluluğu'ndaki De Guelle krizinden örnek verecek olursak, Fransa NATO'nun askeri kanadından çıkmayı talep edip, bağımsız bir nükleer güç olmak istediğinde NATO ittifakları bu durumu, fiziki egemenliğine karşı bir askeri tehdit olarak yorumlamamıştır. Fakat aynı ülkeler İran ve Kuzey Kore'deki nükleer silah programları konusunda farklı tutum sergilemektedirler. Güvenin sosyal temeli olarak dost ya da düşman diye tanımlanması, tehdidin kültürel tanımına şekil veren tecrübe, hesaplar ve yargılara dayanmaktadır.⁴²

1.5.3.2. Ortak Kimlik

Kimlik tanımının çoğu zaman kendini başkalarıyla kıyaslayarak tanımlanmasıyla ve anlaşılmasıyla başlamak gerekir. Adler ve Barnett'e göre kimlik sadece bireysel ve psikolojik değil, aynı zamanda toplumsaldır. Onlara göre aktörlerin birbiriyle etkileşimin yanında başkalarıyla ilişkileri ile de tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle, kimlik tanımı kurumsal bağlamındaki yere ve aktörlerin diğerleriyle olan etkileşime bağlı olarak bütün siyasi kimliklere bağlıdır.⁴³ Öyleyse ulusal kimlik ve devlet kimliği diğer devletler ve uluslarla ilişkiler bağlamında oluşmaktadır; siyasi aktörler topluluğu ya da bölgenin sınırları içinde olanlar ile olan ilişkilere bağlıdır. Diğer bir ifadeyle "ben kimim", "başkası kimdir" gibi sorulara bağlıdır. Fakat yıkarda bahsettiğimiz devletler ve uluslar arasındaki bütün etkileşim ve işlemler, ortak kimliklerin oluşmasına yol açmamaktadır. Ortak kimliğin oluşması için kaliteli ve yoğun işlemler gerekmektedir.

⁴² Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities, s. 46.

⁴³ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities s. 47.

Devletler arasındaki etkileşimler ‘diğerlerini yaratmanın yanı sıra tehdidin tanımlanmasında da etkilidir. Çatışmaların önlenmesi ve tehditlerin tanımlanması ortak kimliğin meydana gelmesinde önemlidir. Bunların yanı sıra ortak kimlikler grupları ve onların sınırları belirlemede semboller ve mitler ile kuvvetlenmektedir. Güvenilir barışçıl değişim beklentisi için güçlü ülkeler ve ona bağlı olan yapılar arasındaki dinamik ve pozitif ilişkiler bir taraftan, diğer taraftan ise işlemler, kurumlar ve örgütler ve toplumsal öğrenmede etkilidir.

Yukarıda saydığımız değişkenler arasındaki pozitif ve dinamik ilişkiler güvenin gelişimi ve ortak kimliğin oluşma süreci desteklemektedir ki bütün bunlar güvenilir barışçıl değişim beklentisine yol açmaktadır.⁴⁴

1.5.4. Güvenlik Topluluğunun Gelişim Evreleri

Adler ve Barnett güvenlik topluluğunun gelişimini 3 evrede açıklamaktadır: Birinci evre başlangıç, yeni oluşan evresi (nascent phase), ikinci evre yükselme (ascendant) evresi ve üçüncüsü olgun (mature) evre. Olgun evre ise ikiye ayırmaktadır, sıkı ve gevşek güvenlik topluluğu.

Adler ve Barnett güvenlik topluluğu gelişimi çalışmaları yapısalcılık ve “akışa bağlı” (“path-dependant”) teorilere bağlamaktadır.⁴⁵ Güvenlik topluluğu kavramın sosyal olarak inşa edilmesi fikri onun tarihsel bir gelişimi olduğu anlamına gelmektedir.⁴⁶ Bu noktada tarihsel olarak farklılaşmış güvenlik topluluğunun evreleri açıklanacaktır.

1.5.4.1. Başlangıç Evresi

Güvenlik topluluğun gelişimin ilk evresinde hükümetler açıkça güvenlik topluluğu oluşumu için çabalamazlar. Bunun yerine karşılıklı güvenin nasıl koordine edebileceklerini, karşılıklı değişim ile işlem maliyetlerini nasıl düşürebilirlerini ya da gelecekteki işlemler ve değişimleri nasıl teşvik edebilecekleri gibi konular üzerine odaklanırlar. Bu evrede elde edilebilen işbirliğinin boyutu ve seviyesinin

⁴⁴ . Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities s. 48.

⁴⁵ Bkz. Adler ve Barnett, “A Framework for the Study of Security Communities” ss.48-49.

⁴⁶ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities, s.49.

belirlenmesi için tasarlanan çeşitli diplomatik, iki taraflı ve çok taraflı değiş tokuşları kabul etmesi beklenmektedir. Devletler ve hükümetler işbirliğinin artırılması ve güvenin bulunmadığı durumda doğrulaması, işlemleri genişletmesi ve derinleştirmesi için sık sık üçüncü tarafları kullanmaktadır. Bu aşamada devletler, örgütler ve kurumlara üye olan ülkelerin antlaşmalara ve görevlerine saygı gösterip göstermediklerini gözlemlerler.

Devletlerin örgütler ve kurumlar oluşturması için birkaç sebep vardır. Bunlardan ilki ortak güvenlik tehditleridir. Devletler tehditlerin önlenmesi için çeşitli örgütler ve kurumlar oluşturmaktadır, bu kurumları ve örgütleri oluşturarak güvenlik risklerini gidermek isterler, böylece ortak çıkarlar bağlamında yukarıda bahsedilen ortak tehditleri tespit edip devletlerin birbirine bağlı olan tehdit önlenme program ve politikaların seçeneklerini sunmaktadırlar. Devletler sık sık birbirleriyle yakın ilişkileri kurmaktadır, bunlar sadece ortak tehdiye karşı ortak savunma politikaları sağlanması için değil; aynı zamanda kurumsal ve uluslar arası bağlantıları derinleşmek için kurulur. Bu da devletleri bir arada için tutmakta; ekonomik, siyasi, çevresel, sağlık, insan hakları gibi konularda da maddi ilerlemeleri sermayeye çevirmekte ve müşterek güvenlik fikirlerini de teşvik etmektedirler.

Uluslararası işgücü bölümünü sermayeye çevirme isteği ya da ticari kazanç da aynı zamanda uluslararası örgütlerin ve kurumların gelişimini teşvik etmektedir. Bunların yanı sıra kültürel, siyasi, sosyal ve ideolojik homojenlik, daha fazla etkileşimi, birlik oluşturmayı ve güvenlik topluluğu oluşturabilme beklentisini ve olasılığını arttırır. Normlar, kurumsallaşmış acil karşılıklar, elitler arasındaki ortak çıkarlar ve kimliklerin tanımlanması, şartlar ve gündemlerin belirlemesi, toplantıların ve seminerlerin organize edilmesi, ortak gelecek ve ortak çıkarların belirlenmesini sağlamaktadır. Bunlara dayanarak üçüncü tarafların bölgeleri inşasında önemli bir rolü olduğunu da iddia edebiliriz.

Bu evrenin başarılı olabilmesi ve güvenlik topluluğunun gelişiminin sağlam bir temelde oluşturulması için büyük ve güçlü lider bir ülkelerin rolü de çok önemlidir. Güçlü ülkeler bu evrenin stabilize edilmesi ve teşvik edilmesi için büyük öneme sahiptir; ana konularda liderlik temin etmektedirler ve ilerlemeci fikirleri

önermektedirler. Ana devletlerin ya da devlet koalisyonunun varlığı liderlik, ödeme hatta grubun diğer üyelerinin korumasını temin etmektedir.⁴⁷

1.5.4.2. Yükselme Evresi

Güvenlik topluluğunun gelişimindeki ikinci evre, şebekelerin yoğunluğunun artması; daha sıkı askeri işbirliği ve koordinasyonu yansıtan yeni kurumlar ve örgütlerin oluşumu; tehditlerden kaynaklanan korkunun azalması; birlikte hareket etme ve iş görme gibi yapılarla karşılıklı güvenin derinleşmesi ve en önemlisi de güvenilir barışçıl değişim beklentisini teşvik eden ortak kimliklerin oluşması olarak tanımlanmaktadır.⁴⁸

Bu evrede etkileşim düzeyinde başlangıç evresindeki çok yönlü etkileşimlerin genişlemesi ve yoğunlaşması yaşanmaktadır. Bu evrede devletler ve toplumlar ölçeğinde yoğun bağlantılar ortaya çıkmaktadır. Daha büyük bölgesel etkileşimlerin teşvik etmesine yönelik girişimler ve benzer hayat tarzların kabulü çoğu zaman hükümetler, hükümet arası örgütler, hükümet dışı örgütler, epistemik topluluğu, sosyal hareketler ve hatta güçlü kurumsal pozisyonlarda olan ve bireysel fikirleri ile toplumsal etki yaratan yaratıcı bireyler tarafından teşvik edilmektedir.

Toplumlar, örgütler ve devletler arasında genişleyen ağlar ve yoğunlaşan ilişkiler teknik yapıları kurumsallaştırmaktadır ve karşılıklı güven ve duyarlılığı derinleşmektedir. Bunların yanı sıra güvenlik topluluğunun gelişmesindeki bu evrede güven inşa süreci toplumsal güven ile sürebilmektedir. Toplumsal güven devlette insanların birbirleri ile ilgili niyet ve amaçları bilmelerinin yanı sıra birbirinin toplum, siyaset, ekonomi ve kültüre dair yorumları da bilmekte ve bu yorumları ulusal sınırların bir tarafından öbür tarafına paylaşarak bölgesel ortak kimliğin oluşmasına yol açmaktadır. Kısacası, bu evre devletler arasındaki geniş ve yoğun ağ modelleri tarafından tanımlanmaktadır ve bu ağlar çeşitli uluslararası örgüt ve kurumların ürünüdür. Bu aşamada başlangıç aşamasında da olduğu gibi güçlü ülkeler

⁴⁷ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities, ss. 50-53

⁴⁸ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities, s.53.

ve devletlerin koalisyonu gelecekteki güvenlik topluluğunun gelişiminin stabilize edilmesi için önemli olmaya devam etmektedir.⁴⁹

1.5.4.3. Olgun Evre

Güvenilir barışçıl değişim beklentilerinin oluşabilmesi için savaş ihtimalinin oldukça düşük hale gelmesi gerekir. Bu evrede bölgesel aktörler kimlikleri ortaklaştırmaya başlamış ve böylece güvenilir barışçıl değişim beklentileri artmıştır.⁵⁰ Olgun evrede ortaya çıkmış güvenlik topluluğu sıkı veya gevşek olarak ortaya çıkabilir.

Alex Bellamy güvenlik topluluğu son evresi, olgun evresi daha detaylı bir şekilde ele almaktadır.⁵¹ Ona göre güvenlik topluluğunun meydana çıktığına ilişkin çeşitli göstergeler bulunur: bu göstergeler yüksek düzeydeki güven, paylaşılan kimlik ve gelecek beklentisi, çatışmaların askeri müdahale yoluyla çözülme olasılığının azalması ve güvenlik topluluğu üyelerin arasında içerdekiler ve dışarıdakiler ayrımının ortaya çıkması bu göstergeler arasında zikredilebilir. Güvenlik topluluğu gelişimindeki bu evreyi karakterize eden özellikler şunlardır: çok taraflılık, tehditleri ortakça tanımlanması, işbirlikçi ve kolektif güvenlik ve vatandaşların serbest dolaşımı.

Sonuç olarak Adler ve Barnett, Deutsch'un güvenlik topluluğu kavramını Soğuk Savaş'tan sonra gözden geçirdiler ve gerekli düzeltmeler yaptılar. Daha önce de değindiğimiz gibi Karl Deutsch bu kavramı Soğuk Savaş döneminde ortaya atmıştı ki bu dönemde uluslararası politikada realizm ve devlet odaklı teoriler hâkimdi. Fakat Soğuk Savaş'ın bitmesiyle devlet odaklı uluslararası teorilerin yerine sosyal politikalara ve normatif değerlere dayanan teoriler uluslararası politikada hâkim olmaya başladı. Bu dönemde devletlerin yanında uluslararası örgütler, hükümet dışı örgütler, çeşitli kurumlar ve sivil toplum da siyasi aktörler olarak aktif olmaya başlamıştır. Bu bağlamda da Adler ve Barnett, Deutsch'un güvenlik topluluğu kavramına bazı eleştiriler ve düzeltmeleri yapmıştır. İlk olarak güvenlik

⁴⁹ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities ss. 53-55.

⁵⁰ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities s.55.

⁵¹ Alex. J. Bellamy , “**Security Communities and Their Neighbors: Regional Fortresses or Global Integrator**, Palgrave Macmillan, New York, 2004.

topluluğunun oluşmasında devletlerin yanı sıra uluslararası örgüt ve kurumların da etkin olduğunu vurguladılar. Bunun yanı sıra etkileşim ve işlemlerin akışı sadece elit kesimler arasında değil, toplumun diğer kesimleri de kapsamı gerektiğini iddia ettiler.

Adler ve Barnett güvenlik topluluğunun gelişmesindeki evreleri “akışa bağlı” (path-dependant) teorilerin katkısıyla bir evreden diğer evreye geçen bir süreç şeklinde tanımlamıştır. Başlangıç evresinde seçimler devam etmektedir çünkü bireyler ve sosyal gruplar geçmişteki kararları kendileri tanımlanmaktadır ve onlardan yararlanmaktadır; bunun yanı sıra değişimin kazançları zamanla daha da önemli olmaya başlamaktadır. Bu da toplumsal ilişkilerin devamlı değiştiğini ve yeniden yapılandırıldığını anlamına gelmektedir.⁵²

Adler ve Barnett güvenlik topluluğu kavramını da sosyal inşacı teorisinin çeşitli argümanlarını kullanarak tanımlamaktadır. Buradan hareketle güvenlik topluluğunun sosyal olarak inşa edildiğini savunmaktadırlar. İnşacılık teorisinin temel varsayımları Deutsch’un güvenlik topluluğu yaklaşımını desteklemekte, sosyal iletişim (haberleşme), kimlikler, toplumsal öğrenme ve diğer politikaların barışın tesisine yardımcı olacağını vurgulamaktadır. Bu kimlik yaklaşımı normatif değerlerin önemine, yorumlama ve anlamları da kapsamaktadır.⁵³

1.6. ALEX BELLAMY’NİN GÜVENLİK TOPLULUĞU KAVRAMINA YAKLAŞIMI

Alex Bellamy 2004 yılında kaleme aldığı “Güvenlik Topluluğu ve Komşuları: Bölgesel Kale mi Küresel Bütünleştirici mi?” isimli kitabında Deutsch, Adler ve Barnett’in gözlerinden kaçtığı konuyu ele almıştır: güvenlik topluluğunun komşularla veya topluluğun dışındakilerle olan ilişkileri nasıl şekillenmektedir? Bellamy bu noktada Adler ve Barnett gibi çoğulcu güvenlik topluluğu örneklerini ele almaktadır. Bellamy güvenlik topluluğun inşa sürecinin Adler ve Barnett gibi inşacılık teorisinde zikredilen süreçlerle benzer olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle

⁵² Adler ve Barnett, “ Studying Security Communities in Theory, Comparision, and History”, in Emanuel Adler ve Michael Barnett (der.), **Security Communities**, Cambridge: Cambridge University Press, s.431.

⁵³ Adler ve Barnett, “A Framework for the Study of Security Communities”, s. 49.

de Alexander Wendt'in çalışmalarına önem vermekte, hatta Wendt'in sözlerine de referans vererek: güvenlik topluluğunu onun üyeleri ve komşularının yaptığı şey olarak tanımlamıştır.⁵⁴

Bellamy, Wendt gibi güvenlik topluluğunun toplumsal öğrenme ve sosyalizasyon sonucunda ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Ona göre güvenlik topluluğu toplumlar ve devletler arasındaki toplumsal etkileşim sonucunda ortaya çıkmaktadır. Normlar, toplumsal öğrenme ve “uygunluk mantığı” (logic of appropriateness) güvenlik topluluğun oluşmasında önemlidir. Ortak kimlik de toplumsal öğrenme ve sosyalizasyon sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Bellamy toplumsal öğrenme ve sosyalizasyon süreçleriyle inşa edilen güvenlik topluluğunun, topluluk dışındakiler yani komşularıyla ne gibi ilişkileri olduğunu incelerken, ilk olarak güvenlik topluluğunun Adler ve Barnett'in iddia ettiği gibi kendi kimliklerini dışarıdakilere göre tanımlandıklarını vurgulamaktadır. Bu noktada güvenlik topluluğu üyeleri kimliklerini ortak normlara ve davranışların uygunluk mantığına dayanarak inşa edilmektedir. Diğer bir ifade ile güvenlik topluluğu ve komşuları arasındaki ilişkileri yönlendiren uygunluk mantığı kavramı güvenlik topluluğu üyelerinin davranışlarını da yönlendirmektedir; öyle ki üyeler komşularla olan sınırların nereden geçeceğini yönlendirmektedir.⁵⁵

Bu noktada da güvenlik topluluğu ve komşular arasındaki ilişki sosyalizasyon ve toplumsal öğrenme sayesinde devam eden süreçler ile şekillendirildiğini söyleyebiliriz. Bu süreç kimlik değişiminin dinamik bir süreç olduğunu kabul etmemizi ve güvenlik topluluğunun sınırlarının devamlı genişlediğini de iddia etmemizi gerektirir.⁵⁶

1.6.1. Güvenlik Topluluğunun Komşularla İlişkileri

Bellamy en başarılı güvenlik topluluk örneği olarak olgun ve sıkı çoğulcu güvenlik topluluğunu kabul etmektedir. Ona göre bir güvenlik topluluğu istikrar ile barışın retorliğini oluşturunca ve çıkarların yerine getirmesi için normlar ve değerler

⁵⁴ Alex. J. Bellamy, *Security Communities and Their Neighbors: Regional Fortresses or Global Integrator*, Palgrave Macmillan, New York, 2004, s. 178.

⁵⁵ Alex. J. Bellamy, ss. 30-39.

⁵⁶ Bellamy, s. 39.

sergileyince olgunlaşmaktadır. Bu durumda topluluk üyeleri birbiriyle olan sorunları barışçıl bir şekilde çözmeyi seçmektedirler. Bunun gibi olgun bir güvenlik topluluğu üye olmayan ülkeler, yani komşular için cazip bir topluluk haline gelmektedir ve komşular bu noktada topluluğa katılmaya ya da ticari ya da enformel ilişkileri kurmaya ilgi göstermektedir. Güvenlik topluluğu da kendi komşularıyla toplumsal öğrenme aracıyla yeni normları ve kimlikleri öğretmekte ve onları kendi toplumsallaştırmaktadır.⁵⁷ Olgun sıkı çoğulcu güvenlik topluluğu komşuları toplumlaştırarak, onlara kendi normlarını ve fikirlerini kabul ettirmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi güvenlik topluluğu ne kadar olgunsa ve bütünleşmişse komşulara genişleme potansiyeli o derece yüksektir. Daha önce değindiğimiz sosyalizasyon politikaları güvenlik topluluğu oluşmasında kilit bir role sahiptir. Sosyalizasyon ve toplumsal öğrenme de kurumlar ile desteklemektedir.

Güvenlik topluluğu ne kadar olgunlaşmış ve enformel süreçleri ile kurumların şebekeleri yoğunluğuyla entegre olmuşsa, o kadar da transversal ve epistemik güvenlik topluluğu haline dönüşerek hem hükümetleri hem de sivil toplumu kendine dâhil etmeye teşvik etmektedir. Bu ağlar güvenlik topluluğu içindeki sınırları aşmakta ve ajanları uluslararası ilişkiler ve işbirliklerini kabul etmesi için sosyalle etmektedir. Bu ağlar yayılma etkisi aracılığı ile üye olmayan ülkeleri de kendi içine katmaktadır. Güvenlik topluluğunun etkinliğinin artması üye olmayan devletlerin topluluğun düzenlediği uygulamaları ve ürettiği dili kabul etmesinde etkilidir. Bu sosyalizasyon sürecine eşlik eden formel/enformel ağlar, ajanların ve kurumların çoğalmasına neden olur. Bu ajan ve kurumlar da topluluk içindeki ve dışındakiler arasındaki temasları arttırmakta ve toplumsal öğrenme sürecini hızlandırmaktadır. Bunun sonucunda da güvenlik topluluğu ve onun komşuları birbirlerinden karşı korku beslememekte ve ihdas edilmiş güven sayesinde aynı kimlikleri ve değerleri paylaşmaya başlamaktadırlar.⁵⁸

Uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin bir kısmı gibi Bellamy de uluslararası örgütlerin ya da topluluğun sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğini sorunu ile ilgilenmiş ve güvenlik topluluğunun komşularla olan ilişkileri incelerken bu konuya değinmek zorunda kalmıştır.

⁵⁷ Alex. J. Bellamy, s. 185.

⁵⁸ Bellamy, ss. 186-188.

Alex Bellamy güvenlik topluluğunun komşularla olan ilişkilerini üçe ayırmaktadır. Ona göre güvenlik topluluğu komşularla ilişkilerini “bölgesel kale” (regional fortress), “değişken topluluk” (ambivalent community) ve “bütünleştirici topluluk” (integrationalist community) şeklinde kurmaktadır.

1.6.1.1. Bölgesel Kale olarak Güvenlik Topluluğu

Bölgesel Kale olarak tanımlanan güvenlik topluluğunda, topluluğun içindekileri ve dışındakileri arasındaki sınırlar çok katıdır. Bu örnekte topluluk üyeleri güvenilir barışçıl değişim beklentilerini topluluk üyeleri ile paylaşmakta ancak dışındakileri yani komşuları kendi normları ve değerlerine bir tehdit olarak algılamakta ve ona göre de davranışlarını sergilemektedirler.⁵⁹ Dışarıdakilerin içeri girmesi mümkün değildir.

1.6.1.2. Değişken Topluluk

Bu durumda güvenlik topluluğu oluşurken içindekiler ve dışındakiler arasındaki sınırı değişmemiştir. Bu da güvenlik topluluğu içindekiler ve dışındakiler ikili ilişkilerin değişmediği durumdur. Ancak topluluğa giriş mümkündür ve yeni üyenin kabulü ancak kimliksel bir dönüşümün algılanması ile mümkündür.

1.6.1.3. Bütünleştirici Topluluk

Bütünleştirici topluluk örneğinde içindekiler ve dışındakiler arasındaki sınır daha yumuşaktır.⁶⁰ Bu durum şu şartlarda oluşmaktadır: içindekiler arasında topluluk duygusunu üreten elit ağlar, ortak çıkarlar ve paylaşılan normlar topluluğun dışındakilere uzanmaktadır ki bu durumda da dışındakiler yine de hemen topluluk içine dâhil etmemektedirler. Ancak topluluğa giriş daha kolaydır ve bu durum daha geniş bir güvenlik topluluğunun oluşumuna yol açabilmektedir.

⁵⁹ Alex J. Bellamy, s. 11.

⁶⁰ Bellamy, ss. 11-13

Alex Bellamy güvenlik topluluğu oluşması sürecinde iki ayrı güvenlik topluluğu ayırmaktadır. Biri “bilgi” (epistemic) güvenlik topluluğu, diğeri ise “dönüştürücü” (transversal) güvenlik topluluğu.

1.6.2. Epistemik Güvenlik Topluluğu

“Bilgi” ya da epistemik güvenlik topluluğu devlet yetkililerinden, siyasetçilerden, bürokratlar ve profesyonel askerlerden oluşan bir politik şebeke olarak tanımlanabilir. Bu şekilde oluşan şebekeler devletlerin davranış şeklini şekillendirmekte, devletin belirli bir konuya ilişkin tutumlarını belirlemektedirler. Bu rejimler bilgiye dayanmaktadır ve bu güvenlik topluluğunun kimliklerinin oluşması ve onu daha geniş bir şekilde yayılması temel öneme sahiptir.⁶¹ Örnek olarak NATO’nun Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için Barış İçin Ortaklık kendi içinde “epistemik topluluk” oluşturmuştur, öyle ki NATO’nun genişleme politikaların gereksinimleri için gerekli bilgi Barış İçin Ortaklık sayesinde üretilmektedir.⁶²

1.6.3. Transversal Güvenlik Topluluğu

“Dönüştürücü” ya da transversal güvenlik topluluğu aslında sivil toplum öğelerini kapsamaktadır. Bu da sıkı güvenlik topluluğu örneğinde görülen çeşitli sivil toplum öğelerinin sınırlar aşan işlemlerinin yoğunlaştığı durumudur. Bu transversal güvenlik topluluğu devletlerin yeni bir davranış uygunluğu mantığına sahip olmalarına yardımcı olmaktadır. Sivil toplumun bu faaliyetleri üye ülkelerin çıkarları ve kimliklerinin yeniden şekillenmesinde yardımcı olabilmektedir. Örneğin, 1990 yılında travers al yani sivil toplumun baskısı sayesinde Alman hükümeti anayasasını düzenleyip Balkan bölgesinde yaşayan olaylara karşı insani ve barış koruma operasyonlarına katılma kararı almıştır.⁶³ Keza Bosna Savaşı sırasında ABD’nin müdahale kararı almasında medya ve sivil toplum dönüştürücü bir etki yaratmıştır.

⁶¹ Bellamy, s. 30-31.

⁶² Bellamy, s. 42.

⁶³ Bellamy, ss. 43.

1.7. Olgun ve Sıkı Güvenlik Topluluğu Örneği Olarak Batı Avrupa Güvenlik Topluluğu

Bellamy Batı Avrupa güvenlik topluluğunu (ESC) olgun, sıkı ve çoğulcu bir güvenlik topluluğu olarak tanımlanmıştır.⁶⁴ NAFTA ve Gulf başarılı birer güvenlik topluluğu olarak kabul edilmemekte, onların hala başlama evresinde olduğu iddia edilmektedir. Batı Avrupa güvenlik topluluğu pek çok sebepten yegânedir. Dünyada sorunsuz bir güvenlik topluluğu olarak tanımlanabilecek tek örnek Batı Avrupa güvenlik topluluğudur. Bu güvenlik topluluğu örneği yıllardır kendi isteği ile yapılandırmıştır. Bu güvenlik topluluğu çeşitli kurum ve ilişkiler ağı ile kompleks bir yapıya dönüşmüştür. Özellikle 1989'dan itibaren komşularıyla olan ilişkilerini “Demir Perde” politikalarından, genişleme ve bütünleşme politikasına değiştirmeyi başarmakla bir başarı örneği haline gelmiştir.⁶⁵

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurucu altıların nasıl bir güvenlik topluluğu inşa edebileceklerine ilişkin bir model ortada yokken, bir yandan De Guelles'un realistlik ve devlet odaklı politikaları diğer taraftan, Haas'ın sektörel bütünleşme retoriği ile sui generis bir hibrid model olarak ortaya çıkmıştır.

Birleşmiş Avrupa fikri bu bölgede uzun süredir mevcuttu, fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha da güçlendirmiştir. Daha önce değindiğimiz gibi kimlikler “başkalarına” göre şekillenmektedir, kimim ve kim değilim diye ayırarak şekillenmektedir. Bazı yazarlara göre Batı Avrupa güvenlik topluluğu dışarıdaki tehditlere cevaben ortaya çıkmıştır. Bu tehdit Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ya da komünist tehdit olarak belirmiştir. Fakat bunun yanı sıra Batı Avrupa Güvenlik topluluğu kendi tarihine cevaben de oluşturmuştur. Bildiğimiz gibi modern zamanlar boyunca var olan Almanya ve Fransa'nın düşmanlığı, bu düşmanlığın yerine işbirliğinin hâkim olduğu bir ortak egemenlik kurularak aşılmıştı. Bu ortak egemenlik de siyasi ve ekonomik kurumların kurulmasıyla mümkün olmuştur. Toplumlaştırma ve toplumsal öğrenme süreçleri sayesinde yukarda bahsettiğimiz ekonomik ve siyasi kurumların değerleri, çıkarları ve davranışlarını şekillendiren normlar oluşmuştur.⁶⁶ Batı Avrupa güvenlik topluluğu içinde üç örgütü dâhil

⁶⁴ Andrej Tuscny, Security Communities and Their Values: Taking Masses Seriously, **International Political Science Review**, Vol. 28, No.4, 2007, s. 432.

⁶⁵ Bellamy, s. 63.

⁶⁶ Bellamy, ss. 66-67.

edebiliriz: NATO, OSCE ve AB. Bu üç örgütün üyelik kuralları, katılma koşulları ve katılacak olan devletlerin görevleri farklıdır. Üç örgütün de coğrafi alanı oldukça farklıdır ve hepsinin de bu coğrafi alanı belirsizdir. Üçünün de normatif temellere dayalıdır, piyasa ekonomisi, insan hakları ve demokrasinin korumasına dayanmaktadırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK TOPLULUĞU VE BALKANLAR

Bu bölümde, birinci bölümde ele aldığımız güvenlik topluluğu kavramı uygulama sahasında incelenecek ve örnek olarak Avrupa Birliği alınacaktır. 1957 yılında ilk başta ekonomik bütünleşmeyi amaçlayan bir örgüt olan AB, günümüzde uluslararası camiada bir küresel aktör konumundadır. 1993 yılından itibaren Maastricht Antlaşması'yla üç sütunda beliren ve Topluluktan Birliğe giden yapı bir güvenlik topluluğu zemini oluşturmaya başladı. Özellikle ikinci sütun olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını (ODGP) kendi politik alanlarına ekleyerek, hem üye hem komşu hem de diğer bölge ülkelerindeki rolünü ve etkisini genişletmeye başlamıştır. Fakat bu ilk yıllarda AB, Balkan Savaşlarında etkisiz bir politika izlemiştir. Bu hatalardan bir sonuç çıkaran AB, 1999 yılından sonra kendi güvenlik ve savunma politikasına bazı yenilikler getirmiş ve 1993'te kurulmuş ODGP'yi genişlemiştir. Bunun yanı sıra uluslararası politikada daha etkin bir aktör olmaya karar vererek kendi varlığını ya da bizim savunduğumuz “güvenlik topluluğunu dünyaya ihraç etmeye karar vermiştir. AB ayrıca bölgesel politikaları güçlendirmeye karar vermiştir. Pek çok yorumcuya göre AB'nin uluslararası politikada etkin bir aktör olma kararını almasını, Kosova Savaşı tetiklemiştir. AB Bosna Savaşı'nda sesiz kalma hatasını tekrarlamamak adına Balkan bölgesindeki istikrarsızlığı ve milliyetçiliği yatıştırma politikasıyla çatışmaya son vermeye karar vermiştir.

Kosova Savaşı yukarıda da değindiğimiz gibi bazı yazarlara göre AB güvenlik topluluğunun dünyaya ihraç edilmesi için en milat sayılabilecek bir olaydır. Güvenlik topluluğunun ihraç edilmesi için kullanılan enstrümanların başında genişleme politikası ve bölgesel politika gelmektedir. Bu enstrümanlar aracılığıyla güvenlik topluluğunu yakın çevreye yayabilmek amacıyla Avrupa Komşuluk Politikası gündeme alınmıştır.

Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin Balkan bölgesine izlediği politikası ele alınacaktır. Teorik açıdan bakacak olursak AB'nin gelişimi değerlendirildiğinde, onu başarılı bir sıkı çoğulcu olgun güvenlik topluluğuna örnek olarak verebiliriz. AB üyeleri arasında ortak kimlik, AB kimliği ve vatandaşlığı biçiminde 1990'lı yıllarda

hukuksal bir zemin elde etmiş, “biz” duygusuna sahip olan AB güvenlik topluluğu kendi normları ve değerleri bağlamında topluluk içinde sorunları silah yerine barışçıl yollarla çözmeyi başarmıştır. Hem Deutsch’un hem de Adler, Barnett ve Bellamy’nin teorik çalışmasına uyan AB güvenlik topluluğu Adler ve Barnett’in “olgun” aşamasına ulaşmıştır.

Bu çalışmada sıkı ve olgun çoğulcu güvenlik topluluğu olarak değerlendirilebilecek AB’nin komşularla olan ilişkileri üzerinden Karadağ örneği ele alınacaktır. Özellikle de AB’nin Balkan/Batı Balkan bölgesinde oynadığı rol ve etkisi incelenecektir. Bu noktada AB güvenlik topluluğu Balkan bölgesinde bir güvenlik topluluğu oluşturabildi mi? İstikrarsız olan bölgede istikrar ve barış nasıl sağlandı? Barış destekleyicisi olan AB Balkan bölgesinde istikrarı sağlayabilmek için ne gibi süreçler ve politikalar kullandı? Son olarak da hangi koşullar altında bu bölge ülkeleri uluslararası standart ve politikalara uymaya zorlanmıştır sorularının yanıtları aranacaktır.

2.1. GÜVENLİK TOPLULUĞU OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ

AB başarılı bir güvenlik topluluğunun en iyi örneklerinden biridir. AB’nin inşa sürecini Adler ve Barnett’in tanımladığı güvenlik topluluğu inşa sürecindekileriyle özdeşleştirilebilir. Birinci bölümde değindiğimiz gibi Adler ve Barnett güvenlik topluluğunun inşa süreci üç evrede incelemiştir: başlangıç, yükselme ve olgun evreleri. Bu çalışmada AB’nin inşa süreci, Adler ve Barnett’in inşa süreçlerine göre incelenecektir.

Karl Deutsch ve Adler ve Barnett iddia ettikleri gibi bir güvenlik topluluğu inşa etme isteği çoğu zaman savaş sonraki dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Güvenlik topluluğu oluşturma isteği de ortak tehditlerden ya da dışarıdan gelen tehditlerden kaynaklanır.

Bu açıklamadan hareketle AB düşüncesinin ortaya çıkışının da savaş sonrası ortak tehdit düşüncesinden kaynaklandığını iddia edebiliriz. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ekonomik olarak yıpranan Avrupa ülkeleri bir araya gelmeye karar verdiler. Bir taraftan Sovyet Birliği’nden tehdit hisseden, diğer taraftan ise ABD ekonomisine giderek daha bağımlı olmaya başlayan Avrupa ülkeleri bir araya

gelmeye ve Avrupa kıtasında bir ekonomik birlik kurup aralarındaki sorunları bütünleşme yoluyla, barışçıl yoluyla çözmeye karar verdiler. Avrupa Çelik Kömür Topluluğu'nu (AKÇT) kurarak Avrupa kıtasında tarihi boyunca var olan Almanya ve Fransa arasındaki sorunları uzlaşmayla ve başta çelik ve kömür sektöründe başlayan ekonomik işbirliğiyle sonra da tüm ekonomik alanlara da sıçrayan bütünleşmeyle çözmeye karar vermişlerdir.

Ortak Pazar ve gümrük birliği hedefi ile başlayan Avrupa içindeki bütünleşme siyasi bütünleşmeyi de amaçlamış ve küresel bir aktör haline gelmiştir. Şu an da halen genişleyen Avrupa Birliği güvenlik topluluğunun son evresine ulaşmıştır. Olgun ve sıkı çoğulcu güvenlik topluluğuna örnek olan AB ⁶⁷ bölgesel politika ve komşuluk politika araçlarıyla kendi bölgesini, komşu ülkeler için barışçıl bir çekim merkezi haline getirmiştir. ⁶⁸ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra giderek derinleşen Avrupa bütünleşmesi, aralarındaki sorunları tehdit ve şiddet kullanmadan yumuşak güç yöntemleriyle çözmesini bilen bir yapı ortaya çıkararak bir güvenlik topluluğu haline gelmiştir. ⁶⁹

Aşağıda daha detaylı bir şekilde AB'nin güvenlik topluluğu inşa etme aşamaları incelenecektir.

2.1.1. Avrupa Birliği İnşasının Başlangıç Evresi

Hatırlamamız gerekirse Adler ve Barnett güvenlik topluluğunun başlangıç evresini şu şekilde tanımlamakladır: devletler öncelikle ilişkilerini karşılıklı güven çerçevesinde nasıl koordine edebileceklerini, karşılıklı değişim ile ilişkin işlemlerin maliyetlerini nasıl azaltabileceklerini ya da gelecekteki işlemler ve değişimleri nasıl teşvik edebilecekleri düşüneceklerdir.

Buradan hareketle AKÇT'nin /AET'nin başlangıç evresini ne şekilde gerçekleştiğini görmemiz gerekmektedir. Bu evreleri Balkır ⁷⁰ üç nesil bölgeselcilik ⁷¹ olarak açıklamıştır. Balkır'a göre AB'nin oluşmasının birinci evresi yukarıdan-

⁶⁷ Vincent Laporte, "The European Union as Expanding Security Community", College of Europe, **EU Diplomacy Paper**, Haziran, 2012, ss. 3-7.

⁶⁸ Laporte, ss. 7-8.

⁶⁹ Laporte, ss. 3-4.

⁷⁰ Canan Balkır, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme:Kuram, Politika ve Uygulama; AB ve Dünya Örnekleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2010, ss. 130-136.

⁷¹ Daha çok detay için Bkz. a.g.e. ss. 130-132.

aşağıya elitler ve ulusal hükümetler eliyle yürütülen bir süreç olarak tanımlanmıştır. Nitekim Deutsch, Adler ve Barnett de başlangıç evresi için benzer bir süreç tanımlamıştır. Bunun yanı sıra Emilian Kavalski de çalışmalarında güvenlik topluluğunun başlangıç evresini devlet elitleri ve ulusal hükümetler tarafından, uluslararası sosyalizasyon aracılığıyla yürütüldüğünü savunmaktadır.⁷²

Balkır'ın tanımladığı birinci nesil bölgesel bütünleşmeye dönecek olursak bu evrede Avrupa Ekonomik Topluluğu üye devletler arasında ticaretteki gümrük tarifeleri ve kotaları kaldırmış, ortak bir gümrük politikası oluşmuş ve bir Gümrük Birliği kurmuştur. Daha sonraki yıllarda ise Tek Avrupa Senedi ile dört alanda serbest dolaşım: malların, sermayenin, hizmetin ve kişilerin serbest dolaşımı aşamasına geçilmiştir. Bu aşamanın ortaya çıkan en önemli faktör daha çok ekonomik bütünleşmenin sağlanmasıdır. Nitekim Tek Avrupa Senedi'ne kadar geçen süreçte, özellikle de 1973 petrol şokunun etkisiyle yaşanan içe dönük ve korumacı ekonomik bütünleşmenin gecikmesine neden olmuştur. Ancak 1980'lerin ikinci yarısında Avrupalı politik elitlerin Kohl ve Mitterand gibi ve Topluluğun bürokratik elitlerinin Jack Dellors gibi çabasıyla ekonomik entegrasyon ileri bir aşamaya taşınabilmiştir.

Adler ve Barnett'in tanımladığı güvenlik topluluğunun başlangıç evresine dönecek olursak AB güvenlik topluluğu örneğinin, elitlerin başlattığı bir süreç olduğunu diyebiliriz. AB örneğinde bu evre açısından en önemli gelişme olarak karşılıklı güvenin ekonomik bütünleşme ve işbirliği ile gerçekleştirdiğini görmekteyiz. AET/AKÇT bu aşamada farklı ekonomik sektörlerde bütünleşmeyi sağlayarak Adler ve Barnett'in güvenlik topluluğunun başlangıç evresini içeren karşılıklı güven, güçlenen işlemler ve işbirliklerinin kurulmasında başarılı olmuştur. Bu aşamada AET'nin büyük ve güçlü Avrupa ülkelerinin (Fransa ve Almanya) işbirliğine gitmesinin de büyük rolleri vardır.

⁷² Emilian Kavalski, **Extending the European Security Community: Constructing Peace in the Balkans**, Tauris Academic Studies, London, New York, 2007, ss.6-7.

2.1.2. Avrupa Birliği İnşasının Yükselme Evresi

Adler ve Barnett yükselme evresini şu şekilde tanımlanmıştır: Güvenlik topluluğun gelişimindeki ikinci evrede şebekelerin yoğunluğunun artması; daha sıkı askeri işbirliğinin kurulması ve koordinasyonu yansıtan yeni kurumlar ve örgütlerin oluşumu; ortak tehditlerden kaynaklanan korkunun azalması; birlikte hareket etme ve iş görme gibi eylemlerin ve karşılıklı güvenin derinleşmesi ve en önemlisi de güvenilir barışçıl iş görme değişim beklentisini teşvik eden ortak kimliklerin oluşmasını içeren aşamadır.⁷³

Bu evre açısından AB güvenlik topluluğu örneği değerlendirildiğinde Balkır'ın ikinci nesil bölgeselciliğine bakmak yerinde olacaktır.⁷⁴ Bu aşamada AB'nin ekonomik bütünleşmeye hedefine siyasi bütünleşme de eklenmektedir. Bu aşamada ortak pazarın oluşmakta, yanı sıra Maastricht Antlaşması'nda görüldüğü üzere AT'den AB'ye dönüşüm başlamıştır. AB'nin bu aşaması, AB'nin iç bütünleşmesinin ana aşamalarından biridir. Soğuk Savaş'ın bitmesi, uluslararası düzende bazı değişimleri beraberinde getirmiş, AB de bu uluslararası düzen değişikliklerini takip ederek kendisini dönüştürmüştür. Adler ve Barnett'in açıkladığı gibi bu evrede yeni kurumlar ve örgütler oluşturulmuştur. Bu aşamada AB kendisini üç sütunlu bir yapıda yeniden dizayn etmiştir: Avrupa Topluluğu, ODGP ve Adalet ve İçişlerinde İşbirliği.⁷⁵

ODGP'nin oluşmasını ana nedenlerden biri Batı Balkanlar'da ortaya çıkmış etnik savaşlardır. Bölgesel kimlik oluşmaya niyetlenen AB bölgede ortaya çıkan çatışmalara müdahale etmeye niyetlenmiştir. Böylece 1992 yılında Petersberg Görevleri (insani müdahale, barış koruma, v.s) bağlamında kendi etkinliklerini yeniden tanımlamıştır.

Maastricht Antlaşmasıyla AB siyasi boyutunu yeniden tanımlayarak bütünleşmeyi yeni alanlara taşımış, bu sayede daha dışa dönük bir gelişim sergilemeye başlamıştır. Bu aşama birinci aşamadan farklı olarak dikey biçimde yani ulusal hükümetlerden ve elitlerden gelen talepler doğrultusunda değil; tam tersine elitlerin yanı sıra sivil toplum örgütleri, siyasi, bölgesel ve ulusal aktörlerin katkısıyla

⁷³ Emanuel Adler, Michael Barnett, "A Framework for ... s.53.

⁷⁴ Canan Balkır, ss.133-134.

⁷⁵ Maastricht Antlaşması, <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf>, (erişim tarihi. 16.04.2013)

gelişmiştir. Böylece bu çok aktörlü aşama aşağıdan yukarıya yönetilmeye başlanmıştır. Bu aşamada bölgesel bir kimlik oluşturma amaçlanmaktaydı, nitekim Maastricht Antlaşması'nın 8. maddesinde yer aldığı gibi Birliğin ortak kimlik inşasına yardımcı olacak bir Avrupa vatandaşlığı ihdas edilmiştir. Tali bir vatandaşlık türü olan Birlik vatandaşlığı Avrupa Birliğinin üye ülkesinin her vatandaşı aynı zamanda Avrupa Birliği'nin de vatandaşı olmasını ifade eder.⁷⁶

AB'nin ortak vatandaşlık ihdas etmesiyle güvenlik topluluğu inşa etme sürecinde çok önemli noktaya gelinmiş, bu ortak kimlik güvenlik topluluğunun ana özelliklerinden biri haline gelmiştir. Tüm vatandaşların seyahat, ikamet, oy verme, aday olma ve yurt dışında konsolosluk imkânlarından faydalanma fonksiyonlarını içeren bu tali vatandaşlık türü; vatandaşların Birliğe aidiyet duygularının artmasında önemli bir faktördür.

AB güvenlik topluluğunun yükselme evresinde yeni kurumların ve ortak kimliklerin yanı sıra politika alanlarını da genişlemiştir. Böylece üye devletler arasındaki şebekelerin, işlem ve etkileşim yoğunluğunun daha da artacağı öngörülmüştür. İçişleri sütunda yer alan ortak yaklaşımlara yeni politik alanlar da eklenmiş, çevre, enerji, sağlık, istihdam, sosyal politika gibi politikalar da buraya eklenmiştir.⁷⁷

Adler ve Barnett'in eserinde yükselme evresinin tanımlandığı biçimiyle; AB'nin bir güvenlik topluluğu olarak inşa edilmesinin bu aşamasında yönetişimin ulusal düzeyin yanı sıra bölgesel düzeyde ve devlet dışındaki aktörleri de kapsayacak biçimde genişlemesi sağlanmıştır. Bu aşamada AB hem dışa dönük politikalar izlemeye başlamış; aynı anda uluslararası kimlik arayışına girmiş, ancak kendi iç bütünleşme ve derinleşme çabalarına da devam etmiştir.

2.1.3. Avrupa Birliği İnşasında Olgun Evre

Bir güvenlik topluluğunun olgun evreye gelmesi, o güvenlik topluluğunun ulusal ya da bölgesel alanların yanı sıra uluslararası alanda da kendi etkiliğini göstermesi ile mümkündür. Adler ve Barnett'e göre güvenlik topluluğunun olgun

⁷⁶ Maastricht Antlaşması, s. 8.

⁷⁷ Balkır, s. 134.

evresinde bölgesel aktörler diğer aktörlerle üretilen kimliği paylaşmakta ve böylece güvenilir barışçıl değişimi beklentileri ortaya çıkmaktadır. Güvenlik topluluğunun gelişimindeki bu evreyi çok taraflılık, tehditleri ortak tanımlanması, işbirlikçi ve kolektif güvenlik anlayışının hâkim olması, vatandaşların serbest dolaşımının gerçekleşmesi gibi konular karakterize etmektedir.⁷⁸

Balkır'ın üçüncü nesil bölgeselciliği küresel aktörleşme olarak tanımlamıştır. Buna göre olgun aşamaya gelen AB, kendi iç ekonomik ve siyasi bütünleşmesini tamamladıktan sonra dünya siyasetinde önemli bir aktör olmaya isteği sergilemektedir. Bu aşamada AB dışa dönük bir bölgelerarasıcılığa yoğunlaşmaktadır. Bu aşamada özellikle de dış politikaya yönelik girişimler kimliğin geliştirmesinde en önemli faktör haline gelmektedir.⁷⁹

Alex Bellamy ise güvenlik topluluğun bu aşamasında komşularla olan ilişkilere odaklanmaktadır. Ona göre bir güvenlik topluluğu istikrar ve barışın retorikini geliştirebildiğinde ve ortak çıkarların üretilebilmesi için gerekli normlar ve değerleri ortaya koyabildiği an olgun evreye geçebilmektedir. Bu durumda topluluk üyeleri birbiriyle ve başkalarıyla olan sorunları barışçıl yöntemlerle çözmeyi seçmektedir. Bunun gibi olgun bir güvenlik topluluğu üye olmayan ülkeler için yani komşular için cazip bir topluluk haline gelmektedir ve komşular bu noktada topluluğa katılmaya ya da ticari ya da enformel ilişkileri kurmaya ilgi göstermektedir. Güvenlik topluluğu da kendi komşularına toplumsal öğrenme aracılığıyla yeni normları ve kimlikleri öğretmekte ve onları topluluk içine toplumlaştırmaktadır. Olgun sıkı çoğulcu güvenlik topluluğu “başkalarını yani komşuları toplumlaştırmak, onları kendi normları ve fikirlerine göre davranmaya ikna etmektedir.”⁸⁰

AB güvenlik topluluğu örneğinde bakılacak olursa, AB'nin olgun evresinde özellikle 1999 yılından itibaren yani Kosova Savaşından sonra AB yeni bir güvenlik anlayışını benimsemeye başlamıştır. Bosna Savaşında etkisiz olan ODGP politikasındaki hataları düzeltmek için daha güçlü ve etkin bir güvenlik ve savunma politikasını oluşturmaya karar vermiştir. Hatta 2000'den sonra operasyonel yetkileri belirlenmiş bir askeri kuvvet oluşturarak dünyadaki krizlerde daha etkin bir aktör

⁷⁸ Adler ve Barnett, A Framework for...ss. 55-56.

⁷⁹ Balkır, ss. 135-136.

⁸⁰ Alex. J. Bellamy, *Security Communities and...* s. 185.

olmaya karar vermiştir. Bunların yanı sıra Schengen düzenlemesiyle Birlik vatandaşlarının Birlik içinde serbest dolaşımı gibi yenilikler getirilmiştir. Bunların yanı sıra sosyal politikalara da önem verilmiş, 2001 yılında Nice Antlaşması'nda Temel Haklar Şartı imzalanarak bireysel ve sosyal haklara genişletilmiştir.⁸¹ Bunların yanı sıra ortak para birimi oluşturularak, ortak para politikası da belirlenmiştir.

AB'nin kendi iç bütünleşmedeki ve derinleşmesindeki düzenlemelerin yanı sıra, dış politikadaki en önemli olan enstrüman genişleme dalgalarıdır. Bu dalgaların en önemlisi ise 2004 ve 2007 yıllarında gerçekleşen 10+2 ülkeyi kapsayan büyük genişleme önemli yere sahiptir. Özellikle de 20.yy. ikinci yarısını sosyalizmle geçirmiş Doğu Avrupa ülkelerinin AB'nin serbest piyasa ekonomisine ve demokratik normlarına geçiş süreçleri sonucunda gerçekleşen bu genişleme Birliğin olgun evresinin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Genişlemenin yanı sıra AB'nin komşulara sergilediği yaklaşım da önemlidir. Alex Belammy'nin iddialarına dayanarak AB'yi bir barışçıl çekim gücü olarak tanımlayabiliriz. Çünkü özellikle 1999 yılından sonra AB'nin dünyadaki / Avrupa kıtasındaki ekonomik ve siyasi gücünü de değerlendirdiğimizde, kıtada barışı ve istikrarı sağlamayı başardıktan sonra Avrupa Komşuluk Politikası eliyle barış ve istikrarı Kafkasya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerine yaymak konusunda oldukça kapsamlı bir politika geliştirdiğini iddia edebiliriz.

2003 yılında yayınlanan Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde (Daha Geniş Avrupa) iyi yönetim ilkelerini dışarıya ihraç etme niyetinin bir güvenlik stratejisi olduğu açıkça belirlenmiştir.⁸² Bu kapsamda AB bölgesel politika aracılığıyla çeşitli bölgeler için farklı politika enstrümanları geliştirmiştir. AB Akdeniz ülkeler için MEDA, Batı Balkanlar için SAP, bunların yanı sıra Komşuluk Politikası, Afrika, Latin Amerika ve Asya bölge ülkeleriyle ise çeşitli ticaret antlaşmaları imzalamıştır. Birliğin Batı Balkanlar için geliştirdiği bölgesel yaklaşım, diğer enstrümanların aksine üyelik perspektifini de içermektedir. Diğer yaklaşımlarda ise üyelik perspektifi yoktur fakat bu enstrümanlar sayesinde içeridekiler ve dışarıdakiler

⁸¹ Balkır., ss. 94-95.

⁸² Murat Necip Arman, **Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı Olarak Kimlik Dönüşümü**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayın No 3, İzmir 2007, s.434.

arasındaki sınırları belirsiz hale gelmiştir. Böylece de AB, çevre ülkelerdeki dönüşüm süreçlerinde söz sahibi olabilme kapasitesine ulaşmıştır.⁸³

Aşağıdaki bölümde AB güvenlik topluluğunun olgun evresi daha detaylı ele alınacaktır. Özellikle de Birliğin uluslararası aktör olarak izlediği politika ve stratejileri, aynı zamanda da Batı Balkanlar için ürettiği bölgesel yaklaşım üzerinde durulacaktır. Bu analiz, AB güvenlik topluluğunun kendi düzenini ve normlarını hangi enstrümanlar ve politikaları kullanarak Batı Balkanlarda ürettiği sorusuna aradığımız yanıt konusunda bize kılavuzluk edecektir.

2.2. ULUSLARARASI AKTÖR OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ

Yukarıda kısaca değindiğimiz gibi AB 1999 yılından sonra küresel aktör olmak konusunda daha cesur adımlar atmaya başlamıştır. AB 1999'dan itibaren dünyadaki çatışmalarda etkin olmaya karar vermiş, bu kararlılığını da ilk kez Kosova Savaşında test etme olanağı bulmuştur. Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) dâhilinde altmış bin kişilik bir ordunun kurulmasına karar verilmiş, onun yanında 2000 yılındaki Nice Antlaşması'nda askeri kurumlar da oluşturulmuştur. (AB Askeri Komitesi, AB Askeri Kurmayı, v.s.) Bu kurumlar Avrupa ve yakın çevresinde (Türkiye hariç) çıkacak çatışmalarda gözleme ve koruma faaliyetlerinin kullanımı konusunda yöntemlerin belirlenmesine yardımcı niteliktedir.⁸⁴

Bunun yanı sıra 1999 yılında AB ortak para olarak EURO'yu kabul etmiştir. EURO böylece dolardan sonra rezerv para olarak çeşitli ülkelerde kullanılmaya da başlanmıştır. Bu da AB'ne dünyada prestij kazandıran gelişmelerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu prestij Birliğin çevre ülkeler açısından bir çekim merkezi olmasında etkili faktörlerden biri olarak sayılabilir.

Birinci bölümde Alex Bellamy değindiği gibi olgun aşamaya gelen bir güvenlik topluluğu komşulara cazip gelmektedir. AB'nin büyük bir pazara sahip olan, üretim ve tüketim yoğunluğundan dolayı girilmesi için cazip bir pazardır. Bunların yanı sıra sermaye, teknoloji kaynakları yoğunluğu de mevcuttur. Bu durum

⁸³ Balkır, s. 100.

⁸⁴ Murat Necip Arman, *Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi...* s. 379.

gelişmekte olan ülkeler için doğrudan yabancı sermaye çekilmesi açısından büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Bunların yanı sıra AB güvenlik topluluğunun komşular için cazibesini oluşturan alanlardan bir diğeri Avrupalı yaşam tarzı, sosyal politikanın etkinliği, demokrasinin kalitesi, insan hakları ve azınlık haklarına saygı, eğitim ve sağlık politikaları yüksek standartlarda olması ve en önemlisi de Avrupa vatandaşlığının sağladığı serbest dolaşımdır.⁸⁵

Altı üye ile kurulan AKÇT'nin günümüzde 28 üyeli bir Birliğe dönüşmesi AB güvenlik topluluğunun oluşumunun dinamik bir süreç olduğunun göstergesidir. Olgun ve sıkı çoğulcu güvenlik topluluğu olan AB kendi normlarını ve değerlerini komşularına ihraç edip genişlemeye devam etmektedir.

Bu genişleme süreçlerini merkezli daireler (concentric circles) ile açıklayabilmek mümkündür. Vincent Laporte “Genişleyen Güvenlik Topluluğu Avrupa Birliği” çalışmasında Avrupa Birliği'nin komşulara doğru genişlemesini “merkezli daireler” kavramı ile açıklamaktadır.⁸⁶ Laporte'ye göre AB'nin kurucu üyeleri (Fransa, Belçika, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda) merkezin içinde yer almaktadır. AB çok hızlı gelişen bir güvenlik topluluğudur, kendi merkezinde güçlüdür ama kendi çevrelerine genişledikçe dış çeperlerde güçte azalmalar meydana gelmektedir. Laporte'ye göre AB güvenlik topluluğuna dair “merkezli daireler” kavramı 1990 yıllardan sonra daha belirgin hale gelmiştir. Özellikle de Orta ve Doğu ülkelerine yönelik genişlemenin ardından merkez ve çeperler arasındaki güç farklılıkları daha belirgin hale gelmiştir.

AB güvenlik topluluğu coğrafi faaliyet alanını genişlemektedir çünkü kendi ana kurucu amaçlarından biri de kendi barışçıl düzenini önce kendi içinde, sonra ise komşulara ve bütün dünyaya yaymaktadır. AB'nin genişleme ve bölgeselleşme politikasına baktığımızda AB'nin komşular ve bölgeler ile bütünleşmenin farklı aşamalara sahip olduğunu gözlemleyebiliyoruz. AB güvenlik topluluğu kendi müktesebatı ve diğer antlaşmalarda yer alan normlar ve değerleri kendi komşular ve diğer bölgelerine yayarak genişleme ve bölgeselleşme politikalarını sürdürmektedir.

⁸⁵ Arman, *Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi*, ss. 386-387.

⁸⁶ Vincent Laporte, “The European Union as Expanding Security Community”, *College of Europe, EU Diplomacy Paper*, Haziran, 2012, s.20.

Norm yayımı ise Deutsch, Adler ve Barnett ile Alex Bellamy'nin savundukları sosyalizasyon politikalarıyla gerçekleşmektedir. Kai Alderson da sosyalizasyon şu şekilde tanımlamaktadır: “devletin sosyalleşmesini uluslararası sistem orijinli normların devlet tarafından içselleştirilmesindeki sürecini ifade eden bir kavram”.⁸⁷ Böylece norm yayılımı ve onun doğurduğu sonuç olarak devletin sosyalleşmesini uluslararası etkileşimin doğal bir sonucu olarak görmekteyiz.

AB güvenlik topluluğuna dönecek olursak, bölgesel politika gerçekleştirilirken çeşitli araçların da üretildiğini görmekteyiz. Bu araçların bazıları şunlardır: Akdeniz ülkeleri için MEDA, Batı Balkanlar için SAP, Komşuluk Politikası (Beyaz Rusya, Moldova, Ukrayna, Kavkaz ülkeleri, Fas, Cezayir, v.s) serbest ticaret antlaşmaları (Latin Amerika, Afrika ve Asya), Rusya Federasyon ile Stratejik Ortaklık, Türkiye ile Gümrük Birliği ve Avrupa Antlaşmaları (Merkez ve Doğu ve Avrupa ülkeleri). Bu sayılan araçlarla AB sahip olduğu normların bu bölgelerde içselleştirilerek birer iç hukuk normu haline dönüştüğünü görmekteyiz.⁸⁸

Laporte'nin “merkezli daireler” kavramına dönecek olursak, AB güvenlik topluluğunun komşularına farklı hızda ve farklı derinliklerde ulaştığını iddia edebiliriz. Yukarıda anılan ve evrelerle açıklanan güvenlik topluluğu yaklaşımı “merkezli daireler” kavramı ile de açıklanabilir. Daha önce de değindiğimiz gibi Laporte AB güvenlik topluluğunu kendi merkezinde güçlü olup çevrelerine genişleyince daha zayıf olduğunu iddia etmektedir.⁸⁹ Bu farklı bütünleşme aşamalarını da AB'nin komşularla angaje olduğu farklı araçlarda görebiliriz. Avrupa Birliği'nin komşulara olan ilişkileri, genişleme ve bölgesel ortaklıklar politikalar çerçevesinde çizmiştir. Laporte'nin bahsettiği farklı merkezli daireler AB güvenlik topluluğu çeşitli bölgeler ile yürüttüğü enstrümanlarla ortaya çıkmaktadır.

2003'teki Daha Geniş Avrupa İçin ya da Avrupa Birliği Güvenlik Stratejisinde AB'nin yakın çevresi ile olan ilişkilerini tespit edildiği bir belge olduğunu hatırlatmamız gerekiyor. Özellikle de AB'nin bölgesel ortaklıklar ve genişleme politikasını ikiye ayırdığımızda temel farklılık olarak birinin üyelik perspektifini içerdiğini, diğerrinin ise üyelik perspektifi olmadan sadece işbirliğini hedeflediğini belirtmekte yarar vardır. Bu farkı AB'nin Akdeniz ülkeleri için

⁸⁷ Arman, *Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi* , s. 388

⁸⁸ Arman, *Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi* , ss. 388-393.

⁸⁹ Laporte, ss. 19-20

oluşturduğu Barcelona Süreci, Komşuluk Politikası ve Batı Balkan ülkeleri ilişkiler açısından geliştirilen araçlarda görebilmekteyiz. Bu üç politik araç da birbirinden farklıdır. Bildiğimiz gibi AB genişleme politikasının bir enstrümanı olarak Batı Balkanlar için İstikrar ve Ortaklık Süreci ortaya atmıştır. Bu politik enstrüman Batı Balkan ülkelerine üyelik perspektifini vermektedir, bu perspektif Türkiye için oluşturan Gümrük Birliği aracı için de geçerlidir.⁹⁰

MEDA ve Komşuluk Politikası araçlarda ise üyelik perspektifi yoktur, bu politikalar bölgesel politika çerçevesinde oluşturulmuştur. Laporte'nin merkezli daireler kavramı penceresinden bakacak olursak bu politik araçlar SAP ve Gümrük Birliği araçlarına nazaran daha zayıf kalmaktadır. MEDA Akdeniz ve AB arasında bir bölgesel araç niteliğindedir ve serbest ticaret bölgesinin kurulmasını hedefi olarak sosyal, siyasi ve kültürel alanlarda işbirliği öngörmektedir. Komşuluk Politikası ise üyelik perspektifini öngörmeden MEDA gibi bölgesel işbirliği ve istikrarı sağlamayı öngörmektedir. Fakat bu iki politika arasındaki entegrasyon aşamaları ve bütünleşmenin derinliği açısından belirli farklar mevcuttur.

MEDA tarifelerin düşürülmesini ve ticari bütünleşmeyi öngörürken Komşuluk Politikası bir adım öne giderek ticari bütünleşmenin yerine daha geniş bir ekonomik işbirliğini sunmakta, örneğin tek pazara katılmaya fırsatı öngörmektedir.⁹¹ O yüzden Komşuluk Politikası Avrupa Birliği güvenlik topluluğu “içindekiler” ve “dışındakiler” arasındaki sınırı daha belirsiz hale getirmiş ve üye perspektifini vermeden bile çevre ülkelerdeki gelişmelerde kendi normlarını yayılabileceğini ispat etmektedir.

Yakın çevre komşularının yanı sıra AB, daha uzak çevre bölgeleriyle de ilişkilerini yürütmektedir, Afrika, Asya ve Latin Amerika bölgeleriyle ticari antlaşmaları imzalanmıştır. Özellikle de o bölgelere ait bölgesel işbirlikleriyle bölgesel arası ilişkilerle angaje olmuştur. Benzer şekilde AB ASEAN, NAFTA, MERCOSUR, Afrika, Karayıp ve Pasifik ülkeleri ile de ticari işbirlikleri yürütmektedir.⁹²

Yukarıda açıklanan gerekçelerle AB güvenlik topluluğunun kendi normlarını dünyaya yayarak bir uluslararası/küresel aktör halinde geldiğini sonuca varabiliriz.

⁹⁰ Arman, **Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi**, ss. 397-398.

⁹¹ Balkır, ss. 98-100.

⁹² Balkır, s.135.

Merkezli daireler kavramına dönecek olursak Avrupa Birliği güvenlik topluluğu 28 üyesi AB güvenlik topluluğu ana tabakasını oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kıtada barışı ve istikrarı sağlaması için bir araya gelen Avrupa ülkeleri günümüzde kendisi ortak kimliğine sahip olan kurumsal bir yapıdır. Güvenlik topluluğu aralarındaki sorunları çatışma olmadan barışçıl yollarla çözebilen, üye arasındaki etkileşim ve işlemlerin yoğunluğuyla aralarında güven oluşabilen ve güvenilir barışçıl beklentisi olan olgun bir topluluktur. AB pek çok özelliği ile bu tanıma uymaktadır.

Aşağıdaki bölümde AB güvenlik topluluğunun genişleme politikası çerçevesinde Batı Balkanlar için belirlediği üyelik enstrümanları, kullandığı politikaları ve doğurduğu sonuçları detaylı bir şekilde incelenecektir.

2.3. AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK TOPLULUĞUNUN BATI BALKANLARA TAŞINMASI

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Balkan bölgesinde patlayan savaşlar AB güvenlik topluluğu için büyük bir test olmuştur. 1992 yılında imzalanan ve 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'nda ODGP oluşturulmuş, fakat Balkanlardaki çatışmalara cevap vermeye amaçlayan yeni oluşan politika savaşta etkisiz kalmıştır. Bosna Hersek'te yaşanan katliama ve soykırıma seyirci kalan Avrupa aynı hataları tekrarlamamak adına kendi güvenlik potansiyellerini arttırmaya karar vermiştir. Yukarda da değindiğimiz gibi AB bir uluslararası aktör olmaya karar vermiştir, böylece 1999 yılında meydana gelen Kosova Savaşı'nda Bosna Savaşı'ndaki hatayı tekrarlamamak adına kendi güvenlik ve savunma politikalarını güçlendirerek Kosova Savaşında daha etkin rol oynamaya karar vermiştir. AB güvenlik topluluğu Balkan bölgesine taşınmasının en büyük sebebi şu mottodur: *“ya biz kendi güvenlik topluluğu düzenimizi Balkanlara ihraç edeceğiz ya da Balkanda yaşanan istikrarsızlık bize ulaşacaktır.”*⁹³

Aşağıdaki bölümde AB güvenlik topluluğunun Balkan bölgesindeki politikaları detaylı şekilde ele alınacaktır.

⁹³ Emilian Kavalski, **Extending The European Security Community: Constructing Peace in The Balkans**, Tauris Academic Studies, London, New York, 2007, s. 76.

2.3.1. Avrupa Birliği Güvenlik Topluluğunun Balkanlar Bölgesindeki Politikaları

AB güvenlik topluluğunun Balkan bölgesindeki politikalarını iki gruba ayırmak gerekir. Birinci grup Bulgaristan ve Romanya'dan oluşmaktadır; bu iki ülke Soğuk Savaş bitmesinin hemen ardından AB ile olan ilişkileri başlamışlardır. 1990 yılında Avrupa Topluluğu Bulgaristan'la ve 1991'de Romanya ile İşbirliği Antlaşmasını imzalamışlardır. Sosyalist sisteminden yeni çıkan bu ülkeler demokratik rejimine geçiş dönemini başlamışlar, serbest seçimler düzenlenmiş, pazar ekonomisine geçiş için gerekli düzenlemeler yapılmıştır, Bulgaristan ve Romanya'nın demokratikleşme süreci Avrupalılaşıma süreci ile el ele yürümüştür. Böylece bu iki Balkan ülkesi Avrupa Topluluğu ile Avrupa Antlaşmaları imzalamışlar ve AB Romanya ve Bulgaristan'ı aday ülke olarak ilan edilmiştir. Bu sayede her iki ülke de AB yardım fonlarından yararlanma hakkını kazanmışlardır.⁹⁴

İkinci grup ise Batı Balkanlar olarak bilinmektedir ve bu ülkeler Sırbistan, Karadağ (o yıllarda Federal Yugoslavya Cumhuriyeti), Bosna ve Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Arnavutluk'tan oluşmaktadır. Slovenya ise Vişegrad grubuna⁹⁵ katılarak Batı Balkanlar'dan uzaklaşmıştır.

AB güvenlik topluluğu kendi barışçıl düzenini çeşitli araçlarla Batı Balkan bölgesinde ihraç etmiştir. Olgun çoğulcu güvenlik topluluğu olan AB Balkan bölgesinde sosyalizasyon politikaları uygulayarak kendi norm ve değerlerini o bölgeye taşımışlardır. Başka bir ifadeyle Birliğin hedefi Balkan bölgesinde yeni bir güvenlik topluluğu kurmak değil, mevcut olan güvenlik topluluğu düzenini Balkan bölgesine doğru genişletmektir.⁹⁶

Yukarıda da değindiğimiz gibi AB'nin Balkan bölgesindeki politikaları iki ayrı grup olarak yürütölmüştür, bu çalışmada ise ikinci grup ülkelerdeki politikaları ele alınacaktır. AB güvenlik topluluğu Batı Balkan bölgesindeki sosyalizasyon politikaları ve enstrümanları aşağıdaki bölümde daha detaylı şekilde ele alınacaktır.

⁹⁴ Emilian Kavalski, "The Western Balkans and the EU: the probable dream of membership", **South-East Europe Review for Labour and Social Affairs (SEER)**, 2003, ss. 198-199.

⁹⁵ Vişegrad grubu Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya ve 6 Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri kapsamaktadır. Bu grup ülkeler 2004 genişlemesinde AB'ye katılmışlardır.

⁹⁶ Emilian Kavalski, **Extending The European Security Community...**, s. 46.

2.3.2. Avrupa Birliği Güvenlik Topluluğunun Batı Balkanlardaki Sosyalizasyon Politikaları ve Enstrümanları

Emilian Kavalski “*Avrupa Güvenlik Topluluğunun Genişlemesi: Balkanlarda Barışın İnşası*” adlı çalışmasında Balkan bölgesinde 1990’larda ortaya çıkan çatışmalardan sonra bölgede barışın inşa edilme koşullarını incelemiştir. Bu çalışmasında Kavalski AB’nin Bölge için hangi politikaları ürettiği sorusuna da yanıt aramıştir. Kavalski Balkan bölgesindeki çatışmalardan sonraki barış düzeninin ancak üçüncü taraflar marifetiyle sağlanabileceğini savunmaktadır.

Kavalski bölgedeki barış ve istikrarın büyük ölçüde AB ve NATO tarafından sağlanabileceğini, BM ve OSCE’nin ise üçüncü taraf olarak sınırlı bir rol oynayabileceğini savunmaktadır. Adler ve Barnett’in de savunduğu gibi sosyalizasyon ve toplumsal öğrenme politikaları büyük ölçüde uluslararası örgütler tarafından yürütüldüğünde mümkün olmaktadır. Balkan bölgesinde barışın inşası konusunda merkez rolü NATO ve AB oynamışlardır. Fakat bu iki örgütün yapısı farklı olduğu için bölge için geliştirdikleri politikalar ve kullandıkları enstrümanlar da birbirlerinden farklılaşmıştir.

1999 yılına kadar AB Batı Balkan bölgesinde oldukça pasif bir politika izlemiştir, özellikle de güvenlik ve savunma politikaları konusunda AB’nin Srebrenica soykırımına seyirci kalması en iyi örnektir. Birlik ancak Kosova Savaşından sonra bölgede etkililiğini ve kurumlarını daha etkin bir şekilde kullanabilmişti. NATO ve AB’nin bölge politikalarını kıyasladığımızda Nye’in ifadesiyle AB’nin güvenlik ve savunma politikasını bir yumuşak güç politikası, NATO’nun politikalarını ise sert güç politikası olarak tanımlayabiliriz. Nitekim Milosević’le müzakere ile sorunu çözme yolunu uzun süre deneyen AB’nin bu politikasını yumuşak güç olarak tanımlayabilirken, Yugoslav Federal Ordusu’na Kosova üzerine ilerleme talimatı verilmesi üzerine NATO’nun hava saldırısı kararı almasını sert gücün bir yansıması olarak değerlendirebiliriz.⁹⁷

Fakat bu çalışmada NATO’nun Balkan bölgesindeki rolü ele alınmayacaktır. Bu çalışmada odaklanacağımız konu AB’nin bir güvenlik topluluğu olarak Batı Balkan bölgesinde barış düzenini hangi politikalar ve araç enstrümanlarla elde ettiğidir. Kavalski’ye göre AB güvenlik topluluğu Balkan bölgesinde güvenlik

⁹⁷ Kavalski, *Extending The European Security Community*, ss. 89-108.

topluluğu inşasını elit sosyalizasyon ile başlamaktadır, bu başlangıç sosyalizasyon aslında devlet politikacıların, bürokratların ve sivil sektörün sosyalizasyonudur. Avrupa'nın barış bölgesindeki egemen aktörler yetkili iç kurumları geliştirerek bölgedeki çatışmaları yatıştırma politikasını kullanarak Balkan devletlerinin elitlerinin sosyalizasyonu sağlanmıştır.⁹⁸

Yukarıda değindiğimiz gibi Balkan bölgesindeki güvenlik topluluğu inşası bölge içinde ayrı bir güvenlik topluluğu kurulmasını ziyade bölgede mevcut olan AB güvenlik topluluğunun genişletilmesiyle sağlamıştır.⁹⁹ Diğer bir ifadeyle üçüncü taraf kanalıyla uluslararası sosyalizasyon sağlanmıştır. Uluslararası sosyalizasyon, uyma ve toplumsal öğrenme politikalarını değiştirerek, dış politikadaki davranışların değiştirmesini sağlamıştır.

Bu süreçler sayesinde bölgesel işbirliği kolaylaştırılarak elit güvenlik topluluğun meydana çıkmasına yol açılmıştır.¹⁰⁰ Bu başlangıç süreci elit sosyalizasyonu enstrümanı ile sağlamıştır. Elit sosyalizasyonu dışarıdan, üçüncü taraflar yoluyla elde edilen normlar ve değerlerin Balkan'daki siyasi davranışlarını değiştirerek günümüzdeki barış ve düzeni oluşturmuştur.

Bu gelişimler aynı zamanda sosyalizasyon süreci aracılığıyla kurumsal kültürü de beraberinde getirmektedir; bu sayede de Balkan elitlerinin kabul ettikleri normların uygunluğu inancı sağlamlaşmaktadır.¹⁰¹ Sosyalizasyon süreci düzenli toplantıların kurumsallaşması ve karar mercileri arasındaki dönemsel tartışma forumlarının teminini vasıtasıyla dışarıdaki ajanlar Balkan devletlerinin elitlerini barışçıl davranış biçimlere doğru sosyalize etmektedirler.¹⁰² Bu noktada dışarıdaki ajanlar ya da üçüncü taraflar (AB) bölgedeki karar mercilerini, birbirine güvenecekleri programlara dâhil ederek, politikaların oluşmasının öngörülmesi durumunu yaratmaya çalışmışlardır. Böylece bölgedeki karar mercilerin kendi davranışlarının tutumları yavaş yavaş etkilenmektedir. Avrupa barış bölgesinin ana aktörleri ve Balkan ülkelerinin elitleri arasındaki etkileşim iki taraf arasında güven ikliminin oluşmasına temeli hazırlanmaktadır ve böylece bölgesel işbirliği sorunsuzca ortaya çıkabilmektedir.

⁹⁸ Kavalski, *Extending The European Security Community*, s. 57.

⁹⁹ Kavalski, *Extending The European Security Community*, s.46.

¹⁰⁰ Kavalski, ss. 58-59.

¹⁰¹ Kavalski, ss. 154-155.

¹⁰² Kavalski, s. 54.

Kavalski Balkan bölgesinde oluşturan güvenlik topluluğun bu başlangıç evresini elit güvenlik topluluğu olarak adlandırmaktadır. Ona göre elit güvenlik topluluğu Avrupa'nın barış bölgesindeki ana aktörleri ve Balkan ülkelerinin devlet elitleri arasındaki stratejik etkileşim çerçevesini geliştiren bir tür embriyonik güvenlik topluluğudur. Bu tür embriyonik güvenlik topluluğu sayesinde ise iki taraf da politikadaki ana amaçlarına odaklanarak bölgesel fikir birlikleri inşa etmektedirler ve karşılıklı değer ve çıkarlar yolunda ilerlemektedirler.¹⁰³ Embriyonik güvenlik topluluğu topluluk üyeleri arasındaki istikrarlı ve başarılı bir ekonomik iklim yaratılarak, aralarındaki iyi ilişkileri sürdürmek mümkün kılınmaktadır.¹⁰⁴

Kavalski, Adler ve Barnett'ten farklı olarak güvenlik topluluğunun inşa edilme evreleri hususunda başlangıç evresi yerine embriyonik evre ifadesini kullanmaktadır. Ona göre embriyonik ve başlangıç evreleri arasındaki farkı güvenilir barışçıl değişiminde görmektedir. Adler ve Barnett'in başlangıç evresinde güvenilir barışçıl değişimi temin edilirken embriyonik evrede güvenilir barışçıl değişimin temin edilmesi belirsizleşmiştir.¹⁰⁵

Emilian Kavalski buna dayanarak AB güvenlik topluluğunun Batı Balkan bölgesindeki sosyalizasyon politikalarını ve enstrümanlarını iki kategoride incelemektedir. AB'nin Batı Balkanlardaki kullandığı ilk sosyalizasyon politika ve enstrümanları dış politikadaki yaklaşımı içerisinde yer almaktadır ki bu yaklaşımda AB Batı Balkanlarda kullandığı insani yardım araçları sosyalizasyon amacı gütmeyen, Balkan devlet arasındaki barışçıl ilişkileri talep eden pasif bir yaklaşımdı. Bu dönem 1999 Kosova Savaşı önceki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde AB Batı Balkanda üyelik perspektifi olmadan bölgesel işbirliği gelişimini teşvik etmekteydi.

Ancak 1999 Kosova Savaşından sonra "Balkanlara Genişleme" yaklaşımı çerçevesinde AB, Batı Balkanlar açısından üyelik perspektifi de olan daha aktif bir yaklaşımı kabul etmiştir. Bu dönemde geliştirilen politikalar 1990'lardaki yardım politikalarının aksine sosyalizasyon sürecini kapsayan, koşulluluk ilkesine bağlı bir yaklaşımdır. Bu dönemde AB Batı Balkan ülkeleri için, topluluğa üye olma vaadiyle

¹⁰³ Kavalski, **Extending The European Security Community**, s. 58.

¹⁰⁴ Kavalski, s. 41.

¹⁰⁵ Kavalski, s. 45

normların kabulü ve politik davranış değişikliğinden, temel dış politika kararlarına uzanan geniş bir politika belirledi ve uygulamaya koydu.¹⁰⁶

2.3.2.1. Dış Politika Yaklaşımındaki Enstrümanlar

AB güvenlik topluluğunun Batı Balkanlarda kullandığı ilk sosyalizasyon politikası dış politika yaklaşımıdır. Bu yaklaşım çerçevesinde AB Batı Balkanlarda istikrar sağlamaya ve insani yardım politikasına başvurmuştur ve sosyalizasyon projesi Balkan devletleri arasında barışçıl ilişkiler talep eden pasif bir yaklaşımdı. Bu dönem 1999 Kosova Savaşından önceki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde AB Batı Balkanda üyelik perspektifi olmadan bölgesel işbirliği gelişimini teşvik etmekteydi. AB Balkan bölgesi ile 1990'ların başında ilk siyasi ilişkilere başlamıştı. AB ya da o yıllardaki adıyla Avrupa Topluluğu Haziran 1991 yılında eski Yugoslavya'dan bağımsızlığı ilan eden Slovenya ve Hırvatistan'ın 1992'deki bağımsızlık ilanı ile ilk siyasi ilişkiler kurulmuştur.

Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından bölgede savaş başlamıştı. 12 Kasım 1995 tarihinde Sırbistan ile Hırvatistan arasında imzalanan Erdut Antlaşması ve 14 Aralık 1995 tarihinde Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna-Hersek arasında imzalanan Dayton/Paris Antlaşması ile bölgedeki savaş son bulmuştur ve Batı Balkanlar Bölgesi'nde istikrar ve barış ortamı sağlanmaya başlanmıştır.

2.3.2.1.1. Royamount Süreci

Royamount Süreci AB'nin Batı Balkanlara doğru ilerlemesine yönelik ilk politikadır. 1995 yılında oluşturan Royamount Süreci bölgede savaş sonrası barış ve istikrarı sağlamayı amaçlanmıştır. Temel saiki 1995 tarihinde Paris'te imzalanan Dayton/Paris Barış Antlaşmasının uygulanmasına katkı sağlamak olan Royamount Süreci, 1998-99 döneminde, bölgede demokrasinin ve sivil toplumun yerleşmesi ana hedef olarak belirlemiştir.

¹⁰⁶ Kavalski, **Extending The European Security Community**, s. 118.

AB bu politika içinde “Güney Doğu Avrupa’da İstikrar ve İyi Komşuluk” adlı bir süreci başlatmıştır. Bu süreç oldukça kapsamlıydı ve Batı Balkan ülkelerinin yanı sıra Macaristan, Slovenya, Bulgaristan, Romanya, Türkiye ve AB ve ABD ve Rusya’yı kapsamaktaydı.¹⁰⁷ Bu süreç 1998 yılında ODGP’ye dâhil edilmiştir.¹⁰⁸

2.3.2.1.2. Bölgesel Yaklaşım

1996 yılında Avrupa Birliği dış politika yaklaşım çerçevesinde Batı Balkanlar için yeni bir politikayı oluşturmuştur: Bölgesel Yaklaşım Politikası. Bölgesel Yaklaşım bölgede hukukun üstünlüğü ve demokrasinin teşvik edilmesini, siyasetin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasını amaçlanmaktadır. AB Konseyi 29 Nisan 1997 tarihinde, Komisyonun önerisiyle Bölgesel Politika çerçevesinde AB ile ortaklık ilişkisi bulunmayan tüm Batı Balkan ülkelerini içine alacak şekilde; mali yardımları, ticari-ekonomik işbirliğini ve antlaşmaları da kapsayacak biçimde ikili ilişkilerin geliştirilmesi için yerine getirilmesi gereken genel şartları ve bu ülkeler için ayrı özel şartları belirlemiştir. Tercihli ticaret ve mali yardımlardan yararlanma koşulu ile Batı Balkan ülkelerinin temel demokratik haklar ile insan haklarına saygı göstermesi ve diğer bölge ülkeleri ile işbirliği ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştirme isteğine bağlanmıştır. Bu anlamda Birliğin temel ilkelerinden olan koşulluluk ile örtüşmektedir.

Ortaklık Antlaşması müzakerelerinin başlaması için yerine getirilmesi gereken genel kriterler ise on başlık altında toplanmıştır. Bu kriterler şunlardır: insan haklarına saygı, mültecilere ve vatansız kalan kişilere geri dönüş imkânı tanınması, demokratik yapılanmaya gidilmesi, özelleştirme ve fiyat kontrolü uygulamasına son verilmesi gibi temel ekonomik reformların uygulanmaya başlanması.¹⁰⁹

Bu dönemde Batı Balkan ülkeleri katılım öncesi mali yardımlardan yararlanmışlardır. Batı Balkan ülkeleri 1990 yılların ilk yarısında OBNOVA ve ECHO mali programlarından yararlanmışlardır. Bu programların ana amacı insani

¹⁰⁷ Murat Necip Arman, *Avrupa Birliği’nin Batı Balkanlar Genişlemesi...*, s. 434.

¹⁰⁸ Bkz. Arman, s. 435.

¹⁰⁹ Murat Kavalalı, “Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci: AB’nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkiler”, Devlet Planlama Teşkilatı, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ekim 2005, ss. 38-39.

yardımdır.¹¹⁰ Daha önce de değindiğimiz gibi AB güvenlik topluluğunun Batı Balkanlara ilerlemesinin ilk politikası oldukça pasifti, üyelik perspektifini görmeyen, daha çok insani yardımlar ve barış ve istikrarı sağlamaya amaçlayan bir politika yaklaşımıydı. Bu yıllarda Avrupa Birliği güvenlik topluluğu kendisi de tam olgun evreye geçmemiş, bu yüzden de Batı Balkan bölgesindeki olaylar için siyasi isteği yeterli olamamıştır.

Bu aşamayı Kavalski'nin güvenlik topluluğu kavramına yorumlayacak olursak, AB güvenlik topluluğu Batı Balkanlardaki bu dış politika yaklaşımı dâhilinde bir tür embriyonik güvenlik topluluğu oluşturmalarının adımlarını atmıştır. Hatırlayacak olursak Adler ve Barnett'in başlangıç güvenlik topluluğu inşasının aşamasında güvenilir barışçıl değişimi temin edilirken embriyonik aşamasında güvenilir barışçıl değişimin temin edilmesi belirsizleşmiştir.¹¹¹ Her ne kadar Dayton Antlaşması'nda Bosna-Hersek'teki savaşın sona ermesinde yer almış olsa da AB güvenlik topluluğu bütün bölgede güvenilir barışçıl değişimine ulaşamamıştır. AB Batı Balkanlar için ürettiği pasif politikaların yetersiz olduğunu anlayıp bölgede daha sağlam ve üyelik perspektifi öngören aktif bir politikaya ihtiyaç duyulduğunu anlamıştı. Nitekim 1999 Kosova Savaşı sonrasında bölgede aktif ve daha iyi sonuçlar veren bir politikanın geliştirilmeye başlandığını gözlemleyebildiğimizi daha önce de ifade etmiştik.

2.3.3. Genişleme Yaklaşımındaki Politikalar ve Enstrümanlar

1999 Kosova Savaşı'ndan sonra AB Batı Balkanlarda koşulluluk ilkesine dayanan ve üyelik perspektifi içeren bir politikayı dizayn etmeye başlamıştır.¹¹² AGSP'nin oluşturulmasının ardından ODGP için bir Yüksek Temsilci atanmıştır. Bu dönemde bütün aday ülkelerin müzakereye başlaması gerekli koşullar oluşturulmuş ve Batı Balkan ülkeleri için de üyelik prosedürü başlatılmıştı. Bunların yanı sıra Türkiye'ye adaylık statüsünü verilmiş ve böylece kıtanın kalan kısmını içeren bir geniş Avrupa çevresi ortaya çıkmıştır.¹¹³

¹¹⁰ Kavalalı, s. 46.

¹¹¹ Kavalalı, s. 45

¹¹² Kavalalı, s. 118.

¹¹³ Kavalski, *Extending The European Security Community*, s. 89.

Avrupa Birliği Batı Balkanlara yeni politik enstrümanları Orta ve Doğu ülkeleriyle olan tecrübelerine dayanarak benimsemiştir. Bu tecrübe Batı Balkan ülkelerine dışarıdaki ajanlar tarafından uluslararası sosyalizasyon uygulanmaya karar verilmesini zorunlu hale getirmiştir.

AB'nin 1999 sonraki Batı Balkanlar'daki sosyalizasyon politikaları dış politika yaklaşımından farklıdır. 1999 öncesi yaklaşımın başarısızlığından dolayı genişleme kararı verilmiş ve her Batı Balkan ülke için üyelik perspektifi verilmişti. Bu üyelik süreci Batı Balkan'daki hem daha kolay entegre olan hem de zayıf devletler için de geçerlidir. Kavalski'ye göre Hırvatistan entegre olan ülke grubuna girmektedir ve bu ülke için üye olma sürecinin daha hızlı biçimde başlatılması öngörülmüştür. O yıllarda ise zayıf grup ülkeler içerisinde Bosna, Arnavutluk, Sırbistan ve Karadağ'ı örnek olarak verebiliriz. Bu ülkeler açısından üyelik süreci başlatılmadan önce devlet inşası sürecine hız verilmiştir.¹¹⁴

Bu açıdan Javier Solana'nın AB'nin bütün Batı Balkan ülkelerine yönelik açıklaması önemlidir:

*“Avrupa Birliği bölgesel bütünleşme aracılığıyla barış için yeni bir modeli ve enstrümanı teklif etmektedir; bu politikalar eski düşmanların uzlaşması ve daha etkin insan ve azınlık haklarını garanti etmesi için. Batı Balkanlar için bundan daha iyi çözümü önerilmez. Avrupa Birliği Batı Balkanlar için Güney Doğu Avrupa için İstikrar Pakti ve İstikrar ve Ortaklık Pakti programları üretilmişti, bu programlar önceki programlardan Batı Balkan ülkeler için üyelik perspektifleri olmasında farklılardır.”*¹¹⁵

2.3.3.1. İstikrar Pakti (SP)

İstikrar Pakti Haziran 1999 yılında Köln'deki Bakanlık Zirvesinde benimsenmiştir. Resmi olarak ise Temmuz 1999'da Bosna Hersek ilk İstikrar Paktının imzalandığı ülke olmuştur.

¹¹⁴ Kavalski, **Extending The European Security Community**, s. 125.

¹¹⁵ Kavalski, **Extending The European Security Community**, s. 130.

Kosova Savaşı'nın Batı Balkan ve AB ilişkilerin ana noktası olmasıyla ilgili olarak Fisher şunları ifade etmiştir:

“ Kosova çatışması için siyasi bir çözüm olarak İstikrar Paketi programı öne sürüyoruz, bu program vasıtasıyla bütün bölgede istikrar sağlanacak, bölgedeki ülkeler arasındaki işbirliği uzun vadeli stabilizasyonu, güvenlik, demokratikleşme ve ekonominin yeniden yapılmasının kendisinin beraberinde getirecektir.”

İstikrar Paketi bölgeyi AB'ye tam üye olma perspektifine yakınlaştırmayı hedefler. Haziran 2000 tarihinde düzenlenen AB Feira Zirvesinde ilk olarak bütün Batı Balkan ülkelerinden aday ülke olarak açık olarak bahsedilmiştir.¹¹⁶

İstikrar Paketi Batı Balkan ülkelerin Avrupalılaşması ve de-Balkanlaşması için ilk hakiki girişimdir; öyle ki bu girişim sayesinde bölgede savaş düşünülmez hale gelecektir. İstikrar Paketi bölgede siyasi, ekonomik ve sosyal diyalog için ilk bölgesel forumu kurmuş, yanı sıra bölgesel ve bölge dışı aktörler arasında işlevsel işbirliği stratejisi ve bütün Balkan ülkeler için AB'nin yolu için bir rehber niteliğindeydi.¹¹⁷ AB bu program aracılığıyla Balkan ülkeleriyle sözleşme bazında ilişkileri başlatmıştır. Bu ilişkiler de Amsterdam Antlaşması ve Kopenhag kriterlerini karşılama şartına bağlanmıştır. Kopenhag kriterlerinin (azınlıkların haklarını korunması ve insan haklarına saygı duyulması, hukukun üstünlüğü ve demokrasinin garanti altında alması için istikrarlı kurumların olması; işlevsel bir pazar ekonomisine sahip olunması). AB Batı Balkan ülkeler için sosyal ve kültürel hakları, organize suçla mücadele ve Balkan bölgesi ülkeleri arasında iyi komşuluk ilişkileri gibi ekstra kriterler oluşturmuştu.¹¹⁸

Balkanların Avrupalılaşması malların, sermayenin ve iş gücünün akışının aşamalı bir liberalizasyonunu da içerir. Bunların yanı sıra İstikrar Paketi'nin bölgedeki, özellikle Bulgaristan ve Makedonya arasında- ortak gümrük kontrollerin oluşturmasına yardım eden bir enstrümandı. Diğer nokta da 1998 yılından itibaren

¹¹⁶ Rudi Guraziu, “European Union Foreign Policy Towards the Western Balkans: Lessons Learned?”, Middlesex University, School of Health and Social Sciences, September 2008, ss. 45-49. (yüksek lisans tezi)

¹¹⁷ Srdjan Vucetic, “The Stability Pact for South Eastern Europe as a Security Community-Building Institution”, **Southeast European Politics**, October 2001, Cilt: II, Sayı:2, s. 109.

¹¹⁸ Vincent Laporte, ss. 12-13.

Güney Doğu Avrupa ülkeleri arasında serbest ticaret bölgesi geliştirilmeye başlanmıştır.¹¹⁹

Bu süreç Slovenya ve Makedonya arasındaki serbest ticaret antlaşmasıyla başlamış, bu antlaşmayı Hırvatistan ve Slovenya, Makedonya ve Hırvatistan, Makedonya ve Bulgaristan ve Makedonya ve Türkiye arasında imzalanan serbest ticaret antlaşmaları takip etmiştir. Haziran 2001 tarihinde bölgedeki 7 ülke Bölgede Ticaretin Liberalizasyonun Antlaşması için Muhtıra isimli bir belge imzalanmışlardır. Bu muhtıranın ardından bölge içinde serbest ticaret antlaşmaları artmış, ayrıca doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve büyümenin artışında katkısı olmuştur.¹²⁰

AB güvenlik topluluğu İstikrar Paketi programını üreterek, Batı Balkan ülkelerine Avrupa barış bölgesinin sosyalizasyon gücünün çekiciliğini de kullanarak kendi güvenlik topluluğu düzeni bölgeye ihraç edilmesini kolaylaştırılmıştır. AB Kosova Savaşı sonrasında Batı Balkan bölgesinin güvenli hale getirilmesi için, kendi güvenlik topluluğu barış düzenini, İstikrar Paketi programı ile ilk olarak bütün bölge ile mukavelesel ilişkiyi başlamıştır. Böylece bölgedeki şiddeti çok taraflı işbirliğiyle engellemeyi hedeflemiştir. ABD ise NATO aracılığıyla askeri araç ya da sert güç yöntemlerine başvurmuştur.¹²¹

İstikrar Paketi projesi her ne kadar AB ve Batı Balkan bölgesi arasında üyeliği hedefleyen ilk girişim olsa da çok uzun süre devam edemedi. Nitekim bir İstikrar Paketi kurarak güvenlik topluluğuna doğru genişleme yaklaşımı Adler ve Barnett'in başlangıç evresi olarak andığı kavrama tekabül etmiştir. Fakat bu politik aracı başarılı olamadı çünkü Batı Balkan ve AB ilişkileri bu paktla bölgesel yaklaşıma dayanmıştı ve AB'nin bölgeden kastı tüm Balkanlardı. Bu yanıltan dönen AB bölge için çok taraflı sözleşmeler üzerinde, değil iki taraflı sözleşmelere dayanan yeni bir politik araç üretmeye karar verdi. Böylece AB güvenlik topluluğu Batı Balkan bölgesini bütün olarak değil, tek tek her ülke ile ikili sözleşme imzalayarak, bireysel ilerlemelere bakarak bir üyelik perspektifini oluşturdu: İstikrar ve Ortaklık Süreci ve İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları.¹²²

¹¹⁹ Laporte, s. 126.

¹²⁰ Vucetic, ss. 126-128.

¹²¹ Kavalski, , **Extending The European Security Community**, s. 108.

¹²² , Emilian Kavalski, "The Western Balkans and the EU: the probable dream of membership", **South-East Europe Review for Labour and Social Affairs (SEER)**, 2003, ss. 206-209.

2.3.3.2. İstikrar ve Ortaklık Süreci (SAP)

İstikrar ve Ortaklık Süreci Kasım 1999 yılında teklif edilip Kasım 2000’da Zagreb Zirvesinde ise benimsenmiştir. İstikrar ve Ortaklık Süreci Batı Balkan ülkelerinin AB’ye katılım sürecinin başlatılması için bir çerçeve olarak tasarlanmıştır. Yukarıda da değindiğimiz gibi İstikrar Paktından farklı olarak ikili sözleşmelere dayanan ilişkiler ve bölgeselleşme prensibine değil “koşulluluk” prensibi üzerinde temellendirilmiştir.

İstikrar ve Ortaklık Süreci, AB’nin Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerdeki geçiş dönemi ve reformlardaki tecrübelerine dayanarak Batı Balkan bölgesi için demokratik, kurumsal ve ekonomik reformlar ve geçiş dönemini öngörmüş ve böylece ilk defa Batı Balkan bölgesine “yeni komşu” gözleriyle bakmaya başlamışlardır.¹²³

19-20 Haziran 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Faria Zirvesi’nde üye ülkeler, SAP’a verdikleri desteği bir kez daha dile getirmişlerdir. Zirvede, AB’nin öngördüğü reformları, bölgesel işbirliğini, demokrasinin üstünlüğü ilkesini kabul eden Batı Balkan ülkelerinin AB’ye potansiyel aday ülke olabilecekleri belirtilmiştir. Bu hususlara ilave olarak, Batı Balkan ülkelerinin AB ile entegre olmalarının önemi vurgulanırken, bu ülkelerin kendi aralarında da bölgesel işbirliğini arttırmaları gerekliliği vurgulanmış ve Fransa’nın önerisiyle, Batı Balkan ülkeleri ile AB’ye üye ülkeler arasında bir zirve toplanması da kararlaştırılmıştır.¹²⁴

AB bütün Batı Balkan ülkeleri için üye olma perspektifi vermesinin yanı sıra kendi barışçıl düzenini ve normlarını sosyalizasyon ve toplumsal öğrenme araçlarıyla empoze etmeyi de hedeflemiştir. 2003 yılında Selanik Zirvesi’nde Avrupa Ortaklığı girişimi ile daha da güçlenmiştir. Selanik Gündemi Batı Balkan ülkelerinin üyelik öncesi sürecinin başlangıcı olarak algılamaktadır ki bu gündemde AB’nin Batı Balkan bölgesine genişleme süreci başlatılmıştır.¹²⁵

AB bu dönemde Batı Balkanlar için katılım öncesi mali yardım olarak CARDS programını uygulamıştır. ECHO ve OBNOVA’daki insani yardım boyutundan farklı olarak CARDS (Community Programme for Assistance, Reconstruction, Democratisation and Stabilisation) siyasi, ekonomik ve kurumların

¹²³ Kavalski, *Extending The European Security Community...*, s.131.

¹²⁴ Kavalalı, s. 42.

¹²⁵ Kavalski, *Extending The European Security Community...*, ss. 131-132

inşasına odaklanmaktadır. Bunların yanı sıra AB Yeniden Yapılanma için Avrupa Ajansı'nı (European Agency for Reconstruction) oluşturmuştur. Bu ajans CARDS projelerinin gerçekleşmesini amaçlamaktadır. AB Batı Balkan ülkelerinin SAP'ın mekanizmaları takip etmesi, izlemesi ve yerine getirmesini garanti altına alınması için yıllık raporlar olan İlerleme Raporlarını başlatmıştır. Bunlara ilave olarak Katılım Öncesi Enstrümanı (IPA) bölgedeki aday ülkelerin katılım sürecinde yardımcı bir enstrüman olarak başlatılmıştır.¹²⁶

2.3.3.3. İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları

İstikrar ve Ortaklık Süreci kapsamında AB tarafından öngörülen reformlara uyum sağlayan Batı Balkan ülkeleri ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşması ('Stabilisation and Association Agreement-SAA) imzalanmaktadır. Bu antlaşmalarla Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliğine hazırlanmasının yanı sıra bölgede siyasi istikrarın sağlanması da amaçlanmaktadır.

Antlaşma müzakereleri, ilk AB-Batı Balkanlar Zirvesi olan Zagreb Zirvesi Sonuç Bildirgesi çerçeve içerisinde, akit Batı Balkan ülkesinin, kriterlere uyum bakımından gerçekleştirdiği ilerlemenin Komisyon tarafından yeterli bulunması ve Konsey'in onay vermesi ile başlamaktadır.

Komisyonun müzakerelerin başlamasına yönelik fizibilite çalışmasının Konsey tarafından uygun görülmesinden sonra, Komisyon müzakere direktiflerini kapsayan önerisini Konseye sunmaktadır. Öneri Konsey tarafından kabul edilirse, müzakereler Komisyon tarafından yürütülmektedir. Müzakerelerin tamamlanmasıyla, İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları, antlaşmaya taraf olan Batı Balkan ülkesi, Konsey ve tüm üye devletler tarafından onaylanarak yürürlüğe girmektedir.¹²⁷

Mart 2001 yılında Makedonya ilk olarak İstikrar ve Ortaklık Antlaşmasını AB ile imzalanmıştı. Kasım 2001'de Hırvatistan bunu takip etmiş, onun ardından diğer Balkan ülkeler de antlaşmaları imzalanmıştır.

¹²⁶ Kavalski, *Extending The European Security Community*, ss. 132-133.

¹²⁷ Kavalalı, s. 48.

2.4. AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK TOPLULUĞUNUN BATI BALKANLARDAKİ SOSYALİZASYON SÜRECİNİN SONUÇLARI

AB güvenlik topluluğunun Balkanlara taşınması bölge için hangi sonuçları doğurduğu sorusunun cevabına bakacak olursak ilk söylememiz gereken nokta AB güvenlik topluluğunun Balkan bölgesinde ayrı bir güvenlik topluluğu oluşturulmasına yol açmadığıdır. Bundan ziyade var olan güvenlik topluluğunun bölgeye genişlemesi, kendi barış düzeninin ve normlarının bölgede kabulünün ortaya çıktığını iddia edebiliriz.

AB güvenlik topluluğu Balkan bölgesinde yukarıda dediğimiz gibi bölgede iki ayrı kategorideki ülkelerle angajmanlar yapmıştır. Şu an AB üyesi olan Bulgaristan, Romanya ve Slovenya AB ile angajmanları diğer Batı Balkan ülkelerinden erken yapmıştır. Soğuk Savaş sona ermesinin ardından Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerdeki angajmanları takip eden bu üç ülke 1990'ların ilk yarısında demokrasiye geçiş dönemini yaşamışlar, daha doğrusu demokratikleşme sürecini Avrupalılaştırma süreci aracılığıyla başarmışlardır. Bu üç ülke Pazar ekonomisine geçişi ve demokratikleşmeyi 1990 yılların içerisinde tamamlayıp, AB güvenlik topluluğunun bütün sosyalizasyon enstrümanlardan yararlanarak 2004'de (Slovenya) ve 2007'de (Bulgaristan ve Romanya) AB güvenlik topluluğunun tam üyesi olmuşlardır.

Batı Balkan ülkeleri ise 1990'larda patlak veren savaş ve çatışmalara maruz kaldıkları için Avrupalılaştırma sürecinde gecikmişlerdir. Eski Yugoslavya'dan yeni kopan ülkeler ise 1990'lı yıllarda devlet inşa etme sürecine girmişlerdir. Bir yandan savaşla mücadele eden ülkeler diğer yandan savaşın bir sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik yıkılımdan nasıl kurtulacaklarının hesabını yapmaktaydılar. AB güvenlik topluluğu 1992 yılında her ne kadar Balkan savaşlarına cevap vermek için bazı politikalar üretmiş olsa da yine de bölgenin üyeliğine dair yeterince siyasi istek yoktu. Bu nedenle Birlik Batı Balkanlardaki savaşı kendi sorunu olarak görmeyerek Srebrenica soykırımına resmen seyirci kalmıştır.

AB güvenlik topluluğu 1990'lı yıllarda güvenlik topluluğu inşa sürecini tam olarak tamamlayamamıştır. Her ne kadar bu süreç günümüzde de devam ediyor olsa da, ancak 1999 yılında kendi güvenlik topluluğundaki düzeni olgun aşamasına geçtiği kabul edilebilir. Böylece uluslararası aktör olmaya ve kendi barışçıl düzeni ve

normlarını önce komşu bölgelere, sonra da bütün dünyaya yaymaya karar vererek güvenlik topluluğu inşa süreci var olan en üst aşamaya geçmiştir.

Yukarıdaki bölümlerde değindiğimiz gibi AB güvenlik topluluğu 1996'dan sonra Batı Balkan bölgesi için insani yardım içeren politik enstrümanları yürütmüştü, bu da Kavalski'ye göre dış politika yaklaşımdaki sosyalizasyon enstrümanlarıydı. Bu dış politikadaki sosyalizasyon vasıtasıyla AB güvenlik topluluğu Batı Balkan ülkelerinde embriyonik güvenlik topluluğu ilişkileri başlatılmış oldu; bu embriyonik güvenlik topluluğu bağlamında AB güvenlik topluluğu pasif sosyalizasyon politikaları üretmiştir. İlk olarak AB güvenlik topluluğunun ana aktörleri Batı Balkan ülkelerdeki elitlerle (devlet siyasetçiler, bürokratlar,v.s.) irtibata geçip bu ülkelerin dış politika davranışlarını etkilemeye çalışmışlardır.

Fakat bu pasif sosyalizasyon politikaları Batı Balkan bölgesinde AB güvenlik topluluğu ana amacı olan barışı sağlayamamıştır. AB güvenlik topluluğu kendi güvenlik topluluğu inşa sürecini tamamlayıp Batı Balkanlara daha aktif ve uzun vadede etkili olacak sosyalizasyon enstrümanlarını önermeye karar vermiştir. Bunu ilk başta bölgesel yaklaşım ile başlamıştı ve bu politik enstrümanın ana amacı bölgesel işbirliğiydi.

Fakat her ülkenin ekonomik yapısı ve siyaset geçmişi ve yapısı farklı olduğu için bu yaklaşım başarıya ulaşamamıştır. O yüzden AB Batı Balkanlara tam olarak kendi düzenini ve normlarını ihracat etmesi için aktif ve tam üyelik perspektifi içeren bir sosyalizasyon politikasını önermek zorunda kalmıştır. Böylece İstikrar ve Ortaklık Süreci başlatılmıştır. İstikrar ve Ortaklık Süreci sosyalizasyon enstrümanı koşulluğa bağlı bir enstrümandı ve bütün bölgeyi değil, tek tek Batı Balkan ülkeleri ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları imzalayarak güvenlik topluluğu inşasının başlangıç evresini başlatmış oldu.

AB güvenlik topluluğu bölge ülkelerine tam üyelik perspektifi vererek bölgede önemli bir etkinlik elde etmiştir. AB güvenlik topluluğu ve Batı Balkan ülkeler arasında ortaya çıkan başlangıç evresi sayesinde Batı Balkan ülkeleri daha hızlı bir sosyalizasyon yaşamaya başlamıştır. AB güvenlik topluluğu ve Batı Balkan bölgesi arasındaki ilişkileri işlemselcilik teorisindeki güvenlik topluluğu kavramının beklentileri çerçevesinde incelersek ilk olarak işlem yoğunluğuna bakmamız gerekmektedir.

Bu anlamda bakmamız gereken ilk işlemler ticaret antlaşmalarıdır. İstikrar ve Ortaklık çerçevesi içerisinde ticaret antlaşmaları üç düzeyde yürütülmektedir: iki taraflı düzeydeki ticaret antlaşmaları, AB güvenlik topluluğu ve tek tek ülkeler arasındaki özerk ticaret antlaşmalarını ifade etmektedir. Bölgesel düzeyde ise 30'dan daha fazla iki taraflı antlaşmanın Balkan bölgesindeki ülkeler arasında büyük bölgesel arası ticaret antlaşmalarına çevirme durumunu ifade etmektedir. Çok taraflı antlaşmalar ise çeşitli örgütler ve Batı Balkan devletleri arasındaki ticaret antlaşmalarını ifade etmektedir. Çok taraflı bu antlaşmalara örnek olarak Arnavutluk'un, Hırvatistan ve Makedonya'nın Dünya Ticaret Örgütü ile yaptıkları ticaret antlaşmaları verilebilir.¹²⁸

Bu noktada AB güvenlik topluluğunun temel Balkanlardaki ticari sınırları açarak bölgede bir "serbest ticaret bölgesi" oluşturmak ve bunun sonucunda malların, hizmetlerin ve sermayenin bölge ülkeleri arasında daha kolay geçmesini sağlamaktır. İstikrar ve Ortaklık Sürecine katılmak Batı Balkan ülkelerine AB'nin pazarına nihai serbest girişi sağlamaktadır.

AB güvenlik topluluğu ve Batı Balkan bölgesi arasındaki diğer işlem yoğunluğunu turizm, eğitim, göç gibi işlemlerde aramalıyız. Bu anlamda verebileceğimiz en önemli örnek 2009 yılında AB'nin Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan ve Makedonya'ya yönelik vizeleri kaldırarak bu ülkelere serbest dolaşım hakkı getirmesi oldukça önemlidir. Böylece mal, sermaye ve hizmet dışında insanların serbest dolaşımının önündeki engeller de kaldırılmış ve işlemlerin nicelik ve niteliğinde belirgin bir artış meydana gelmiştir.

Sonuç olarak AB güvenlik topluluğu gibi uluslararası bir örgütün kendi barışçıl düzeninin cazibesini bölgeye ihraç edebileceğini kanıtlamıştır. Ancak Batı Balkanlar gibi şiddetli çatışmalar nedeniyle ciddi bir şekilde zarar gören bir bölgede bir güvenlik topluluğu oluşabilmesinin çok kolay olmadığı da kabul edilmelidir. AB güvenlik topluluğuna üye olmanın önemi bölge ülkelerini pek çok yapısal reformları gerçekleştirmeye zorlamış ve sosyalizasyon süreci bölge ülkeleri açısından Balkanlı ortak kimliğin yerine Avrupalı kimliğini benimsenmesi daha cazip hale gelmiştir.

¹²⁸ Suzette Grillo, Valerie J.D'Ermann, Rebeca J.Cruise, "Developing Security Community in The Western Balkans: The Role of the EU and NATO", **EUSA Tenth Biennial International Conference, Panel IJ: CFSP Case Studies**, Montreal, Canada, May 17-19, 2007, s. 31.

Bölgedeki ülkeler arasında toplumsal (bölgesel) güven, yani yerel güvenin halen zayıf olduğunu kolaylıkla iddia edebiliriz.

Toplumsal güven bölge ülkeleri içinde ve arasında değil daha çok AB ve tek tek Batı Balkan ülkeler arasında meydana çıkmaktadır.¹²⁹

Günümüze bakacak olursak Batı Balkan ülkeleri AB güvenlik topluluğu ile olan ilişkilerde farklı aşamalarda olduğunu söyleyebiliriz. Batı Balkan ülkeleri kendi iç politikalarından kaynaklanan şebekelerle dolayı farklı tarihlerde İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları imzalamıştır. Sosyalizasyon ve toplumsal öğrenme süreçleri de kendi iç politikalarına bağlı olarak da farklı hızlarla gerçekleşmektedir. Bu anlamda 1 Temmuz 2013'te tam üye olan Hırvatistan'ın şu an en başarılı örnek olarak karşımıza çıktığını söylemeliyiz. AB ile olan angajmanlarda yükselme evresini bitirerek olgun evreye geçen ülke AB güvenlik topluluğunun tam üyesi haline gelmiştir. Bosna Hersek ve Arnavutluk bu süreçte aday ülkeler olurken, Sırbistan da bir aday ülke olarak müzakere tarihi verilmesi için beklemektedir. Makedonya'nın durumu farklıdır. 2005 yılında SAP müzakerene başlamışken, ülkenin Yunanistan ile yaşadığı isim sorunu nedeniyle müzakereleri durdurulmuştur. Kosova'nın durumu da ayrıdır, SAA yani İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'nı imzalamayan yegâne Batı Balkan ülkesi olmasının nedeni tanınma sorunudur. Bu ülkenin AB ile ilişkileri BM 1244 kararı gereğince özel bir statü çerçevesinde yürütülmektedir.

Bu çalışmada güvenlik topluluğu üyeliği için bir örnek olarak daha kapsamlı incelenecek bir ülke olan Karadağ ise 29 Haziran 2012 tarihinde AB ile tam üyelik müzakerelerine başlayıp, AB güvenlik topluluğunun bir üyesi olmak anlamında yükselme evresine geçmiştir, bu süreç üçüncü bölümde daha detaylı şekilde ele alınacaktır.

¹²⁹ Suzette Grillot ve diğerleri, s. 34.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK TOPLULUĞU TEK BATI BALKAN ÜLKE ÖRNEĞİNDEKİ ETKİSİ: KARADAĞ CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

İkinci bölümde AB güvenlik topluluğunun Batı Balkan bölgesinde oynadığı barış ve istikrar sağlayıcı rolünü inceledik. Bu bölümde konuyu biraz daha daraltıp AB'nin güvenlik topluluğu oluşturma etkisini Batı Balkan bölgesinin en küçük ülkesi olan Karadağ örneğinde inceleyeceğiz. Karadağ Sırbistan'la ayrılma sürecinden sonra hızlı bir dönüşüm geçirmiş ve AB güvenlik topluluğunun bir parçası olma yolunda hızla ilerlemiştir.

Karadağ Cumhuriyeti Batı Balkan bölgesinin en küçük ülkesidir, 625 000 nüfusa sahip ülke ilginç bir tarihe sahiptir. 1878'de Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanan ülke 20. yüzyıla prenslik/krallık olarak girmiştir. Birinci Dünya Savaşından sonra siyasi tarihinden silinip Sırbistan Krallığı tarafından ilhak edilen Karadağ, kurulan Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığının bir parçası olmuştur. Tito Yugoslavyası içerisinde tekrar kurulan ülke, varlığını değişik isimler altında sürdürmüştür.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin en kanlı sonucu Yugoslavya'nın dağılması sürecinde yaşanan savaştır. Diğer eski Yugoslavya ülkeleri bağımsızlıklarını ilan ederken Karadağ Sırbistan'la birlikte kalmaya karar verip yeni bir ülkeyi, III. Yugoslavya'yı kurmaya karar vermişti. Bu kararın verilmesi Karadağ'a büyük zararlar getirmiş, Sırbistan'la birlikte savaşa karışan ülkenin hem ekonomisi hem de uluslararası saygınlığı ciddi zarar görmüştür. Uluslararası yaptırımlardan dolayı ekonomisi zayıflayan ülke büyük bir işsizlik sorunuyla karşılaşmış bu durumda halkta belirgin bir memnuniyetsizlik yaratmıştır. Bu gelişmeler ülkede eski politik ayrımları canlandırmış ve büyük bir toplumsal kamplaşma ortaya çıkmıştır. Bir tarafta kendileri Sırp olarak gören ve Sırbistan politik yaşamını kendine yakın gören kitle, diğer tarafta ise kendisini Karadağlı hisseden ve eski bağımsızlığını özleyen kitle arasında büyük mesafeler oluşmaya başlamıştır. Böylece 1997 yılında Karadağ Komünist Partisi'nin devamı olan DPS partisi içerisinde bölünmeler başladı. 1997

yılında DPS partisinin geleneksel kanadını teşkil eden Sırbistan yanlısı olan kanat ayrılp SNP isimli yeni bir parti kurmaya karar verdi.

DPS partisinin yenilikçi ve liberal kanadı, Milo Djukanovic önderliğinde 1997'den sonra Karadağ'da ikinci kez demokrasiye geçiş yapılmasını sağladı. İlk demokrasiye geçiş süreci ülkede sosyalizmin çökmesiyle yapılmış, 1990 yılında Karadağ'da çok seçmeli parti seçimine gidilmişti. Bu seçimlerden sonra ülkeyi uzun süredir yöneten iktidardaki Karadağ Komünist Partisi 1991 yılında Sosyalist Demokratik Partisi olarak (DPS) ismini değiştirdi ve politik yaşamını günümüze kadar sürdürdü.¹³⁰

1997 yılında DPS'in bölünmesinin ardından parti lideri olan Milo Djukanovic yeni devletin III. Yugoslavya içinde sahip olduğu hak ve yetkilerden memnun olmayıp ülkesini Batı sistemine dâhil etmek için girişimlerde bulunmaya başladı. Böylece ABD ve AB gibi üçüncü tarafların ülke içindeki etkinliği başlamış oldu.

Bu dönemden itibaren Karadağ devleti AB güvenlik topluluğu ile ilişkilerini güçlendirmeye karar vererek ülkede Miloseviç'in etkisini azaltmaya amaçlanmıştı. Uluslararası toplum, özellikle de AB'nin ana aktörleri tarafından bu dönemde bölgede istikrarın sağlanması için Karadağ'daki elitlere yönelik sosyalizasyon politikaları uygulanmaya başlamıştır. Bu dönem AB güvenlik topluluğu ve Karadağ arasında bir embriyonik güvenlik topluluğu oluşmasının başlangıcı oldu ve AB güvenlik topluluğu bu ilk aşamada Karadağ'a ekonomi alanında çeşitli politikalar önermeye başladı. Bu anlamda Karadağ 1999 yılında kendi ekonomisini Sırbistan ekonomisinden ayırarak Alman Markı'nı ulusal para birimi olarak kabul etmiştir.

Karadağ'ın AB güvenlik topluluğuna sosyalizasyonunun dış politikaya ilişkin önemli bir çıktısını Kosova Savaşı sırasındaki tutumundan gözlemleyebiliriz. Karadağ devleti 1992'de Sırp yönetimine destek verme hatasını tekrarlamamak adına, Kosova Savaşı'nda tarafsız kalmaya karar vermiş, hatta kendi sınırlarını Kosovalı mültecilere açmıştır. Bu davranışlar her ne kadar Sırbistan iktidarını kızdırmış olsa da, dış politikada bağımsız karar alabilmek Karadağ'ın siyasi yaşamı için dönüm noktasıydı. Karadağ bunun gibi dış politikadaki davranış değişiklikleriyle kendi devletinin bağımsız olması için mücadelesini başlamış oldu. Bu bağımsızlık mücadelesi her ne kadar devlet içerisinde muhalefet ve iktidar arasındaki gerginliği

¹³⁰ Ervina Durakovic, "Karadağ Cumhuriyeti", içinde Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı, **Çağdaş Balkan Siyaseti**, Gazi Kitabevi, Temmuz 2012, s. s. 127-136.

arttırmış olsa da, ÷lkeye yönelik olarak uluslararası destek ve sempatide gözle görülür bir artış meydana geldiği de aşikârdır.

AB'nin tam desteği ve ara buculuğu ile Karadağ, Sırbistan'la 2003 yılında Belgrad Antlaşması'nı imzalamıştır, Antlaşmanın sonucunda Sırbistan ve Karadağ'dan müteşekkil kon federal bir devlet yapısı ortaya çıkmıştır. Fakat bu devletin uzun ömürlü olmayacağı 60. maddesinde açıkça dile getirmişti; bu maddeye göre her iki konfedere devlet, kon federal devletin örgütüne müteakip üçüncü yıl dolunca devam ya da ayrılma hakkını içeren birer referandum düzenleme hakkını saklı tutacaklardı.¹³¹ En nihayet 2006 tarihine gelindiğinde Karadağ Devleti'nde düzenlenen referandumun sonuçlarına istinaden Karadağ devleti antlaşmadan doğan hakkını kullanarak referandumunu yaptı ve halk ayrılma yönünde oy kullandı. Ancak yeni doğan bağımsız Karadağ devleti büyük ölçüde AB'nin gözetim ve himayesinde uluslararası toplum içinde var olmaya başlamıştır.

Haziran 2006 yılında bağımsızlığını ilan eden Karadağ 26 Eylül 2006'da AB ile SAP müzakerelerine başlamıştır. Karadağ 2001 yılında III. Yugoslavya adlı altında AB ile SAP için diyalogu başlamıştı, onun ardından Sırbistan ve Karadağ kon federal yapıdaki devletin adı altında Ekim 2005'te SAP müzakerelerine başlamıştır. Fakat 3 Mayıs 2006'da, Sırbistan'ın Lahey Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliği yapmamasında dolayı SAP ile olan müzakereleri durdurulmuştur.¹³² Bu durum ister istemez kon federal bir birlik içinde olan Karadağ'ı da etkilemiş ancak bağımsızlık kazanıldıktan sonra AB ile ilişkiler kaldığı yerden yeniden başlamıştır.

Teorik açıdan değerlendirildiğinde, Karadağ'ın SAP müzakerelerine başlaması ile AB güvenlik topluluğu ile başlangıç aşamasına geçtiğini iddia edebiliriz. Bu başlangıç sürecini karakterize eden en önemli olay Karadağ'ın AB'ye 17 Aralık 2010'da tam aday üye statüsü verilmesidir. Bu evreyi sorunsuz biçimde götüren Karadağ, Haziran 2012 tarihinde alınan Konsey kararı uyarınca AB'ye tam üyelik için müzakereye başlama kararı alınmış ve böylece Karadağ devleti AB güvenlik topluluğu ile yükselme evresine geçmiştir.

Karadağ devletinin bütün bu demokratikleşme, devlet inşa süreci ve AB güvenlik topluluğu ile olan ilişkileri aşağıdaki bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

¹³¹ Durakovic, s. 137.

¹³² Durakovic, ss.141-142.

3.1. KARADAĞ'IN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ

1989'dan sonraki yıllarda Karadağ'dan ve diğer eski Yugoslavya ülkelerden farklı olarak Merkez ve Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkeler için demokrasiye geçiş dönemi başlamıştı. Polonya, Macaristan, Slovakya, Slovenya gibi ülkelerde tek partili monopolistik yönetimlerden çok partili sisteme geçilmiş, devlet kontrolündeki ve devlet mülkiyeti altındaki ekonomilerden serbest pazar ekonomisine geçiş yaşanmıştı. Fakat Karadağ için bu dönem diğer post-komünist ülkelere kıyasla daha uzun sürmüştü. Bu devletin tam demokrasiye geçmesi yaklaşık on yıllık bir dönem almıştı. Karadağ açısından demokrasi ve Pazar ekonomisine geçişte iki dönemin mevcut olduğunu iddia edebiliriz. Karadağ'ın demokrasiye ilk geçiş dönemi 1989 /1990'daki çok partili sisteme geçilmesiyle başlayan dönemi kapsamaktadır; ikincisi ise 1996/1997'de iktidar partisinin parçalanmasından sonraki dönemi kapsamaktadır. 1997 yılında Karadağ'da demokrasinin inşası ise seçimlerde çok partili bir yapının ortaya çıkmasıyla başlamıştır.

Karadağ'ın Demokrasiye İlk Geçiş Dönemi: Karadağ'ın demokrasiye ilk geçiş dönemi çok partili seçim sisteminin kabul etmesiyle başlamıştır. 1989'dan itibaren devlet partisi olan Karadağ Komünist Partisi dünyadaki değişiklikleri takip ederek çok partili seçim ortamını hazırlanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da 3 Ekim 1990 tarihinde Karadağ yeni seçim yasası kabul edilmiş, 9 Aralık 1990'da ilk çok partili seçimler yapılmıştır.

1990 çok partili seçimlerini Momir Bulatovic ve Milo Djukanovic önderliğindeki Karadağ Komünist Partisi kazandı. Fakat Karadağ Komünist Partisi'nin yeni yönetimi sosyalizmle ayrılma noktasındaki yöntemleri tam olarak belirleyememişti. Parti her ne kadar demokrasi, çok partili sistem, insan hakları ve özgürlükleri gibi konuları kabul etmiş olsa da rejimin programı yeterince net değildi. Haklar anlamında demokrasiyi andıran rejim, içinde yoğun otoriter motifler barındırıyordu. Karadağ Komünist Partisi'nin demokrasiye geçiş retoriğinin halk nezdinde kabul görmesiyle, parti Haziran 1991'de ismini Sosyalist Demokratik Partisi (DPS) olarak değiştirmiştir.¹³³

¹³³ Ervina Durakovic, s.129

Karadağ'nın bu dönemdeki siyasi yaşamını karakterize eden diğer bir konu ise devletin statüsüydü. Eski Yugoslavya'daki diğer federe ülkeler ayrılmaya başlarken Karadağ, Sırbistan'ın politikasından etkilenerek Sırbistan ile birlikte III. Yugoslavya'yı oluşturmaya karar vermiştir. Sonuç olarak 1992 yılında Sırbistan Karadağ ile birlikte III. Yugoslavya'yı kurmuştur.

Karadağ'ın III. Yugoslavya'nın bir parçası olması aslında büyük bir hataydı. Bu hata nedeniyle devlet bir yandan savaşa sürüklenmiş oldu, diğer yandan uluslararası toplumun uyguladığı ekonomik yaptırımlara maruz kalmıştı. Ekonomik olarak kendisinden daha avantajlı konumda olan Sırbistan bu yaptırımlardan daha az bir hasarla kurtulabilirken, küçük bir devlet olan Karadağ'ın ekonomisi bu baskıyı kaldıramadı. Bu ağır ekonomik şartlar içinde Karadağ'ın Sırbistan'dan ayrı bir devlet olmasını savunan kesimler III. Yugoslavya'ya ilişkin memnuniyetsizliklerini daha gür bir sesle ifade etmeye başladılar.

Bu anlamda muhalefetin ilk önemli talebi 1920 yılında Sırbistan hükümdarı Aleksandar Karadjordjevic tarafından Sırbistan Kilsisi'ne ilhak edilen Karadağ Ortodoks Kilisesi'nin bağımsızlık statüsünün geri kazanılması olmuştur. Karadağ'daki muhalif partisinin (SNP) bu talebi Sırbistan yanlısı partilerden destek bulamadığı için ancak 2000 yılında gerçekleşebilmiştir. 2000 yılında Karadağ Ortodoks Kilisesi ülkenin resmi dini kurumu olarak tanınmıştır. Bu tarihte ayrıca Sırp kimliğinden bağımsız bir Karadağlı kimliğin varlığını savunan Crnogorska Matica gibi akademik kurumlar da kurulmaya başlanmıştır.¹³⁴

Yukarıda değinildiği gibi Karadağ'ın demokrasiye geçiş dönemi ikiye aşamada incelenmelidir: birinci demokrasiye geçiş dönemi her ne kadar çok partili sisteme geçişi içermiş ve demokrasi ile insan hakları gibi özgürlükleri kabul edilmiş olsa da savaşa giren bir ülke olarak pratikte halen otoriter motifleri barındırmaktaydı. Ülkenin tam anlamıyla demokrasiye geçiş dönemi, demokratik ve açık seçimler ile serbest pazar ekonomisine geçiş dönemi ancak tanımladığımız ikinci demokrasi döneminde başlar. Bu dönem Karadağ siyasi tarihi için bir dönüm noktasıdır, çünkü 1997 yılından itibaren Karadağ Cumhuriyeti yüzünü dünyaya dönüp uluslararası sosyalizasyonun uygulanmasına yer vermişti. Böylece ülkede AB ve ABD gibi üçüncü tarafların barışçıl norm düzeni ülkeye empoze edilerek, önce devlet elitleri

¹³⁴ Durakovic, s.132

aracılığı ile sosyalizasyon gerçekleştirilip, ülkenin dış politika davranışlarında derin değişiklikler meydana gelebilecek bir ortam yaratılacaktı.

Karadağ'ın Demokrasiye İkinci Geçiş Dönemi: Karadağ'da 1990'lı yılların son döneminde Federal Yugoslavya'ya karşı büyük bir memnuniyetsizlik ortaya çıkmaya başlamıştı. BM'nin Karadağ'a yaptırımlar uygulamaya başlaması nedeniyle kamuoyunda Sırbistan'ın suçları için Karadağ cezalandırılıyor düşüncesi yaygınlaşmış oldu. O yüzden dönemin Karadağ Başbakanı Milo Djukanovic Karadağ devletini Sırbistan'dan soğutma politikasını 1996 yılında kamuoyuna yaymaya başlamıştı.

Milo Djukanovic Karadağ'daki kötü ekonomik durumu gerekçe göstererek Karadağ'ın ekonomik yaptırımlardan kurtulması için acilen uluslararası mal ve sermaye akışına entegre edilmesi gerektiğini iddia etmeye başladı. 1996 yılında ABD başkanı Clinton Karadağ'ı ziyaret etmiş, bu görüşmenin ardından Milo Djukanovic Parlamento toplantısında Karadağ'ın bölgedeki komşularıyla ve büyük güçlerle ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini ifade etmişti. ABD ve AB Djukanovic'in bu yeni retoriğini destekledi ve bu sayede bölgede uluslararası elit sosyalizasyonu uygulama alanı bulmuş oldu. Bu iki güç merkezi aynı zamanda Djukanovic'i Miloseviç'in bölgedeki etkisinin zayıflamasında bir araç olarak görmekteydi.

Yukarıda belirtildiği gibi 1996 yılından itibaren Karadağ siyaseti Miloseviç siyasetinden ayrılmaya başlamıştı. Karadağ siyaseti içinde de "Miloseviç yanlısı ve Milosevic karşıtı" olmak üzere iki eksenle derin bir bölünme ortaya çıkmıştı. 1996'dan itibaren Karadağ'daki iktidar partisinde de iki ayrı hizip oluşmuştu, biri Milo Djukanovic'in önderliğinde Avrupa taraftarı hizip, diğeri ise Momir Bulatovic önderliğindeki geleneksel kanat.

Aynı yıl içinde Karadağ siyasi yaşamında bir dönüm noktası oldu: Miloseviç'e karşı siyasetindeki farklı tutumlardan dolayı DPS partisi içerisinde bölünmeler yaşandı. DPS'in muhafazakâr ve geleneksel kanadı partiden ayrılıp SNP (*Sosyalist Halk Partisi*) adında yeni bir Sırbistan yanlısı parti kurdu. DPS ise bağımsız Karadağ taraftarı olan kitleyle yönelik ilerici bir politika benimsemişti. Bu bölünme Karadağ'ın siyasi oryantasyonunun dönüm noktası olmuştur.

1998'de ilk açık ve serbest seçimler düzenlenmiştir. Böylece Karadağ seçimli bir demokratik sisteme geçmiştir. Bu seçimlerin ardından Karadağ için rejim

değişikliği olmadan bir demokratikleşme dönemi başlamıştır. Bu seçimleri DPS kazanmıştır. Seçimlerin hemen ardından DPS programında hızlı bir değişim süreci başlatmış; demokrasiyi, serbest pazar ekonomisini, Avro-Atlantik entegrasyonu ve özelleştirmeyi parti programına dâhil etmiştir.

Karadağ'da iktidar partisi olan DPS,'nin 1997'deki bölünmesinin ardından Milo Djulanovic'in Miloseviç siyasetinden sıyrılıp, Karadağ'ın devlet ve ulusal kimliğini etkin biçimde korumaya başlaması ve Karadağlıların Avrupalı devlet ve halklar içerisinde eşit üye olma çabaları ABD ve AB tarafından desteklenmişti. Fakat bu çabalar Sırbistan tarafında sert tepkilerle karşılaştı.

Karadağ'ın Sırbistan politikasıyla ayrılan diğer en önemli noktası 1998 yılında başlayan ve 1999'nun ortasına kadar devam eden Kosova Savaşı'ydı. Karadağ hükümeti, Federal Yugoslav Ordusu'nun Karadağ'a yönelik savaşa destek olma çağrısına olumsuz cevap vererek, bu savaşın Karadağ'ın savaşı olmadığını deklare etmiş ve savaşta tarafsız kalmaya karar vermiştir.

Kosova Savaşı Karadağ siyasetinde bazı değişiklikler getirmiş ve siyasi ortamını gerginleşmiştir. Karadağ'daki Sırbistan yanlısı ve Karadağ'ın bağımsızlığını savunan akımlar arasındaki gerilim yeniden alevlenmeye başlamıştır. Ama uluslararası camiandan destek alan Karadağ'ın Kosova'daki tutumu bölgede uluslararası sosyalizasyonun başarılı sonuçlar vereceğinin bir kanıtı olarak da değerlendirilmiştir. Karadağ, Kosova Savaşı sırasında Kosova'daki mültecilere kendi sınırlarını açmış ve yaklaşık 80.000 mülteci bu ülkeye sığınmıştır.

Karadağ'ın diğer önemli davranış değişiklikleri ekonomik ve parasal politikalarda yaşanmıştır. 1999 yılında Yugoslav Dinarı'nı terk edip Alman Mark'ını benimsemesinin yanı sıra ülkesinin ekonomik, finansal, mali, gümrük, dış ticaret ve savunma fonksiyonlarını kendi ülkesinin yetkisine almıştır. Böylece bağımsızlık yolunda önemli bir mesafe kastederek ve uluslararası topluma entegre olma niyetlerini açık bir şekilde belirtmişlerdir.¹³⁵

3.2. AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK TOPLULUĞU KARADAĞ İLİŞKİLERİ

AB'nin Karadağ ile ilk ilişkileri diğer Batı Balkan ülkeleriyle olduğu gibi dış politika yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüştür. Bu dönemde AB Karadağ ile

¹³⁵ Durakovic, ss. 132-135.

ilişkilerini III. Federal Yugoslavya ismi altında devam ettirmiştir. Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan III. Federal Yugoslavya 1990'lı yıllarda savaşıyan taraf olduğu gerekçesiyle BM ve AB tarafından uluslararası yaptırımlara maruz bırakılmıştır. Karadağ'ın kaderi Sırbistan'dan yürütülen politikalara bağlı kaldığı için Karadağ'ın dünyaya açılması ve demokrasiye geçebilmesi ancak 1997 yılında ülke içinde siyasi değişiklikleri yaparak mümkün olabilmektedir.

Kavalski'nin yaklaşımıyla ifade etmek gerekirse Karadağ'ın bağımsızlığının ardından AB bir güvenlik topluluğu olarak Karadağ'a yönelik olarak barışçıl düzen ve normları elit sosyalizasyonu ile başlattığını, böylece ülke ile embriyonik bir güvenlik topluluğunun ilk nüvelerini ihdas ettiğini iddia etmek mümkündür. Bu güvenlik topluluğu inşa etme sürecinin başlangıç aşamasının en iyi örneği Karadağ ve AB ilişkilerini incelediğimizde görebiliriz. Aşağıdaki bölümde 1990'lı yıllardaki Sırbistan hükümetin ve elbette Miloseviç'in milliyetçi ve "işgalci" politikalarla yürütülen III. Yugoslavya içerisindeki Karadağ Devletinin, nasıl birden bire dış politikadaki davranışlarını değişiklikleri sergilediği anlatılacaktır. Keza, bu bölümde AB ve ABD gibi üçüncü tarafların Karadağ gibi küçük bir Balkan ülkesinin uluslararası sosyalizasyonun vasıtasıyla nasıl dış politika davranışlarını ve politikadaki yönünü değiştirdiğini detaylı bir şekilde inceleyeceğiz.

Aşağıdaki bölümde AB güvenlik topluluğunun Karadağ'da yürüttüğü sosyalizasyon politikaları detaylı olarak incelenecektir. AB güvenlik topluluğu Batı Balkan bölgesinin en küçük ülkesinde, Karadağ'da ilk olarak elit sosyalizasyonu uygulayıp AB güvenlik topluluğu ve Karadağ arasında embriyonik güvenlik topluluğu aşamasını inşasını başlatmıştır. Karadağ'ın devlet inşa süreci, bağımsız olma süreci diğer Balkan ülkeleriyle daha sıkıntılı ve uzun sürdüğü için AB de önce dış politika yaklaşımı sonra da genişleme politikasını Karadağ ile III. Federal Yugoslavya, sonra ise Sırbistan ve Karadağ ismi altında yürütmüştür. Bu süreçler Sırbistan'ın 1990'lı yılların bölgedeki rolünden dolayı, savaşa katılmasından dolayı pek başarılı olamamıştır, Sırbistan'la aynı çatı altında siyasi varlığını sürdürdüğü için Karadağ'ın AB entegrasyonunu yavaşlatması gibi olumsuz sonuçları beraberinde getirmiştir.

Karadağ'ın AB ile daha başarılı ve etkin ilişkileri Karadağ'ın bağımsızlığından sonra yani ancak 2006'dan sonra mümkün olabilmektedir. Karadağ

bağımsızlığını kazandıktan sonra AB ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'nı (SAA) yenileyip yeniden ilişkileri başlamış ve bu yolda hızlı ve başarılı bir şekilde ilerlemiştir, öyle ki Haziran 2012'de müzakere süreci başlatılmıştır.

3.2.1. Avrupa Birliği Güvenlik Topluluğu'nun Karadağ'daki Elit Sosyalleşimi ve Embriyonik Güvenlik Topluluğunun Oluşumu

AB güvenlik topluluğu Balkan bölgesine 1996'dan itibaren yayılmaya başlamıştır. Bölgesel yaklaşım enstrümanı ile Batı Balkan bölgesinde istikrar ve demokratik düzeni getirmek bu enstrümanın ana amaçlardan biriydi. Emilian Kavalski'ye göre AB güvenlik topluluğu Batı Balkan bölgesindeki uyguladığı ilk sosyalleşim politikası elit sosyalleşimdir.¹³⁶ Başlangıç aşamasındaki bu evre politikacılar, bürokratlar sivil sektörün sosyalleşimini içermektedir. Avrupa'nın barış bölgesinin egemen aktörleri yetkili iç kurumları geliştirerek bölgedeki çatışmaları yatıştırma politikasını kullanarak Balkan elitlerinin sosyalleşimi sağlamaya girişmişlerdir.

Uluslararası sosyalleşim, uyma ve toplumsal öğrenme yöntemleriyle, dış politika davranışlarında da değişimler meydana gelmesi beklenir. Bu süreçler sayesinde bölgesel işbirliği kolaylaştırarak elit güvenlik topluluğunun ortaya çıkmasına yol açmak hedeflenir.¹³⁷ Bu başlangıç süreci de elit sosyalleşim enstrümanı ile sağlanır. Elit sosyalleşimi dışarıdan, üçüncü taraflar eliyle öğretilen normlar ve değerlerin bölgede hâkim olan siyasi davranışları değiştirerek, bir barış düzeninin ortaya çıkması beklenir.

Sosyalleşim sürecinde, düzenli toplantıların kurumsallaşması ve karar mercileri arasındaki dönemsel tartışma forumların teminini vasıtasıyla gerçekleşir ve dışarıdaki ajanların bölge devletlerini barışçıl davranış biçimlerine sosyalleşim etmesi umulur.¹³⁸ Bu noktada dışarıdaki ajanlar ya da üçüncü taraflar (AB) bölgedeki karar mercilerinin birbirine güvenecekleri programlara dâhil ederek, politikaların oluşmasının öngörürler. Bu sayede devlet elitlerinin davranışlarında tedrici değişimler meydana gelecektir. Avrupa barış bölgesinin ana aktörleri ve Batı Balkan

¹³⁶ Emilian Kavalski, *Extending The European Security Community...* s. 57.

¹³⁷ Kavalski, ss. 58-59.

¹³⁸ Kavalski, s. 54.

lkelerinin elitleri arasındaki etkileşimler iki taraf arasında güven ikliminin oluşmasının temeli hazırlayacak ve böylece bölgesel işbirliği sorunsuzca ortaya çıkabilecektir.

Kavalski Balkan bölgesinde oluşturan güvenlik topluluğunun bu başlangıç evresini elit güvenlik topluluğu olarak adlandırmaktadır. Ona göre elit güvenlik topluluğu Avrupa'nın barış bölgesindeki ana aktörler ve Balkan lkelerinin devlet elitleri arasındaki stratejik etkileşim çerçevesini geliştiren bir tür embriyonik güvenlik topluluğudur. Bu tür bir embriyonik güvenlik topluluğu sayesinde ise iki taraf da politikadaki ana amaçlara odaklanarak bölgesel fikir birliği inşa etmektedirler ve karşılıklı değer ve çıkarları ilerletmektedirler.¹³⁹ Embriyonik güvenlik topluluğu, üyeler arasındaki istikrarlı ve başarılı ekonomik iklimi yaratarak aralarında iyi ilişkileri sürdürmeye mümkün kılmaktadır.¹⁴⁰

Karadağ'ın uluslararası elit sosyalizasyonu için sorumlu olan kanadı da tam DPS içinde kalan pro-Avrupalı ve pro-bağımsız Karadağlı kanadı olmuştur. Karadağ'ın iktidar partisinin öncüsü olan ve o yıllarda başbakan görevi yapan Milo Djukanovic, Karadağ'ın uluslararası sosyalizasyonun sorumlusu olan ve sosyalizasyonu başarıya ulaştıran en önemli aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batı Balkan bölgesindeki uluslararası sosyalizasyonun ana aktörleri olan ABD ve AB'den destek sözünü alınca Milo Djukanovic Temmuz 1996'da Karadağ'da Parlamentosunda Karadağ'nın Federal Yugoslavya'nın bir parçası olmasının zararlarına vurgu yaparak, bölgesel komşularla ve uluslararası toplulukla daha iyi ilişkiler kurulması gerektiğini dile getirdi. Djukanovic konuşmasında güvenlik topluluğuna dâhil olma talebini şöyle ifade etmiştir:

“Avrupa'ya her açıdan daha yakın olmak istiyoruz ve en kısa zamanda gelişmiş ve birleşmiş Avrupa'nın kurumsal anlamda da bir parçası olmak istiyoruz. Avrupa'nın yanı sıra diğer dış politikadaki ana önceliğimiz ABD ile olan ilişkilerimizdir. Karadağ Federal Yugoslavya'nın bir parçası olmasından dolayı dünyada ülkemizin imajına kötü damgayı vurulmuştu, biz ise bu saatten sonra bu kötü imajımızı düzeltmek istiyoruz ve umarız en yakın zamanda uluslararası

¹³⁹ Kavalski, **Extending the European Security Community...** s. 58.

¹⁴⁰ Kavalski, s. 41.

topluluğu bu çabalarımızı göze alarak bu imajımızı değiştirme konusunda yardımında bulunacaktır.”¹⁴¹

Karadağ’ın o zamandaki başbakanın bu retoriği Karadağ’ın siyasi yönünü tarif etmektedir. Karadağ Cumhuriyeti AB ve ABD’ye daha yakın ilişkiler oluşturma isteklerini dile getirmiş, bunu da Sırbistan’la birlikte ya da Sırbistansız veya Federal Yugoslavya’nın yapısının dışında yapmaya hazır olduğunu vurgulamıştı. Bu mesaj ABD ve AB ana aktörleri tarafından olumlu algılandı. Uluslararası toplumun Milo Djukanovic’in bu retoriğini ve politikasını olumlu karşılamasındaki sebebi ise Karadağlı elitlere önderlik yapan Milo Djukanovic’in ve partisi DPS’ nin Slobodan Miloseviç’in politikasını zayıflatabileceğine dair algıdır. Başka bir ifadeyle uluslararası toplum Karadağ’da uygulamaya başladığı elit sosyalizasyonunu Miloseviç’e muhalefet için faydalı bir enstrüman olarak görmekteydi.¹⁴²

Karadağlı politik elitler ise uluslararası sosyalizasyonu kendi ülkelerindeki bağımsızlık talebi için bir araç ve destek olarak görmüşlerdir. O yüzden AB ve ABD’den gelen uluslararası elit sosyalizasyonu önerisini benimseyerek Karadağ devletinin dış politik davranışlarını değiştirmişler, uzun süre özlenen ve bekleyen bağımsızlık mücadelesi için çabalar sarf etmeye başlamışlardır.

Karadağ’ın elitlerin ekonomik politikalardan yanı sıra 1998-1999’da patlayan Kosova Savaşı sırasındaki Karadağ’daki elitlerin tutumu dış politika davranışları değişimini en güzel gösterge olduğunu söyleyebiliriz. Bunların yanı sıra daha sonraki dönemlerde Sırbistan ve Karadağ’da yeni bir siyasi oluşumun ortaya çıkması ve 2006’da uzun süre için mücadele edilen bağımsızlığın politikalarında da Karadağ’ın dış politika davranışının değişimini görmekteyiz. Sırbistan Karadağ Konfederasyonu’nun oluşumu ve Karadağ’ın bağımsızlık referandumu dolaylı olarak AB’nin gözetimindeydi. 2001’den itibaren bütün Batı Balkanlara yönelik üyelik perspektifi politikaların verildiği süreçte, AB Sırbistan ve Karadağ ile İstikrar ve Ortaklık Süreci başlattı. Bütün bu elit sosyalizasyon politikalarının sonucunda Avrupa Birliği güvenlik topluluğu ve Karadağ ile bir embriyonik güvenlik topluluğu oluşmaya başladığını söyleyebiliriz.

¹⁴¹ Kenneth Morrison, “The Collapse of the Monolith: The DPS Split”, in Kenneth Morrison, **Montenegro: A Modern History**, İ.B. Tauris, London/New York&Co Ltd, 2009, ss. 145-146.

¹⁴² Morrison, s. 146.

Hatırlanması gereken ikinci nokta ise Adler ve Barnett'in başlangıç güvenlik topluluğunun inşası aşamasında güvenilir barışçıl değişimi temin edilirken embriyonik aşamanda güvenilir barışçıl değişimin beklentisi belirsizleşir.¹⁴³ Bu noktada Adler ve Barnett'i haklı çıkaran nokta güvenlik topluluğuna Karadağ'ın dâhil edilmesindeki temel saikin Miloseviç'i etkisizleştirme olduğunu; yani aslında barışçıl değişimin temin edilmesi değil, düşmanın bertaraf edilmesi olduğunu iddia edebiliriz. Fakat Miloseviç rejimi 2000'de sona erdikten sonra, Karadağ'ın bağımsızlığı bölgede yeni çatışmalara yol açılabileceği için AB bağımsızlık talebini desteklememiş, geçici bir çözüm olarak taraflara konfederasyon tercihini sunmuştur. Karadağ ve AB bu dönemdeki ilişkilerde güvenilir barışçıl değişiminin temin edilmesi belirsiz olduğu için, bu dönemdeki AB güvenlik topluluğu Karadağ ile olan ilişkileri Kavalski'nin embriyonik güvenlik topluluğu kavramına uygun olarak görmekte olduğunu iddia etmekteyiz.

3.2.2. Karadağ'ın Dış Politika Davranışının Değişimi

Kavalski'nin iddia ettiği gibi elit güvenlik topluluğunun ortaya çıkışını görebilmek için dış politikadaki davranış değişikliklerini saptamamız gerekir.¹⁴⁴ Elit sosyalizasyonu dışarıdan, üçüncü taraflar eliyle kabul ettirilen normlar ve değerler Balkan'daki siyasi davranışlarını değiştirerek barış düzeni oluşturmaktadır.

Karadağ'daki uluslararası elit sosyalizasyonu Milo Djukanovic ve DPS partisinin üzerinde yapılmıştır. Yukarıda Milo Djukanovic'in parlamentodaki konuşmalarında da gördüğümüz üzere Karadağ devleti Miloseviç'in politikasından ayrılmaya başlamıştır. Sadece retoriğinde kalmayan bu durum reel politik anlamında da gerçekleşmiştir. Milo Djukanovic Karadağ'daki kötü ekonomik durumu gerekçe göstererek, Karadağ'ın ekonomik yaptırımlardan kurtulması için acilen uluslararası mal ve sermaye akışına entegre edilmesi gerektiğini iddia etmeye başlamıştır. Bu amaçla 1998'deki seçimindeki zaferinde sonra DPS partisinin programında hızlı bir değişime gitmiş; demokrasiyi, serbest piyasa ekonomisini, Avro-Atlantik entegrasyonu ve özelleştirmeyi parti programına dâhil etmiştir. Bu durum

¹⁴³ Morrison, s. 45

¹⁴⁴ Emilian Kavalski, *Extending the European Security Community...*, ss. 58-59.

Djukanovic vasıtasıyla AB'den gelen norm ve fikirlerin Karadağ'da kabul görmeye başladığının bir delili olarak değerlendirilebilir.

Bu dönüşüm sadece ekonomi alanında kalmamış, Karadağ AB güvenlik topluluğunun hem konfederasyon hem de referandum yoluyla Sırbistan'dan ayrılma önerilerini de benimseyip bu norm ve değerlerin yarattığı davranış değişikliğine ne ölçüde yansıdığını göstermiştir.

3.2.2.1. Karadağ'ın Kosova Savaşındaki Tutumu

Karadağ ve Sırbistan'daki politikaları ayrılan en önemli gelişmenin Kosova savaşı olduğunu daha önce de ifade etmiştik. Karadağ politik elitleri Sırbistan'daki otoriter rejimden ayrılıp daha demokratik ve dünyaya açık bir Karadağ'ın varlığını savunuyorlardı. Kosova Savaşı 1998-1999 yılında patlak verince Karadağ'daki elitler Kosova savaşının Karadağ'ın savaşı olmadığını ve savaşta "tarafsız" kalacaklarını deklare etmişlerdi. Bu durum aynı zamanda AB'nin bölgede koyduğu kurallara uyum anlamına da gelmekteydi ki Karadağ hükümeti AB'nin bölge politikasına uygun olarak Kosova'daki Arnavutlarla diyalog içinde olacaklarını da bildirmişlerdir.¹⁴⁵ Bu anlamda Karadağ Cumhuriyeti Kosova'daki mültecileri kendi sınırları açmış ve yaklaşık 80 000 mülteci Karadağ içinde sığındırmıştır. Bu sayı hiç de azımsanmayacak bir sayıdır nitekim mültecilerin sayısı Karadağ'ın toplam nüfusunun %10'unu oluşturmaktaydı.¹⁴⁶

Fakat Karadağ'daki elitlerin Kosova'daki tutumu ülke içindeki AB taraftarı ve bağımsız Karadağ siyasi kitlesi ile Sırbistan yanlısı kitle aralarındaki derinliği daha da açmış, ülke içindeki bölünme daha da derinleşmiş ve siyasi ortam daha da gerginleşmiştir. Fakat Karadağ Parlamentosu Karadağ'daki bütün siyasi partiler için hoşgörü ve barış için Ortak Bildiri'yi kabul ettikten sonra Karadağ'da olası bir iç savaş önlenmiş oldu. Bu bildirinin kabul edilmesiyle Karadağ Cumhuriyeti kendi siyasi olgunluğu göstermiş oldu.¹⁴⁷ Sorun çözme metodu olarak siyasi uzlaşmanın

¹⁴⁵ Kenneth Morrison; "The Kosovo's Crisis and the Intensification of Internal Divisions", in Kenneth Morrison , **Montenegro: A Modern History**, İ.B. Tauris, London/New York&Co Ltd, 2009, s. 168.

¹⁴⁶ Morrison, s. 169.

¹⁴⁷ Serbo Rastoder, "Državna Uprava u Crnoj Gori" (Karadağ Devlet İdaresi), **Retrovizor, Matica**, Ilkbahar 2011, www.maticacrnogorska.me, s. 257.

seçilmiş olması da AB güvenlik topluluğunun barışçı kodlarına uyumun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

3.2.2.2. Karadağ'ın Ekonomi Politikalarındaki Değişim

Federal Yugoslavya'nın bir parçası olan Karadağ uluslararası izolasyon ve uluslararası yaptırımlarından dolayı, ekonomisinde büyük sorunlar yaşamıştır. Hiperenflasyon ile karşılaşan ülke, bu durumundan kurtulmak için bir yol aramaya başlamıştır. Karadağ'ın kötü ekonomik durumun çözüm reçetesini DPS lideri ve Karadağ'ın 1998'den sonraki cumhurbaşkanı olan Milo Djukanovic tarafından üretilmiştir. Kendisi de iktisatçı olan Djukanovic ABD ve AB'den gelebilecek yardım yoluyla sorunu aşmak için uluslararası sosyalizasyonu uygulamaya ve kurallara uymaya başlamıştır. Karadağ devletinin bu dönemdeki ilk amacı otoriter Sırbistan politikasından uzaklaşıp bağımsız Karadağ'ı için müsait ortamın hazırlanmasıdır.

Karadağ'ın devlet inşa süreci Sırbistan'dan bağımsız ekonomik politikalar üretmekle başlamıştır. Karadağ Cumhuriyeti, Federal Yugoslavya Merkez Bankası'nın etkisini azaltmak için tek taraflı olarak Alman Mark'ını resmi para birimi olarak kullanmaya karar vermiştir.¹⁴⁸ Süreç şu şekilde cereyan etmiştir: Karadağ 2 Kasım 1999 tarihinde ülkede ikili para sistemine geçmiş ve Dinar'ın yanında Alman Mark'ının birlikte kullanılacağını açıklamıştır. Ocak 2001'den itibaren ödeme para olarak tek Alman Mark'ı kullanılmaya başlanmıştır. Böylece Karadağ ekonomik anlamda işlevsel egemenliği elde etmiş oldu. Bunların ardından gümrük ve dış ticaret üzerindeki ülke kontrolünü de kazanmış oldular. 2002'de ise AB'nin nakdi para olarak da Euro'yu kabul etmesiyle, Karadağ da yegâne para birimi olarak Euro'yu kullanılmaya başlanmıştır.

2001'de Karadağ Merkez Bankası kurulmuştur. Karadağ'ın Alman Mark'ını resmi para birimi olarak benimsemesi, daha sonra da otomatik olarak Euro'nun kullanmasına geçmesi dolarizasyonun/eurozasyonun teorik on koşullarını karşılamaktaydı. Dolarizasyonu uygulayan ülkeler normalde geçmişte hiperenflasyonu yaşayan ülkelerdir. Andora, San Marino ve Monako da

¹⁴⁸ Morrison, s. 165

Dolarizasyonu/eurozasyonun benimseyen ülkelerdir, fakat bu ülkelerin Karadağ'dan farkı, Avrupa Parasal Birliği ile sözleşmeleri olması ve paranın kendi ülkelerinde basılmasıdır. Karadağ ise dolarizasyon/eurozasyonu Avrupa Parasal Birliği daha kurulmadan benimsediği için gerekli sözleşmeyi imzalamadı. Bu yüzden önce Alman Mark'ını benimseyerek Euro'nun piyasaya çıktığı anda otomatik olarak bu birimin kullanmasına geçmiştir.

Karadağ'ın dolarizasyon/eurozasyon politikası ülkedeki ekonomiyi canlanmış ve ekonomik istikrarı sağlamıştır. Euro'nun kullanıma geçmesiyle Karadağ'a yabancı yatırımcıların gelişi kolaylaşmış, turizmde de canlanma meydana gelmiştir.

Ayrıca ülkede özelleştirme politikası uygulamaya başlamış ve oldukça başarılı sonuçlar vermiştir. Karadağ'ın ana amacı AB üyesi olunca Avrupa Parasal Birliği'nin (MEU) tam üyesi olmaktır.¹⁴⁹ Euro'ya geçiş, Pazar ekonomisinin temel kurallarının benimsenmesi ve özelleştirmeler, AB güvenlik topluluğunun ekonomik normlarının Karadağ tarafından benimsendiğinin ve içselleştirildiğinin bir sonucu biçiminde değerlendirilebilir.

3.3 AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KARADAĞ'IN DEVLET İNŞASI SÜRECİNDEKİ ROLÜ

AB, 1997'de DPS'nin bölünmesini ve onu takip eden gelişmeleri hem manevi anlamda hem de maddi anlamda desteklemiştir. Milo Djukanovic'in dünyaya açılma retoriği AB barış bölgesinin ana aktörleri tarafından büyük memnuniyetle karşılanmıştır. Yukarıda da değindiğimiz gibi Milo Djukanovic'in Avrupa taraftarı retoriği AB ve ABD tarafından, Miloseviç rejiminin zayıflatması için fonksiyonel bir araç olarak değerlendirilmiştir.

Karadağ ise uluslararası ilgiyi ülkenin bağımsızlık mücadelesini başlatması için ve Karadağ devletinin inşası için önemli destek olarak değerlendirmiştir. AB güvenlik topluluğu Karadağ'da başarılı elit sosyalizasyonu uygulamış, Karadağ'a devlet inşa sürecinde de yardımcı olan AB ülkeye insani yardım ve diğer mali yardımlarında bulunmuştur. AB, Karadağ'da elit sosyalizasyonu uygulayarak Birlik ve Karadağ arasında embriyonik bir güvenlik topluluğu oluşmasını sağlamıştır.

¹⁴⁹ Fabris ve diğerleri, ss.130-135.

Başlangıç aşamasında, ana özelliği barışçıl güvenilir değişimin belirsizliğini taşınmasından dolayı AB 1997'den itibaren Karadağ'daki elitlerin bağımsızlık isteklerinin karşılanması için çözümler üretmeye başlamıştır. Kosova Savaşı'ndan henüz çıkan bölgede oluşabilecek çatışmaların önlenmesi için Sırbistan ve Karadağ için bazı geçici çözümler üretilmiştir.

Bu çözüm 2003 yılında oluşan Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetiydi. Konfederal yapıyı öngören bu modelinin oluşmasında AB Javier Solana'nın önderliğinde ara buculuk yapmıştır. Kurulan konfederal Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyeti'nin hukuki dayanağı Belgrad Antlaşmasıydı. Bu antlaşmanın en ilgi çekici maddesi ise 60. Maddeydi. Daha önce de değinildiği gibi bu madde taraflara üç yıl sonra bağımsızlık referandumu yapma hakkı vermektedir.¹⁵⁰ Karadağ Cumhuriyeti Sırbistan'dan ayrılma isteğini bu maddeye dayanarak gerçekleştirmiştir. 2005'ten itibaren bağımsızlık için gerekli siyasi ortamı hazırlayan ülke 21 Mayıs 2006'da referandum düzenleyip uzun süredir özlediği bağımsızlığına kavuşmuştur. Karadağ'daki referandum AB'nin gözetiminde gerçekleştirilmiştir. Karadağ bağımsızlığını kazandıktan sonra AB ile Sırbistan ve Karadağ çatısı altında başlattığı İstikrar ve Ortaklık Sürecini iptal edilip, bağımsız Karadağ Cumhuriyeti olarak ilişkilerin baştan başlamıştır.

3.3.1. Avrupa Birliği'nin Karadağ'a Yardım Programları

1997 yılında başlayan ve DPS'nin bölünmesiyle sonuçlanan siyasi kriz sonrasında AB Karadağ'a yönelik olarak çeşitli yardım mekanizmaları geliştirmiştir.¹⁵¹ 1998'e kadar AB Karadağ'a insani yardım, demokratikleşme ve bağımsız medya için destek yardımlarında bulunmuştur. 1998-2000 yılları arasında Karadağ ECHO ve OBNOVA gibi insani yardım programlarından faydalanmıştır.

¹⁵⁰ Vladan Stankovic, "Drzavno Uredjenje po Beogradskom Sporazumu" (Belgrad Antlaşmasında Devlet İdaresi) , **Istrazivac IPC** , Beograd, 2004, s. 32-34.

¹⁵¹ Karadağ politik yönünü değiştirince, Sırbistan onu cezalandırmak amacıyla Karadağ'a ödeme ve ticari dolanımı kesmiş ve ülkenin kendi de dâhil diğer bölge ülkelerine sınırlarını kapatmıştı.

2000'den itibaren ise bütün Batı Balkan bölgesi için CARDS (Yeniden Yapılanma, Gelişim ve İstikrar için Topluluk Programı) programı uygulanmaya başlamıştır.¹⁵²

Nisan 1998 Avrupa Konseyi Karadağ'da yeni seçilen hükümete ekonomik ve siyasi reformları devam edebilmesi için 3 milyon Mark kısa dönemli yardım paketini onaylanmıştır. Aynı senenin Aralık ayında ise 5 milyonluk Alman Marka değerinde bir paket program daha onaylanmıştır. Bu program Karadağ'daki yeni hükümetinin siyasi ve ekonomik reformları ilerletmesi ve koruması, aynı zamanda ortaya çıkan sosyal sorunları yatıştırması için AB tarafından ortaya atılan bir paket niteliğindedir.¹⁵³

1999 yılındaki yardım programları ise Karadağ'a göçen Kosovalı mülteciler için gelen yardım paketleriydi. 2000 sonrası yardım paketleri ise CARDS programı kapsamındaki yardımları kapsamaktaydı. 2000-2006 yıllarını kapsayan bu program 4.65 milyar Euro'luk bir paket programdı. Bu program paketleri kamu yönetimi reformları, bilgi teknolojisi sağlanmasına yönelik yardımlar, devlet organlarının oluşmasına ilişkin yardımlar, taşıt yolları ve köprülerin yapılanmasına ilişkin yardımlar, enerji sektörü reformlarını, çevre koruma, polis, gümrük ve adliye çalışanları için meslek içi eğitim yardım programlarını kapsamaktadır.¹⁵⁴ Görüldüğü üzere AB, bağımsız Karadağ devleti kuruluncaya kadar bu devletin inşasına yönelik tüm programları ekonomik olarak finanse etmiştir. Böylece Karadağ'ın bir bağımsız devlet olarak kurulduğu anda AB güvenlik topluluğuna dâhil olabilmesi için gerekli koşullar oluşturulmuştur.

3.3.2. Belgrad Antlaşması: Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyeti

Yukarıda değindiğimiz gibi AB Miloseviç rejiminin zayıflaması için Karadağ'ın bağımsızlık retoriğini bir araç olarak kullanılmıştı. 2000'den sonra Sırbistan'daki rejim değişiklinden sonra Karadağ'ın bağımsızlığının gerçekleşmesi, henüz yeni savaştan çıkan bölge için çok riskli olabilirdi. Yeni bir çatışma riskini

¹⁵² Marija Buric-Labudovic, Srdjan Sukovic, Ivana Glisevic, “ **Fondovi i Programi Pomoci Evropske Unije sa Osvrtom na Crnu Goru**”, Centralna Banka Crne Gore (CBCG), Radna Studije.7, Podgorica, 2006, s.22.

¹⁵³ Dragan Djuric, “ Montenegro's Prospect for European Integration: On a Twin Track”, **South East Europe Review for Labour and Social Affairs, SEERS**, 04/2004, s 82.

¹⁵⁴ Buric- Labudovic, Sukovic ve diğerler, s. 23.

göze alamayan AB ve ABD Karadağ'ın bağımsızlığı için uygun zaman olmadığını dile getirerek Sırbistan ve Karadağ için yeni opsiyonları düşünmeye başlamışlardı.

14 Mart 2002'de "Sırbistan Karadağ İlişkilerin Düzeltmesi için Temel İlkeler" (*Polazne Osnove za Uredjenje Odnosa Srbije i Crne Gore*), ya da Belgrat Antlaşması olarak da bilinen Antlaşma Karadağ Cumhurbaşkanı Milo Djukanovic, Karadağ Başbakanı Filip Vujanovic, FRY Cumhurbaşkanı Vojislav Kostunica, Sırbistan Başbakanı Zoran Djindjic, FRY Hükümet Başkan Yardımcısı Miroljub Labus ve AB Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana tarafından imzalanmıştır.

Bu Antlaşmasıyla Federal Yugoslavya ortadan kalkmış, yerine 3 yıl yaşayacak Sırbistan ve Karadağ Devleti kurulmuştur. Bu yeni devletle iki devlet arasındaki federal ilişkinin yerine konfederal bir sistem kurulmuş oldu. Konfederalizmin gereği olarak da egemenlik federal devletten alınıp kurucu devletlere verilmiştir. Belgrat Antlaşması'nın 60.maddesine göre Sırbistan ve Karadağ Devlet üç yılını doldurunca üye devletler düzenleyecekleri bir referandumla yapının devamına ya da ayrılmaya karar vereceklerdi.¹⁵⁵

29 Ocak 2003 tarihinde Sırbistan Karadağ Devletinin en üst hukuk belgesi olan Anayasal Şart kabul edildi. Bu Şarta göre iki devlet birbirleriyle eşitti; isim ve diğer devlet sembollerini ve devletin kurumsal yapı ve işleyişine mekanizmaları kendileri belirleyebilirdi.¹⁵⁶ Sırbistan Karadağ Anayasal Şartı'nın kabul edilmesinin ardından Karadağ, gümrük kontrol yetkisini ve 2005 yılında güvenlik sektörünün tamamını Yugoslav Ordusu'ndan geri almıştır.

Sırbistan Karadağ Devleti'nin yapısı AB'nin tasarladığı bir projeydi ve bu devlet dünyanın tek iki-devletli konfederasyonuydu. Bu konfederasyona iç çatışmalardan kaçınmak ve uluslararası toplumun taleplerini karşılamak için giren Karadağ halkı açıkça bu devleti pek benimsemedi ve 2005'ten başlayarak bu yapıdan çıkmanın yollarını aramaya başladı. Karadağ'daki bağımsızlık yanlısı güçler bunca zaman uğraştıkları bağımsızlık kazanma çabalarını ve planlarını gerçekleştirmeye kararlıydı. Belgrat Antlaşmasındaki 60. Madde gereğince Karadağ, Sırbistan Karadağ Devletinin 3 yıllık süresini doldurur doldurmaz bağımsızlık referandumu

¹⁵⁵ Rastoder, Drzavna Uprava u Crnoj Gori, s.263.

¹⁵⁶ Rastoder , s.263.

hakkını kullanmaya karar vermişti. Böylece Karadağ'daki bağımsızlık yanlısı siyasi güçler 2005-2006 yıllarını referandum hazırlıklarına başlamışlardır.

Karadağ'ın bu dönemde AB ile ilişkilerine bakacak olursak, Karadağ'ın Temmuz 2001'de, yani daha Federal Yugoslavya'nın bir parçasıyken İstikrar ve Ortaklık sürecini başlattığını görmekteyiz. AB'nin Selanik Zirvesi'nde ortaya çıkan Batı Balkan Perspektifi'nin onaylamasından sonra Temmuz ayında Karadağ ve AB arasında devamlı danışma niteliğindeki üst düzeyde diyalog kurulmuştur. 2003'ten itibaren AB Karadağ ilişkileri Sırbistan-Karadağ konfederasyonunun hattında devam etmiştir. Karadağ ve Sırbistan'ın AB ilişkileri çok başarılı yürüyemedi, AB'nin Karadağ'da 1997'den itibaren uluslararası sosyalizasyonu uygulaması ve ekonomisini serbest ekonominin şartlarına adapte etmesi gibi gelişmeleri göze önünde tuttuğumuzda, Karadağ'ın AB ile ilişkilerde Sırbistan'dan daima bir adım önde olduğunu iddia edebiliriz. Sırbistan'da ise uluslararası elit sosyalizasyonu ancak 2000'den itibaren, yani Miloseviç'in rejiminin bitmesinden ardından uygulamaya başlanmıştır.

AB, Karadağ'daki memnuniyetsizliği dikkate alarak Ekim 2004 tarihinde Sırbistan ve Karadağ için çift-yönlü (twin-track) üyelik süreci adıyla yeni bir model üretmiştir. Bu modele göre iki konfedere devlet İstikrar ve Ortaklık Süreci'ndeki siyasi ve ekonomik politik faaliyetlerini ayrı olarak yürüteceklerdir.¹⁵⁷ Ekim 2005'te Sırbistan Karadağ'ın İstikrar ve Ortaklık Süreci (SAP) müzakereleri başlatılmıştı, fakat 3 Mayıs 2006'da Sırbistan'ın Lahey Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliği yapmamasından dolayı SAP ile müzakereleri kesilmiştir.¹⁵⁸ AB'nin Karadağ ile ilişkileri tekrar başlatılması için Karadağ'ın bağımsızlığını beklenmesi gerekmektedir.

3.3.3. Referandum ve Bağımsız Karadağ Cumhuriyeti

Referandum planlarının AB'ye aktarılmasının ardından Avrupa Konseyi 2005'te Karadağ'daki referandumun şartlarının belirlenmesi için Venedik

¹⁵⁷ Djuric, ss. 95-96.

¹⁵⁸ Ministarstvo za Vanjske Poslove i Evropske Integracije Crne Gore, Razvoj Odnosa Crne Gore i Evropske Unije, <http://www.mip.gov.me/index.php/Direkcija-za-EU/razvoj-odnosa-crne-gore-i-eu-kljuni-datumi.html> (erişim tarihi. 08.04.2013)

Komisyonu'nu kurdu. Javier Solana, Karadağ'daki referandum sürecinden sorumlu olarak Slovak diplomat Miroslav Lajcak'ı AB'nin baş temsilcisi olarak atadı. Venedik Komisyonu 2005 yaz aylarına Karadağ'da referandum çalışmalarına başlamıştı. Bu yılın sonunda Komisyon oldukça ilginç bir karar almış ve dünyadaki seçim uygulamalarında daha önce hiç görünmemiş bir biçimde, referandum barajı %55,5 olarak belirlenmiştir.

İki ay süren ve AB'nin ara buculuğuyla devam eden müzakereler sonucunda Mart 2006'da Karadağ Parlamentosu referandum tarihini 21 Mayıs 2006 olarak belirlenmiştir. 13 Nisan 2006'da Karadağ Hükümeti Karadağ'ın olası bağımsızlığından sonra Sırbistan ile olan ilişkilerine dair bir deklarasyonu kabul etti. Bu deklarasyon Karadağ ve Sırbistan ilişkileri için önemli bir belgedir. Bu deklarasyonuna göre gelecekte iki ülke arasındaki iyi ve yakın komşuluk ilişkileri düzenlenmiş; mülkiyet ve çift vatandaşlık gibi haklar garanti altında alınmıştır. AB de 27 Nisan 2006'da bu Deklarasyonu benimsemiş ve bu deklarasyona istinaden Karadağ'ın bağımsızlık kazanma durumunun hemen ardından Karadağ'ın Avrupa Birliği ile İstikrar ve Ortaklık Süreci (SAP) devam etmesini vaat etmiştir.¹⁵⁹

21 Mayıs 2006'daki referanduma katılım %86,5 olarak gerçekleşti. Referanduma diasporadan da büyük katılım oldu.¹⁶⁰ Ulusal gözlemcilerin yanı sıra uluslararası gözlemciler (OEBS) de referandumun salimen yapılmasını takip etti. Seçmenlerin –ilginç bir biçimde- tam %55,5'i bağımsızlık yönünde oy kullandı ve böylece Karadağ bağımsızlık mücadelesini kazanmış oldu.

Uluslararası gözlemciler de referandumun meşruiyeti konusunda olumlu raporlarını verdikten sonra, 3 Haziran 2006'da Karadağ Hükümeti Karadağ Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını resmi olarak ilan etti.. Böylece Karadağ dünyanın 192. bağımsız devleti oldu ve bağımsızlığı uluslararası tanınma ve BM üyeliği takip etmiştir.

Karadağ'ın bağımsızlığın ardından Sırbistan'ın ilk tepkisi, kendisinin önceki birliğin ardılı olduğunu beyan etmek oldu.

¹⁵⁹ Rastoder, Drzavna Uprava Crne Gore, s.267

¹⁶⁰ Republika Crna Gora, Referendum o Drzavnom Statusu, 21.Mayıs 2006, konacni izvjestaj, **Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava, OSCE/ODIHR**, Varsava, 4 Ağustos 2006, ss. 4-5.

Karadağ hükümeti bağımsızlığın ardından dünyaya açılma retoriğini gerçekleştirmeye başlamıştır. Karadağ bağımsızlığın kazanılmasından hemen ardından pek çok uluslararası örgütlere üyelik için başvurmuştur. Böylece Haziran 2006'da devlet BM'nin 192. Üyesi haline gelmiş ilerleyen aylarda IMF, OECD ve diğer bölgesel kurumlara da üyelikler de gerçekleşmiştir.

Karadağ'ın bağımsızlığın ardından Karadağ Avrupa Birliği güvenlik topluluğu ile ilişkilerini baştan yapılandırmıştır. Böylece devlet Adler ve Barnett'in güvenlik topluluğu inşasının aşamalarına resmi olarak başlamış oldu.

3.4. BAĞIMSIZ KARADAĞ'IN AVRUPA BİRLİĞİ İLE ÜYELİK SÜRECİ

Karadağ bağımsızlığını kazanır kazanmaz dış politikadaki ana önceliklerinden birisi olan AB entegrasyonundaki süreci devam ettirmeye karar vermiştir. Sırbistan ve Karadağ'daki SAP müzakerelerinin 3 Mayıs 2006'da durdurulmasının ardından, Karadağ bağımsızlığını kazanır kazanmaz İstikrar ve Ortaklık Sürecine bağımsız bir devlet olarak devam etmeye karar vermiştir. Karadağ 15 Ekim 2007'de Lüksemburg'da İstikrar ve Ortaklık Antlaşması imzalanmış, böylece bağımsız Karadağ'ın AB ile kurumsal ilişkileri resmi olarak başlamıştır.

Karadağ'ın SAP'ı imzalamasıyla AB güvenlik topluluğu ile başlangıç aşamasını başlatmış oldu. Karadağ bu noktadan sonra İstikrar ve Ortaklık Sürecini içeren yükümlülüklerini uygulama aşamasına geçmiştir, Amsterdam Antlaşması'nın 49. maddesinde yer alan ve Kopenhag Kriterleri olarak bilinen kriterleri¹⁶¹ kendi ülkesinde uygulama alanına geçirmeye başlayan devlet İstikrar ve Ortaklık Süreci bağlamında üstlendiği sorumlulukları başarıyla yerine getirmesinin teyidi ile 2010 yılında Birliğe adaylık statüsünü kazanmıştır.

Adaylık statüsünü kazanmasını sonraki aşama üyelik için müzakerelerin başlamasıdır. Karadağ 29 Haziran 2012 yılında AB ile resmi olarak müzakere aşamasına geçmiştir, böylece Adler ve Barnett'in tanımladığı güvenlik topluluğu inşa etmendeki ikinci aşamasına yani yükselme evresine geçmiş oldu.

¹⁶¹ Canan Balkır, ss. 81-82.

Aşağıdaki bölümde Karadağ ve AB arasındaki başlangıç ve yükselme evresi daha detaylı şekilde ele alınacaktır.

3.4.1. Karadağ'ın Avrupa Birliği Güvenlik Topluluğu Başlangıç Evresi

Bildiğimiz gibi İstikrar ve Ortaklık Sürecinin ilk amacı önce bölgede istikrar sağlama daha sonra ise bütünleşme ve üyelik yoluna gitmektir. Karadağ, Federal Yugoslavya ve Sırbistan ve Karadağ adlı devletlerin bir parçasıyken AB üyelik süreci pek başarılı olarak değerlendirilemez. Çünkü o yıllarda bölgede tam anlamıyla istikrar sağlanmadığı için yeni çatışmalar mümkündü, o yüzden o dönemdeki AB ve Karadağ arasındaki ilişki aşamasını da Kavalski'nin embriyonik güvenlik topluluğu aşaması olarak nitelendirmiştik. Çünkü hatırlamamız gerekirse bu aşama Adler ve Barnett'in başlangıç evresinden ana farkı, embriyonik güvenlik topluluğu evresinde güvenilir barışçıl değişiminin belirsizliğidir.

2006'daki Karadağ'nın bağımsızlık referandumu demokratik ve barışçıl bir şekilde gerçekleşince bölgede istikrar ortaya çıkmış, böylece AB Karadağ ile Adler ve Barnett'in tanımladığı başlangıç evresini 2007'deki SAP'ın imzalamasıyla resmi olarak başlatmıştır.

Hatırlayacak olursak Adler ve Barnett güvenlik topluluğunun inşasının başlangıç evresinde hükümetlerin açıkça güvenlik topluluğu oluşturmak için çabalamadıklarını, bunun yerine ilişkileri karşılıklı güven ekseninde nasıl koordine edebileceklerine, karşılıklı değişim ile ilişkin işlemlerin fiyatları nasıl düşürebileceklerine ya da gelecekteki işlemler ve değişimleri nasıl teşvik edebileceklerine odaklandığını iddia ediyordu. Bu evrede iki taraf arasında işbirliği ortaya çıkmakta, iki taraf da çeşitli diplomatik, iki taraflı ve çok taraflı etkileşimler ve işlemleri yapmaktadırlar. Bu evreyi karakterize eden diğer önemli bir konu ise aralarındaki işbirliğinin yoğunluğunun genişlemesi ve derinleşmesi için üçüncü tarafların ortaya çıkmasıdır. Bu noktada üçüncü taraftan kasıt genellikle uluslararası kurum ve örgütlerdir. Kurulan bu kurumlar ve örgütler de iki taraf arasındaki antlaşmaların ve antlaşmadaki ödev ve yükümlülükleri tarafların uygulayıp uygulamadıklarını gözlemekle sorumludurlar.¹⁶²

¹⁶² Emanuel Adler, Michael Barnett, "A Framework for the Study of Security Communities" ,,, s.50

Bu evrede bir araya gelen taraflar, kurumsal ve uluslararası bağlantıları derinleşip ekonomik, çevre, sağlık, siyasi ve diğer konularda işbirliğini ve etkileşimleri derinleştirip kurumsal ve uluslararası bağlantıları sağlamaktadır. Bu karşılıklı etkileşim sayesinde ortak güven sağlanmaktadır ve böyle ortamdan ortaya çıkan işbirliği bir taraftan sermayeye çevirmektedir, diğer taraftan ise müşterek güvenlik fikirleri de teşvik edilmektedir.

Bu evresinin diğer özellikleri, devletler arasındaki ve uluslararası etkileşimler, uluslararası örgüt ve kurumlar tarafından desteklenen ve teşvik edilen etkileşim ve işbirliğini normlarla, kurumsallaşmış şekilde, taraflar arasındaki ortak çıkarlar ve kimlikleri tanımlanması, şartlar ve gündemlerin belirlenmesi, toplantıların ve seminerleri organize etmesi ve en önemlisi ortak gelecek ve ortak çıkarları ile düzenlemesidir. Bunlara dayanarak tarafların bölge inşacısı olduğunu iddia edebiliriz.

Adler ve Barnett bu evrenin başarılı olabilmesi için ve güvenlik topluluğunun gelişimin sağlam temel oluşturulması için büyük ve güçlü, lider ülkelerin rolüne vurgu yapar. Onlara göre güçlü ülkeler bu evrenin stabilize edilmesi ve teşvik etmesi için büyük öneme sahiptir; ana konularda liderlik temin etmektedirler ve ilerleme fikirleri önermektedirler. Ana devletlerin ya da devletlerin koalisyonun varlığı liderlik, ödeme hatta grubun diğer üyeleri korumasını temin etmektedirler.¹⁶³

Karadağ ve Avrupa Birliği'nin ilişkileri bu bağlamında değerlendirecek olursak yine 2007'deki Karadağ'ın İstikrar ve Ortaklık Sürecini müzakerelerin başlamasına devam etmeliyiz. Karadağ SAA'yı imzaladığı an, Adler ve Barnett'in başlangıç evresine de uygun olarak AB ve Karadağ arasında ilişkileri kurumsallaşmış oldu. Böylece iki taraf, İstikrar ve Ortaklık Sürecinden çıkan görevlerin uygulamasını takip edecek ve gözleyecek kurumları ve müzakere sürecini temsil edecek ve yürütecek heyetleri oluşturmaya başlamıştır. Karadağ Hükümeti Karadağ'ın AB'ye üyelik sürecinin koordinasyonunu sağlayacak bir Komisyonu kurmuştur. Her bakanlıktan konuyla ilgili iletişime geçilecek kişiler belirlenmiştir. SAP için ana bakanlıklarda üyelik süreci için çalışma grupları oluşturulmuştur. İlerleyen dönemlerde de Podgorica'da bir AB Heyeti oluşturmuştur, Brüksel'de de

¹⁶³ Adler ve Barnett, *A Framework for the Study of Security Communities* ss. 51-53.

Karadağ'ın AB üyelik sürecini temsil eden Karadağ Heyeti oluşturmuştur. Son olarak Karadağ Hükümetine bağlı AB Bakanlığı kurulmuştur.¹⁶⁴

2005-2008'deki Karadağ'ın İstikrar ve Ortaklık Sürecindeki rapor sonuçlarına göre Karadağ hükümeti Adler ve Barnett'in tanımladığı güvenlik topluluğu inşa etmesinin başlangıç aşamasını başarılı bir şekilde tamamladığını rahatlıkla öne sürebiliriz. İki taraf da gerekli kurumları oluşturduktan sonra Karadağ'daki bütün devlet temsilcileri, sivil sektör ve hükümet dışı örgütleri de dâhil ederek İstikrar ve Ortaklık bağlamında olan görevleri uygulamasında yardımcı olmuşlardır.13 Ekim 2007'de sürece ilişkin Ticaret Antlaşması da imzalanmıştır. 1 Ocak 2008'de ise geçici İstikrar ve Ortaklık Antlaşması ve Karadağ'ın vize liberazasyonu da parafedilmiş, geçici Ticaret Antlaşması da bu tarihte yürürlüğe girmiştir.¹⁶⁵

Karadağ'ın İstikrar ve Ortaklık Süreci başladıktan sonra AB ile ticari akış daha da yoğunlaşmıştır, 21 Ocak 2008 yılında kısmen vize liberazasyonu uygulanmaya başlamıştır. 30 Kasım 2009'da AB ile Sırbistan, Makedonya ile birlikte Karadağ ile de vizeler resmen kaldırılmıştır. Karadağ'a vizenin kaldırması güvenlik topluluğu kavramı ve işlemselcilik teorisinin ana hattı olan işlem ve etkileşim yoğunluğunun gerçekleştirilmesi için kolaylık sağlamıştır. Vize liberazasyonu öğrencilerin-öğretim üyelerinin değişimleri, diplomatik ve devlet personeli, kültürel değişim, iş adamları ve diğer kişileri kapsamaktadır. Karadağ'a vize liberazasyonu uygulanması AB ve Karadağ arasındaki dört temel serbest dolaşımın gerçekleştirmesini kolaylaştırdı. Bu dönemden sonra Karadağ ve AB arasında serbest ticaret bölgesi oluşmaya başlamış, Karadağ menşeli malların AB pazarına girmesi için Karadağ'daki kolaylıklar sağlanmıştır.¹⁶⁶

Karadağ'daki İstikrar ve Ortaklık Süreci'nde Karadağ'ın bütün devlet organları, siyasi partiler, sivil sektör, hükümet dışı örgütler dâhil olmuşlardır, Karadağ'da kamuoyunun %75'i Karadağ'ın AB üyelik sürecini desteklemektedir. Karadağ hükümeti Karadağ'ın AB üyelik süreci kamuya açık tutmuştur, Euro Mont adlı 3 aylık Karadağ-AB üyelik sürecinin gündemi basılmaktadır. Bunların yanı sıra

¹⁶⁴ Vlada Crne Göre, "Crna Gora u Procesu Stabilizacije i Pridruženja, (İstikrar ve Ortaklık Sürecinde Karadağ) Prvih Deset Kvartalnih Izvjestaja Vlade Crne Göre Posvecene Ostvarivanju Procesu Stabilizacije i Pridruženja (2005-2008), Podgorica,2007, s.s. 120-163.

¹⁶⁵ Gordana Djurovic, "Case of Montenegro: Is WTO Membership Condition for Opening EU Accession Negotiations with Western Balkans Countries", **European Perspectives – Journal on European Perspectives of the Western Balkans**, Cilt: .2, Sayı:1. April 2010, s. 23.

¹⁶⁶ Vlada Crne Göre, "Crna Gora u Procesu Stabilizacije i Pridruženja, ss.133- 140.

Karadağ hükümeti sivil sektörü ve Karadağ Üniversitesi de AB üyelik sürecinde işbirliği yapmaktadır.

Bu noktada da Karadağ'da hükümeti İstikrar ve Ortaklık Süreci'nde bütün devlet ve sivil çalışanlara eğitim vermiştir. AB bu anlamda da sosyalizasyon uygulamakta, toplumsal öğrenme yapılmaktadır. Karadağ'da TAİEX ((Teknik Yardım ve Bilgi Değişim Ofisi) ve Twinning programları¹⁶⁷(Avrupa Okul Ortaklıkları Eşleştirme Projesi) çerçevesinde AB-Karadağ üyelik süreci konusunda çeşitli projeler, seminerler organize edilmektedir. Bu projelerin gerçekleşmesine yardımcı olan finansal enstrümanı ise IPA' dır. IPA kapsamında 2007-2013 dönemi için 166.537.548 Euro'luk geri ödemesiz kaynak ayrılmıştır.¹⁶⁸

Bunların yanı sıra İstikrar ve Ortaklık Sürecinin en önemli konulardan biri bölgesel işbirliği ve iyi komşuluk ilişkiler konularıdır. Milo Djukanovic 1991'de Hırvatistan'daki savaşa katılmasından dolayı Hırvatistan Cumhuriyeti'nden açıkça özür dilemesi iki ülke arasındaki ilişkiler açısından dönüm noktasıydı. Bunun yanı sıra 2002'de Prevlaka'nın Hırvatistan'a geri verilmesinin ardından Karadağ Hükümeti Hırvatistan'a 375.000 Euro gönüllü savaş tazminatını teklif ederek bunu yapan ilk Balkan ülkesi olmuştur.¹⁶⁹ Bunların yanı sıra iyi ülkenin iyi komşuluk ilişkileri örneklerinden bir diğeri, 2008'de Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasıydı. Her ne kadar Sırbistan, Karadağ hükümetinin bu davranışını olumlu karşılamamış olsa da bir sene sonra Sırbistan ve Karadağ arasındaki ilişkiler de rayına girmiştir.¹⁷⁰ Karadağ diğer bölge ülkeleriyle de gümrük kontrolü, suç ve organize suçlarla ortak mücadele ve diğer siyasi, ekonomik, kültür gibi konularda devamlı işbirliği içerisinde.¹⁷¹

Karadağ 15 Aralık 2008'de AB'ye tam üyelik adaylık için başvuru yapmıştır. Avrupa Komisyonu Karadağ'daki 2009'daki ilerleme raporunu pozitif bulduktan sonra, siyasi ve ekonomik reformları ve geçici Ticaret Antlaşması'nın başarılı bir

¹⁶⁷ Karadağ Fransız ve Slovenya Hükümetleri ile işbirliğinde idari kapasitelerin güçlendirme konusunda projeleri yapan bir program.

¹⁶⁸ **Vlada Crne Gore, Ministarstvo Vanjskih Poslova i Evropskih Integracija (MVPEI)**, "Prilog Izvjestaju Evropske Komisije o Napretku Crne Gore za 2013. (Karadağ'ın 2013 İlerleme Raporu) (za period 1. Septembar 2012 do 25 April 2013), Podgorica, April 2013, s. 2.

¹⁶⁹ **International Crisis Group** "Crna Gora na Putu ka Nezavisnosti" (Bağımsız yolunda Karadağ), Izvjestaj za Evropu (Avrupa için Raporu) br.169, 7 Aralık 2005 s. 5

¹⁷⁰ Karadağ'ın bu kararına tepki olarak Sırbistan Hükümeti Belgrad'daki Karadağ büyükelçiliğini bir sene boyunca kapatmıştır.

¹⁷¹ Vlada Crne Gore, "Crna Gora u Procesu Stabilizacije i Pridruživanja, ss. 65-69.

şekilde gerçekleşmesinin ardından, Karadağ'ın adaylık başvurusuna yeşil ışık yakıp Karadağ hükümetine üyelik için anket soruları (questionnaire) teslim etmiştir. Bildiğimiz gibi anket soruları AB'ye aday olacak bir ülkenin, üyelik için hazır olma konusunda resmi bir enstrümandır. Karadağ hükümeti AB'nin anket sorularını cevapladıktan sonra AB Karadağ'ı aday üyelik için hazır görüp 17 Aralık 2010 yılında resmi olarak adaylık statüsünü vermiştir.¹⁷² Karadağ'ın İstikrar ve Ortaklık Antlaşması da 1 Mayıs 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Karadağ'ın adaylık statüsü ve İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra Karadağ devleti antlaşmadaki yükümlülükleri yerine getirme sürecine girmiştir. Bu anlamda öncelikle demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, hukukun üstünlüğü, işleyen bir Pazar ekonomisinin varlığı ve AB mevzuatına uyumluluk göstermesini içeren Maastricht kriterlerini karşılamak için çabalar başlatılmıştır. Bu süreç işlemselci teori açısından Karadağ'ın AB güvenlik topluluğunun inşasının yükselme evresine geçmesi olarak tanımlanabilir. Aşağıda bu evrede Karadağ ile AB arasındaki ilişki tanımlanacaktır.

3.4.2. Karadağ'ın Avrupa Birliği Güvenlik Topluluğunda Yükselme Evresi

Adler ve Barnett'e göre güvenlik topluluğun gelişimindeki ikinci evrede şebekelerin yoğunluğunun artması; daha sıkı askeri işbirliği ve koordinasyonu yansıtan yeni kurumların ve örgütlerin oluşumu; ortak tehditlerden kaynaklanan korkunun azalması; birlikte hareket etme ve iş görme gibi yapıların ortaya çıkması; karşılıklı güvenin derinleşmesi ve en önemlisi de güvenilir barışçıl değişim beklentisini teşvik eden ortak kimliklerin oluşması, gibi gelişmeler meydana gelir.¹⁷³

Adler ve Barnett güvenlik topluluğunun bu evresinde etkileşim yoğunluğunun daha da genişlediğini iddia etmektedir. Onlara göre bu evrede daha büyük bölgesel etkileşimlerinin teşvik edilmesine yönelik girişimler ve benzer hayat tarzlarının kabulü gerçekleşirken; çoğu zaman hükümetler, güvenlik ve diğer hükümetler arası örgütler, hükümet dışı örgütler, epistemik topluluğu, sosyal hareketler ortaya çıkar.

¹⁷² Djurovic, ss. 24-25.

¹⁷³ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities..., s.53.

Bunun yanı sıra güçlü kurumsal pozisyonlarda olan ve bireysel fikirlerini toplumsal fikirlere çevirebilen yaratıcı bireyler ön plana çıkarak topluluk duygusunu teşvik ederler. Yükselme evresinin bir diğer özelliği ise toplumlar, örgütler ve devletler arasında genişleyen ağlar ve yoğunlaşan ilişkiler sayesinde teknik yapılar kurumsallaşır ve karşılıklı güven ve duyarlılıklar derinleşir. Bunların yanı sıra güvenlik topluluğunun gelişmesindeki bu evrede güven inşa süreci gelişerek toplumsal güven artacaktır.¹⁷⁴

Karadağ'ın AB ile üyelik sürecinde güvenlik topluluğunun yükselme evresi adaylık statüsü sonraki dönemi kapsamaktadır. Bu evrede Karadağ hükümeti İstikrar ve Ortaklık Süreci'ndeki yükümlülüklerini yerine getirmeye devam etmiştir. Karadağ'ın adaylık statüsünü kazanmasının ardından müzakere sürecinin başlama tarihi beklemekteydi. Bu amaçla, müzakere süreci için ise yeni kurumlar oluşturmuştur. Karadağ AB ile başlangıç evresindeyken üyelik süreci için Slovenya'nın AB'ye üyelik modeli kullanılmıştır ama 2011'den itibaren Hırvatistan modeli benimsenmiştir. Daha önce ayrı bir bakanlık olan Avrupa Birliği Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı ile birleştirilmiştir.

Karadağ hükümeti 29 Aralık 2011 tarihinde Aleksandar Andrija Pejovic'i Karadağ'ın AB ile müzakereleri için baş müzakereci olarak atamıştır. Karadağ'ın AB baş müzakerecisi Aleksandar Pejovic 22 Ocak 2013 yılında İrlanda'daki Avrupa ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsünde, Karadağ'ın AB üyelik süreci üzerine verdiği röportajda Karadağ'ın, Hırvatistan AB üyelik sürecinin modelini benimsenmesinin arkasında yatan nedenin Hırvatistan'ın AB'ye tam üye olacak olan ilk Batı Balkan ülkesi olduğunu vurgulamış, Hırvatistan'ın eski Yugoslavya'nın bir parçası olduğu için Karadağ'daki hukuk mevzuatının benzer olduğunu vurgulamıştır.¹⁷⁵

Adler ve Barnett'in yükselme evresi gereğince Karadağ AB ile bu dönemde çeşitli seminerler düzenlemiş, karşılıklı yüksek düzeydeki ziyaretler yapılmıştır. Daha önemlisi ise yükselme evresinin önemli özelliklerin biri olarak daha sıkı askeri işbirliği ve koordinasyonu yansıtan yeni kurumlar ve örgütler oluşturulmuştur. Bu anlamda ortak tehditler karşısında birlikte hareket etme ve iş görme yapılarının

¹⁷⁴ Adler ve Barnett, A Framework for the Study of Security Communities , ss. 53-55.

¹⁷⁵ Aleksandar Andrija Pejovic ,“Montenegro and the EU”, **The Institute of European and International Affairs (iiea)**, 22 January 2013, <http://www.iiea.com/events/montenegro-and-the-eu> (erişim tarihi., 10 Nisan 2013)

oluşturulması ve karşılıklı güvenin derinleşmesi konular bağlamında 22 Ocak 2011 yılında AB ve Karadağ arasında Karadağ'ın Avrupa Birliği'nin yürütüldüğü kriz durumlarda katılımının çerçevesinin kurulması için antlaşma imzalanmıştır.¹⁷⁶

Bahsi geçen antlaşma bağlamında Karadağ Emniyet Müdürlüğüne bağlı iki polis AB'nin Afganistan'daki İSAF misyonunda Eylül 2012 ve Mart 2013 tarihleri arasında Hırvatistan Cumhuriyeti'nin polis ekipleriyle birlikte polisiye danışmanlık görevlerini yapmışlardır.¹⁷⁷ Sivil misyonların yanı sıra Karadağ AB'nin askeri operasyonlarına da aktif bir şekilde katılmaktadır. Örneğin, Karadağ Ordusu AB'nin ATLANTA misyonun faaliyetlerine aktif olarak katılmıştır. Bunların yanı sıra Karadağ AB'nin CSDP'deki Balkan bölgesinde yer alan eğitimlerinde de yer almaktadır. Karadağ AB'nin güvenlik ve savunma konularında AB ve bölge ülkeleri bazında, ülkesinde düzenlenen çeşitli seminerler ve eğitimlerde yer almaktadır.¹⁷⁸

AB Karadağ ile müzakerelere 29 Haziran 2012 tarihinde başlamıştır. Öncelikle Karadağ hükümeti AB ile müzakere süreci için müzakere yapısını oluşturmuştur. Karadağ'daki müzakere yapısına bütün devlet organları, siyasi partiler, sivil sektör, hükümet dışı örgütler dâhil edilmiştir. Müzakeredeki fasıllar için sorumlu olan çalışma grupları ve temsil grupları oluşturulmuştur. Baş müzakereci Aleksandar Pejovic'in ifade ettiği gibi sivil sektör ve hükümet dışı örgütlerin Karadağ'ın müzakere sürecinde %70 oranında katılımı beklenmektedir.¹⁷⁹

1990'lı sonlarında AB Karadağ'da yukarıdan aşağıya bir sosyalizasyon modeli uygulamıştır, o yıllarda henüz devlet inşa sürecini tamamlanmayan Karadağ'da elit sosyalizasyonu uygulanmıştır. Günümüzde ise Karadağ'ın AB ile süreci ise bundan farklı olarak aşağıdan yukarıya bir süreç olarak gerçekleşmektedir. Karadağ devletinin bütün yapılarının AB üyelik sürecine katılması Karadağ'ın demokratik reformları için büyük bir ilerleme olarak değerlendirilebilir.

Karadağ'ın müzakere süreci için 35 fasıl bulunmaktadır, Karadağ ise en zor olan 23. ve 24. fasıldan müzakereyi başlamak istemiştir. 23. ve 24. fasıllar adliye ve

¹⁷⁶ Vlada Crne Göre, *Ministarstvo Vanjskih Poslova i Evropskih Integracija (MVPEI)*, "Hronologija Odnosa Crne Göre i Evropske Unije", <http://www.mip.gov.me/index.php/Crna-Gora-i-evropske-integracije/hronologija-odnosa-crne-gore-i-eu.html> (erişim tarihi., 19. Haziran, 2013)

¹⁷⁷ Vlada Crne Göre, *Ministarstvo Vanjskih Poslova i Evropskih Integracija (MVPEI)*, "Prilog Izvjestaju Evropske Komisije o Napretku Crne Göre za 2013. (Karadağ'ın 2013 İlerleme Raporu) (za period 1. Septembar 2012 do 25 April 2013), Podgorica, April 2013, ss. 184-185.

¹⁷⁸ Bkz. Pejovic, ss. 185-187.

¹⁷⁹ Pejovic,

temel haklar, adalet, özgürlük ve güvenlik konularını kapsamaktadır. 26-30 Mart 2012 arasında Brüksel’de bu iki fasıl için ilk gözlemleme toplantıları düzenlenmiştir.¹⁸⁰

Karadağ ile şimdiye kadar 25. (Bilim ve Araştırma) ve 26. (Eğitim ve Kültür) fasılları geçişi olarak açılmışlardır ve kapatılmıştır. Baş müzakereciye göre Karadağ Temmuz 2018’e (İrlanda’nın başkanlık dönemin sırasında) kadar bütün fasılları kapatmayı planlamaktadır. Pejovic, Karadağ’ın 2009 yılında Maastricht kriterlerindeki yükümlülükleri başarılı bir şekilde yerine getirdiğini savunmaktadır. Özellikle makro-ekonomi politikaları konusunda. Karadağ’ın Euro’yu tek taraflı olarak benimsenmesinin ülkeye büyük yararlar sağladığını savunmakta ve ekonomik istikrarın, turizmin gelişmesine ülkenin ve bölgedeki prestijini arttırmasında yardımcı olduğunu savunmaktadır.¹⁸¹

2013 İlerleme Raporu’nda Karadağ’ın siyasi ve ekonomik kriterler açısından üyelik görevlerini üstlenebileceğini ifade edilmiştir. Bu bağlamda Parlamentonun rolünün güçlendirdiği, adliye, organize suç ve rüşvetin mücadele, ayrımcılık gibi konulardaki reformlarda ilerleme sağlandığı raporda yer alan hususlardandır. Fakat yasal çerçevenin güçlendirmesi, kurumsal yapılanma ve idari kapasiteleri gibi konularda hala eksiklikler mevcuttur.¹⁸²

Karadağ’ın AB ile olan bu yükselme aşaması sırasında iki taraf arasındaki etkileşim ve işlemlerin yoğunluğunun arttığını görmüştük. Bu aşamada iki taraf arasında TAIEX ve Twinning gibi programlar çerçevesinde epistemik topluluğu da ortaya çıkarılmıştır. Çeşitli konularda sosyalizasyon-toplumsal öğrenme kaydedilmiş, AB tarafından bilgi paylaşımı, daha güçlü ve yoğun sosyal hareketlilik kaydedilmiştir.

IPA’nın desteğiyle Karadağ’da 2012-2013 dönemi için 107 proje yürütülmektedir. Bunlardan 40’i iki taraflı (Batı Balkan bölge arasındaki tek tek ülkelerle), 26 tanesi uluslararası (Güney doğu Avrupa Programı (SEE) ve Akdeniz

¹⁸⁰ **Vlada Crne Göre, Ministarstvo Vanjskih Poslova i Evropskih Integracija (MVPEI)**, “Razvoj Odnosa Crne Göre i Evropske Unije”, <http://www.mip.gov.me/index.php/Crna-Gora-i-evropske-integracije/razvoj-odnosa-crne-gore-i-eu.html>, (erişim tarihi., 19. Haziran, 2013)

¹⁸¹ Pejovic,

¹⁸² **Vlada Crne Göre, Ministarstvo Vanjskih Poslova i Evropskih Integracija (MVPEI)**, “Prilog Izvjestaju Evropske Komisije o Napretku Crne Göre za 2013. (Karadağ’ın 2013 İlerleme Raporu) (za period 1. Septembar 2012 do 25 April 2013), Podgorica, April 2013, ss. 50-58.

Programı (MED)) ve kalan 37 proje de Adriyatik Komşuluk Programı'na dâhil olan programlardır.¹⁸³

Karadağ bu aşamada bölge ülkeleriyle de çok iyi komşuluk ilişkileri yürüttüğünü de iddia edebiliriz. İstikrar ve Ortaklık Süreci için önemli koşul olan iyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel işbirliği ortak gümrük kontrolleri, organize suç ve rüşvetle mücadele ve mültecilerin geri dönmesi konusunda da büyük ilerlemeler kaydedilmiştir.

Bunların yanı sıra bu dönemde iletişim ağlarının da güçlendirildiğini iddia edebiliriz. Özellikle Karadağ'daki devlet organları ve kamu arasındaki iletişimin sağlıklı bir şekilde yürütüldüğü, yanı sıra medya ve diğer iletişim ağlarının da bu süreç içine katıldığını görmekteyiz. Yukarıda da değindiğimiz gibi AB tarafından Karadağ'daki müzakere yapısına katılan bütün organlarda mevcut görevler için çeşitli eğitimler düzenlenmektedir.¹⁸⁴

Böylece güvenlik topluluğu kavramının sosyalizasyon ve toplumsal öğrenme araçlarıyla, ana kategorisi olan karşılıklı güven, ortak kimlik ve güvenilir barışçıl beklentisinin Karadağ'da tümüyle var olduğu sonucuna varabiliriz. Bu da Karadağ'ı AB'nin güvenlik topluluğu inşa sürecinde olgun evreye yaklaştığı anlamına gelmektedir.

¹⁸³ Vlada Crne Gore, Ministarstvo Vanjskih Poslova i Evropskih Integracija (MVPEI), "Prilog Izvjestaju Evropske, s. 2.

¹⁸⁴ Vlada Crne Gore, Ministarstvo Vanjskih Poslova i Evropskih Integracija (MVPEI), "Prilog Izvjestaju Evropsk..., s 120-160.

SONUÇ

Avrupa Birliği insanlığın tarih boyunca geliştirdiği en ileri ulus üstü yönetim modelidir. Bu ulus üstü modeli çeşitli teorisyenler, fonksiyonalizm, neo fonksiyonalizm, sosyal inşacılık, yapısalcılık gibi çeşitli teoriler ile açıklamaya çalışılmışlardır. Bu çalışmada Avrupa Birliği entegrasyon modeli, işlemselcilik teorisi ve güvenlik topluluğu kavramı ile açıklamaya çalışılmıştır. Bu çalışma hazırlanırken literatür taraması, söylem analizi ve teorik analiz yöntemleri kullanılarak temel hipoteze ilişkin olarak üç temel sonuca ulaşılmıştır.

Birincisi , Karl Deutsch'un 1957 yılında geliştirdiği işlemselcilik teorisi ve güvenlik topluluğu kavramının Soğuk Savaş döneminin bitmesinin ardından öneminin yeniden anlaşılması ve akademi camiada uygulama alanı bulduğudur. Adler ve Barnett'in revize ettiği güvenlik topluluğu kavramı, 1990'ların başında Wendt'in geliştirdiği uluslararası ilişkilerde sosyal inşacı teorinin sunduğu yeni kavramsal çerçeveye yeniden düşünölmeye başlanmıştır. Adler ve Barnett çalışmalarını daha kolay oluşabileceği ve daha uzun ömürlü olacağı varsayılan çoğulcu güvenlik toplulukları üzerine yapmışlardır. Deutsch'tan farklı olarak güvenlik topluluğunun oluşum sürecinde sadece devletler ve devlet elitlerinin öneminin yanı sıra, bu süreçte bütün toplumun angaje olduğu ve devletlerin yanı sıra uluslararası örgüt ve kurumların da yer aldıkları gibi yeni yaklaşımları da geliştirmişlerdir. Bunların yanı sıra Adler ve Barnett güvenlik topluluğu çalışmalarını Deutsch'ten farklı olarak sadece Batı ve Kuzey Atlantik bölgeleri üzerinde odaklamamışlardır, onun yerine güvenlik topluluğu kavramının çeşitli tarihsel geçmişi olan farklı bölgeler üzerinde yapmışlardır. Bu inceleme neticesinde Adler ve Barnett güvenlik topluluğu kavramının bir olgudan ziyade süreç olduğu sonuca varmışlardır. Güney Doğu Asya (ASEAN), Güney Amerika (MERCOSUR) ve Körfez Ülkeleri (GULF) gibi bölgelerde yaptıkları çalışmalarda Adler ve Barnett farklı bölgelere ortaya çıkan güvenlik topluluklarının birbirinden farklı gelişim evrelerinde oldukları sonucuna varmışlardır. Bu çalışmalarının bir sonucu olarak güvenlik topluluğu inşa etme sürecini üç evreye bölmüşlerdir: başlangıç, yükselme ve olgun evre. Güvenlik topluluğun başlangıç evresinin ana özelliği güvenlik topluluğunu oluşturanlar arasında kurumsal bir ilişkinin bulunmasıdır. Bu kurumsallaşma bağlamında taraflar arasındaki işlemler, iletişim ve diğer değişimler

gerçekleşmektedir. Adler ve Barnett'e göre bu evrenin diğer özellikleri, karşılıklı işbirliğinin başarılı olabilmesi için yeni oluşacak kurumlar ve örgütlerde güçlü ve lider ülkelerin rollerinin önemidir. Adler ve Barnett'in güvenlik topluluğunun gelişimi için tanımladığı ikinci evre yani yükselme evresinde şebekelerin yoğunluğu artması, daha sıkı askeri işbirliği ve koordinasyonu yansıtan yeni kurumlar ve örgütlerin oluşumu, karşılıklı tehditlerden kaynaklanan korkunun azalması, birlikte hareket etme ve iş görmeye ilişkin yapıların kurulması, karşılıklı güvenin derinleşmesi ve en önemlisi de güvenilir barışçıl değişim beklentisini teşvik eden ortak kimliklerin oluşmasıdır. Adler ve Barnett'in güvenlik topluluğun gelişiminde tanımladığı üçüncü evre yani olgun evrede güvenilir barışçıl değişim beklentileri her ne kadar daha fazla kurumsallaşmış olsa da hem ulusal hem de ulus üstü ortamlarda ve elbette bölgede içinde savaş ihtimalinin neredeyse imkânsız hale gelmesidir. Bu evrede, bölgesel aktörler ortak kimlikleri paylaşmakta ve böylece güvenilir barışçıl değişim beklentileri ağırlamakta, en önemlisi de bu evrede güvenlik topluluğu görünür hale gelmektedir. Bu bağlamda, Adler ve Barnett örnek olarak Avrupa (AB) ve Kuzey Atlantik (NATO) başarılı güvenlik topluluğuna örnek olarak görmektedir. Buna rağmen ASEAN ve Gulf'un henüz güvenlik topluluğu oluşum sürecinin erken bir aşamasında olduğunu iddia etmektedirler.

Çalışmamızın ilk bölümünde yer alan teorik ve kavramsal yaklaşımların son bölümünde ise Alex Bellamy'nin güvenlik topluluğu kavramındaki getirdiği farklı bir yaklaşıma değindik. Alex Bellamy hem Deutsch'un hem de Adler ve Barnett'in göz ardı ettikleri önemli bir konu üzerinde eleştirisini inşa etmektedir. Bu konu ise güvenlik topluluğunun komşularla olan ilişkileridir. Alex Bellamy, Deutsch, Adler ve Barnett güvenlik topluluğunun, toplumlar ve devletler arasındaki toplumsal etkileşim sonucunda ortaya çıktıkları konusunda hemfikirdedirler. Normlar, toplumsal öğrenme ve 'uygunluk mantığının güvenlik topluluğunun oluşmasında önemli olduğunu savunmakta ve dolayısıyla güvenlik topluluğunun ortak kimlik, toplumsal öğrenme ve sosyalizasyonun sonucunda ortaya çıktığını iddia etmektedirler. Bellamy, toplumsal öğrenme ve sosyalizasyon süreçleriyle inşa edilen güvenlik topluluğunun, topluluk dışındakiler yani komşuları ile nasıl ilişkiler kurduğunu incelemiştir. Bu noktada güvenlik topluluğunun üyelerinin kimliklerini, ortak normlara ve davranışlarının uygunluk mantığına dayanarak inşa ettiğini

vurgulayarak, güvenlik topluluğunun komşularla ilişkilerini yönlendiren motivasyonun da uygunluk mantığı kavramıyla geliştiğini iddia etmiştir. Böylece üyeler ve komşular arasındaki sınırların nereden geçeceği bu uygunluğun mantığına göre ortaya çıkmaktadır. Bu noktada da güvenlik topluluğu ve komşular arasındaki ilişkinin, sosyalizasyon ve toplumsal öğrenme ile devam eden bir süreç ile şekillendirdiğini söyleyen Bellamy, bu süreçte kimlik değişiminin dinamik bir süreç olduğunu söylemekte ve güvenlik topluluğunun sınırlarının devamlı genişlediğini de vurgulamaktadır. Bu noktada bizim tezimizin ana hipotezinin teorik dayanağı ortaya çıkmaktadır. Bellamy'nin sosyalizasyon ve toplumsal öğrenme yoluyla meydana gelen kimlik değişimi yoluyla güvenlik topluluğunun dinamik olarak genişlemesi varsayımını Karadağ'ın AB ile ilişkilerine uyguladığımızda bu teorinin bahsi geçen örnekte doğru sonuçlar verdiği sonucuna ulaştık.

Bellamy en başarılı güvenlik topluluğunun olgun ve sıkı çoğulcu güvenlik topluluğu olduğunu varsaymaktadır. Ona göre bir güvenlik topluluğu, istikrar ve barışın retoriğini geliştirdikçe ve ortak çıkarların gerçekleşmesi için normlar ve değerler ürettikçe olgunlaşmaktadır. Bu durumda topluluk üyeleri birbiriyle olan sorunları barışçıl bir şekilde çözmeyi seçmektedirler. Bunun gibi olgun bir güvenlik topluluğu, üyesi olmayan ülkeler için yani komşular için cazip bir topluluk haline gelmektedir ve komşular bu noktada topluluğa katılmaya ya da ticari ya da enformel ilişkileri kurmaya ilgi göstermektedir. Nitekim Karadağ'ın yaşadığı siyasal ve ekonomik krizleri aşmak için AB ile entegre olmayı tercih etmesi de bu şekilde açıklanabilir.

Güvenlik topluluğu da kendi komşularıyla toplumsal öğrenme aracılığıyla, yeni normları ve kimlikleri öğretmekte ve komşuları kendi topluluğu içine toplumlaştırmaktadır. Olgun sıkı çoğulcu güvenlik topluluğu kendi komşularını sosyalize ederek, kendi normları ve fikirlerini onlara empoze ederek bunları kabul ettirmektedirler. Bellamy, sosyalizasyon ve toplumsal öğrenmenin de kurumlar tarafından desteklendiğini savunmaktadır. Güvenlik topluluğu ne kadar olgunlaşıyor, enformel süreçleri ve kurumların şebekeleri yoğunluğuyla entegre oluyorsa, o kadar da transversal ve epistemik güvenlik topluluğuna dönüşmekte; bu amaçla hükümetleri ve sivil toplumu, topluluğun gelişimi için normların üretilmesine teşvik etmektedir. Bu ağlar, güvenlik topluluğu içindeki sınırları aşmakta ve koşu ajanları

uluslararası ilişkiler ve işbirlikleri kabul etmesi için sosyalle etmektedir. Bu ağlar, yayılma etkisi aracı ile üye olmayan ülkeleri de kendi toplulukları içine katmaktadır. Güvenlik topluluğu ne kadar güçleniyorsa o ölçüde üye olmayan devletleri topluluğun düzenlediği uygulamaları ve dilleri benimseterek toplumsallaştırmaktadır. Bu sosyallezasyon sürecine eşlik eden formel/enformel ağlar, ajanlar ve kurumlar çoğalmakta, bunlar da topluluk içindekiler ve dışındakiler arasındaki temasları artmakta ve toplumsal öğrenme sürecini hızlandırmaktadır. Bunun sonucunda da güvenlik topluluğu ve onun komşuları birbirlerinden korku hissetmemektedir. Bu noktada güven oluşup farklı aktörler benzer kimlikler ve değerleri paylaşmaya başlamaktadırlar.

Güvenlik topluluğun komşularıyla olan ilişkilerini bu minvalde tanımlayan Bellamy, başarılı olgun ve sıkı çoğulcu güvenlik topluluğuna örnek olarak Batı Avrupa güvenlik topluluğunu (ESC) göstermektedir. Batı Avrupa güvenlik topluluğu oluşturan örgütleri de NATO, OSCE ve AB olarak saymaktadır.

Çalışmamızın ulaştığımız ikinci sonuç ise Avrupa Birliği’ni Bellamy’nin tanımladığı olgun ve sıkı güvenlik topluluğunun tüm koşullarını sağladığıdır. Bu noktada olgun ve sıkı güvenlik topluluğunun komşularla ilişkilerine ilişkin Bellamy’nin önermelerini kullanarak Birliğin komşularla olan ilişkilerini inceledik. Avrupa Birliği’nin ulus üstü modeli olgun ve sıkı güvenlik topluluğunun inşa edilebilmesi için en uygun şartları oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ekonomik olarak yıpranan Avrupa ülkelerinin bir araya gelmeye karar vererek ortaya çıkardıkları bütünleşme modeli, Avrupa kıtasında tarih boyunca var olan Almanya ve Fransa arasındaki sorunları çözmeyi başta çelik ve kömür sektöründe başlayan ekonomik işbirliğinin daha sonra tüm ekonomik alanlara da sıçramasıyla başarmıştır. Serbest ticaret bölgeleri, gümrük birlikleri ile başlayan Avrupa içindeki bütünleşme siyasi bütünleşme yoluna gitmiş ve bu sayede AB küresel bir aktör haline gelmiştir. Halen genişlemeye devam Avrupa Birliği, güvenlik topluluğunun teorik analizinde sunulan son evresine ulaşmış görünmektedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra giderek daha da derinleşen Avrupa entegrasyonu sayesinde üyelerin aralarındaki sorunları tehdit ve şiddet kullanmadan diplomatik yoluyla çözmeyi başarması Avrupa Birliği’ni bir “güvenlik topluluğu” yapan en temel noktadır.

Bu çalışmanın ana konusu ise Avrupa Birliği güvenlik topluluğunun komşularla olan ilişkileridir. 1990'lı yıllarda Avrupa Birliği güvenlik topluluğu kendi mevzuat ve diğer antlaşmalarda yer alan normlar ve değerleri, kendi komşularına ve diğer bölgelere yayarak genişleme ve bölgeselleşme politikalarını sürdürmektedir. Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar bölgesinde uyguladığı sosyalizasyon politikaları ve enstrümanlarına ağırlık verilmiştir. Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlarda ise iki tür politik enstrüman uygulanmıştır. Öncelikle Avrupa Birliği'nin Dayton Antlaşması'nın hazırlık sürecinde ara buculuk yapmasının ardından Batı Balkan bölgesi için dış politika yaklaşımı çerçevesinde, bölgesel yaklaşım adlı bir politik enstrüman geliştirmiştir. Bölgesel yaklaşım bölgeye üyelik perspektifi vermeden, bölgede istikrar sağlanması gerektiğini savunarak bölge ülkelerine yönelik insani yardım kapsamında pasif bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, bölgedeki ülkeler arasında yatay bölgesel işbirliğini de içermektedir. Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlardaki dış politika yaklaşımı bağlamında OBNOVA ve ECHO gibi insani yardım programları geliştirilmiştir.

Emilian Kavalski, Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar'daki dış politika yaklaşımı bağlamında elit sosyalizasyonu uygulandığını savunmaktadır. Avrupa Birliği'nin ana aktörlerinin Batı Balkan bölgesinde yaşanan çatışmaları yatıştırma politikasını kullanıp, devlet elitleri ve bürokratlar üzerinde elit sosyalizasyonu uygulamıştır. Sosyalizasyon süreci, düzenli toplantıların kurumsallaşması ve karar mercileri arasındaki dönemsel tartışma forumların temini vasıtasıyla dışarıdaki ajanlar yani Balkan devletlerinin elitlerini barışçıl davranış biçimleri kapsamında sosyalize etmektedirler. Bu noktada dışarıdaki ajanlar ya da üçüncü taraflar (AB) bölgedeki karar mercilerinin birbirlerine güvenecekleri programlara dâhil ederek politikaların oluşmasını teşvik etmektedirler. Böylece bölgedeki karar mercilerinin kendi davranışlarını ve tutumlarını yavaş yavaş etkilemektedirler. Avrupa barış bölgesinin ana aktörleri ve Balkan ülkelerin elitleri arasındaki gerçekleşen etkileşimler, iki taraf arasında güven iklimi oluşmasına temel hazırlamaktadır. Böylece bölgesel işbirliği sorunsuzca ortaya çıkabilmektedir. Kavalski bu şekilde elde edilen bölgesel işbirliği sonucunda ise embriyonik güvenlik topluluğu oluştuğunu varsaymaktadır. Embriyonik güvenlik topluluğu olarak adlandırılan bu süreçte, üyeler arasında istikrarlı ve başarılı bir ekonomik durum yaratılarak,

aralarında iyi ilişkilerin sürdürülmesi ile mümkün kılınmaktadır. Embriyonik güvenlik topluluğu, Adler ve Barnett'in başlangıç güvenlik topluluğundan olan farkı embriyonik güvenlik topluluğunda güvenilir barışçıl değişim beklentisinin henüz belirsiz olmasıdır. Batı Balkan bölgesi için 1990'lı yılların son çeyreğinde, güvenilir barışçıl düzenin oluşumu için koşulların belirsiz olduğu için Kavalski Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlardaki dış politika yaklaşımındaki süreci embriyonik güvenlik topluluğu süreci olarak adlandırmıştır. Bu süreçte Avrupa Birliği Batı Balkanlara, Royamount ve Bölgesel Yaklaşım politikalarını önermiştir. Fakat Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar ile olan embriyonik güvenlik topluluğu ilişkisi üyelik perspektifi verilmediği ve bütün bölgeyi kapsadığı için başarılı bir sonuca varmamıştır.

Ancak 1999 yılından sonra Avrupa Birliği'nin İstikrar ve Ortaklık Süreci ile bölgede daha aktif ve ilerlemeci politikalar izlemiştir. 1999'dan sonra Avrupa Birliği Batı Balkan bölgesi için üyelik perspektifini de içeren bir sosyalizasyon enstrümanı üretmiştir. İstikrar ve Ortaklık Süreci, Batı Balkan bölgesini bir bütün olarak almamakta, onun yerine bölgedeki tek tek ülkeler ile sözleşmeli ilişkiler kurmaya dayanmaktadır. Batı Balkan bölgesi homojen bir bölge olmadığı için, her ülkenin siyasi tarihi, ekonomik durumu birbirinden farklıdır. Avrupa Birliği üyelik sürecinde de tekil olarak yürütülen ilişkiler başarılı bir sonuca varabilmektedir. 2001'den itibaren Batı Balkan ülkeleriyle, Avrupa Birliği ile İstikrar ve Ortaklık Süreci başlatılmıştır. Bu süreç koşulluk politikasına dayalı bir süreçtir. Maastricht Kriterleri'nin yanı sıra, Batı Balkan bölgesi için sosyal ve kültürel hakları, organize suçla mücadeleyi ve Batı Balkan ülkeleri arasında iyi komşuluk ilişkilerini içeren ekstra kriterler oluşturmuştur. Batı Balkan ülkelerinin, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları imzalayarak ve İstikrar ve Ortaklık Süreci'ni başlatarak, Avrupa Birliği ile Adler ve Barnett'in tanımladığı başlangıç evresini başlattıkları tezimizin temel iddiaları arasındadır.

AB'nin Batı Balkanlar ile olan ilişkileri örneğinde, güvenlik topluluğu kavramının teorik beklentileri açısından süreç ticaret anlaşmalarıyla gerçekleşmeye başlamıştır. Ticaret anlaşmaları, Avrupa Birliği güvenlik topluluğunun Balkanlara ekonomik sınırlarını açmasını ifade eder. Böylece bölgede bir serbest ticaret bölgesi oluşabilmekte, bunun sonucunda mal, sermaye ve hizmetler bölgedeki ülkeler

arasında daha kolay mobilize olmakta, dünyaya ve Avrupa'ya daha kolay bir şekilde ulaşabilmektedir. Avrupa Birliği, İstikrar ve Ortaklık Süreci'ne katılan Batı Balkan ülkelerine tek pazara nihai serbest girişimini sağlamıştır. Avrupa Birliği ve Batı Balkan bölgesi arasındaki diğer işlem yoğunluğunu oluşturan turizm, eğitim, göç gibi işlemlere bakacak olursak, 2009 yılında AB'nin Sırbistan, Karadağ ve Makedonya'ya yönelik vizeleri kaldırarak, kişilere yönelik serbest dolaşımı da sağlamıştır. Daha sonra diğer bölge ülkeleri için de vizeler kaldırılmıştır.

Bu bölümünde ulaştığımız bir diğer sonuç ise Avrupa Birliği kendi barışçıl düzeninin var olan cazibesi sayesinde bölgeye ihraç ettiğiidir. Şiddetli çatışmalardan ciddi bir şekilde zarar gören Batı Balkan bölgesinde ayrı bir güvenlik topluluğun oluşabilmesi güçtür o yüzden var olan bir güvenlik topluluğun bölgeye genişlemesiyle istikrar ve barış sağlanması en rasyonel çözüm olarak görünmüştür. Diğer bir ifadeyle, ancak var olan bir güvenlik topluluğun genişlemesiyle bölgede güvenlik topluluğu oluşabilmektedir. AB güvenlik topluluğuna üye olmanın önemi bölge ülkelerini birçok yapısal reform gerçekleştirmeye itmiş ve sosyalizasyon süreciyle bölge ülkeleri Balkanlı ortak kimliğinin yerine Avrupalı kimliğini ikame etmesi cazip kılınmıştır. Bölgedeki ülkeler arasında toplumsal/bölgesel güven, yani yerel güven halen zayıftır. Güven bölge ülkeleri içinde ve arasında değil daha çok Avrupa Birliği ve tek tek Batı Balkan ülkeler arasında meydana çıkmaktadır.

Günümüze gelindiğinde, Batı Balkan ülkelerinin AB güvenlik topluluğu ile olan ilişkilerinde farklı evrelerde olduğunu görebiliriz. Batı Balkan ülkeler kendi iç politikalarından dolayı farklı tarihlerde İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları imzalayıp, değişik kategorilerde sosyalizasyon ve toplumsal öğrenme süreçleri yaşamış; böylece kendi iç dinamiklerine bağlı olarak da farklı hızlarla AB ile angajmanlar geliştirmiştir. Bu noktada Hırvatistan şu an en başarılı örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. AB ile olan angajmanlarda yükselme evresini sona erdiren ülke 1 Temmuz 2013 yılında olgun evresine geçip AB güvenlik topluluğun tam üyesi olma sürecine girmiştir. Bosna Hersek ve Arnavutluk ve Sırbistan da aday ülkeler olarak müzakere tarihi verilmesi için beklemektedir. Makedonya'nın durumu farklıdır; ülke 2005 yılında SAA müzakerelerine başlamasına rağmen Yunanistan ile ülkenin ismi nedeniyle yaşadığı sorunundan dolayı, müzakereler donmuş durumdadır. Kosova'nın durumu da farklıdır. Bölgede SAA imzalamayan tek ülkedir ancak AB

ile ilişkileri BM 1244 kararı ile özel statüde yürütmektedir. Karadağ ise 2012’de tam üyelik müzakerelerine başlamasıyla Avrupa Birliği ile güvenlik topluluğun gelişiminde yükselme evresine geçmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Avrupa Birliği’nin Karadağ Cumhuriyeti üzerindeki sosyalizasyon politikalarının analizinkinden çıkardığımız sonuçları incelenmiştir. Karadağ, 1992’de diğer eski Yugoslavya devletleri bağımsızlıklarını ilan ettikleri süreçte bağımsızlık yoluna gitmeden Sırbistan ile üçüncü Federal Yugoslavya’yı kurmaya karar vermiştir. Karadağ’ın bu kararının hatalı olduğu daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmış, devlet kurulur kurulmaz kendisini Sırbistan tarafından yönlendirilen bir savaşın içinde bulmuştur. Yugoslavya’nın bir parçası olmasının dolayı Karadağ; uluslararası toplumun yaptırımlarına maruz kalmıştır. Bu yaptırımlar hem hiperenflasyonu ortaya çıkarmış hem de demokratikleşme süreci gecikmiştir. Bu durumdan rahatsız olan Karadağ’daki bağımsızlık yanlısı kitle memnuniyetsizliklerini dile getirip, Karadağ’ın olabildiğince hızlı biçimde bağımsız bir ülke olma taleplerini dile getirmeye başlamışlardır. Bu memnuniyetsizliğin bir sonucu olarak 1997 yılında iktidar partisi bölünmüştür. Bu parti bölünmesi Karadağ’ın tarihi boyunca var olan siyasi yönelimleri (Bağımsız Karadağ’ı savunanlar ve Karadağ’ın Sırbistan ile birlikte olmasını savunanlar/ Yeşiller ve Beyazlar) bir kez daha ortaya çıkmıştır. DPS partisinin içinden Milošević ve Sırbistan politikasını destekleyen muhafazakâr ve geleneksel kanat ayrılıp SNP adlı yeni bir parti kurmuşlardır. DPS’ de kalan kitle ise Karadağ’ın bağımsızlık mücadelesini ve dünyaya entegre olma retoriğini vurgulayan kesimlerden oluşmaktaydı. AB ve ABD 1998 seçimlerinin sonucunda Cumhurbaşkanı olarak seçilen Djukanovic’in retoriğini destekleyip, Djukanovic’i Milošević’in bölgedeki etkiliğinin azaltılması için bir araç olarak görmüşlerdir. Karadağ politik elitleri ve AB Milošević’i ortak güvenlik tehdidi olarak algılamışlardır. Böylece AB Milo Djukanovic’in önderliğinde Karadağ devletinin ve DPS partisinin üzerinde elit sosyalizasyonu uygulayıp, Birlikle Karadağ arasında embriyonik güvenlik topluluğu oluşturduğunu iddia etmekteyiz. Bu noktada diğer bir iddiamız; Karadağ’ın bu değişen politika ve retoriği Sırbistan tarafından iyi karşılanmadığı için bölgede güvenilir barışçıl beklentisinin belirsiz kalması ve bu nedenle güvenlik topluluğunun başlangıç değil embriyonik evrede kaldığıdır. Bu dönemde Avrupa Birliği diğer Batı

Balkanlar ülkelerine izlediği dış politika yaklaşımını Karadağ'a da uygulamıştır. Üyelik perspektifi içermeyen bu pasif yaklaşımla AB Karadağ'a OBNOVA ve ECHO adlı insani yardım programlarını uygulamıştır. AB'nin Karadağ'a uyguladığı sosyalizasyon politikaları sonucunda Karadağ dış politikası üzerinde değişiklikler kaydedilmiştir. Karadağ; Avrupa Birliği'nin elit sosyalizasyonunu ülkenin bağımsızlık mücadelesi için kullanmıştır. Böylece Sırbistan ile birlikteliğinden ayrılmasının ilk noktası ekonomisini Sırbistan'dan ayırıştırabilmek için 1999'da tek taraflı olarak Alman Markı'nı kendi para değeri olarak benimsemesidir, diğer bir dış politika değişimi ise 1998'de patlak veren Kosova Savaşındaki tarafsız tutumudur.

Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlarda ürettiği genişleme politikası ile sosyalizasyon sürecini Karadağ örneğinde Sırbistan ile aynı hatta yürümüştü. Karadağ 2001'de Federal Yugoslavya çatısı altında İstikrar ve Ortaklık Süreci'ni başlatmış, 2003 yılında AB'nin ara bucuğuyla oluşan yeni devlet Sırbistan ve Karadağ hattında AB ile ilişkilerini sürdürmüştür. Fakat bu süreç, iki devlet arasındaki ekonomik dengesizlik ve diğer gelişmeler nedeniyle başarıyla sürdürülememiştir. Sırbistan ancak 2000'den sonra, yani Miloseviç rejimi bittikten sonra demokratikleşme sürecine gitmiştir. Karadağ ise 1997-1998'deki seçimli demokrasiye geçiş sağladığı ve AB ile 1997'den itibaren elit sosyalizasyonu vasıtasıyla embriyonik güvenlik topluluğu oluştuğu için Sırbistan'dan AB üyelik süreci konusunda bir adım öndeydi. Böylece AB 2004 yılında bu soruna çözüm olarak iki yönlü üyelik süreci modelini sunmuştur. Böylece iki devlet ekonomik, savunma ve diğer sektörsel ilişkilerde ayrı entegrasyon süreçlerini yürütmeye başlamıştır. Fakat AB'nin bütün bu çabalarına rağmen Sırbistan ve Karadağ'daki AB üyelik süreci başarılı yürütülemedi, hatta Sırbistan'ın Lahey Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliği yapmamasından dolayı Mayıs 2006'da İstikrar ve Ortaklık Süreci durdurulmuştu. Böylece Karadağ AB ile başarılı bir üyelik süreci başlatılması için bağımsızlığını kazanmayı bekledi. 21 Mayıs 2006'daki bağımsızlık referandumu sonucunda bağımsız bir ülke olan Karadağ, AB ile 2007'de İstikrar ve Ortaklık Sürecini yeniden başlatıp, böylece ilk defa bağımsız bir devlet olarak Avrupa Birliği ile kurumsal olarak ilişkilerini başlattı. Karadağ'ın İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nı yenilemesi ile AB ile güvenlik topluluğu anlamında başlangıç evresine girdiğini iddia etmekteyiz.

İki tarafta da gerekli kurumlar oluşturulduktan sonra Karadağ'daki bütün devlet temsilcileri, sivil sektör ve hükümet dışı örgütler İstikrar ve Ortaklık bağlamında yükümlülüklerin yerine getirilmesinde görev almışlar. Karadağ 2008'de AB ile serbest ticaret antlaşması da imzalayarak ülkenin Avrupa Birliği ile ticaret akışını daha da yoğunlaştırmıştır. 21 Ocak 2008 tarihinde kısmen vize liberalizasyonu uygulanmaya başlanması güvenlik topluluğu kavramı ve işlemselcilik teorisinin temelini oluşturan işlem ve etkileşim yoğunluğunun gerçekleştirilmesi için kolaylık sağlanmıştır. Karadağ halkının %75'i Karadağ'ın AB üyelik sürecini desteklemektedir. AB Karadağ'da meydana gelen reform ve ilerlemeleri göz önünde bulundurarak, ülkeye 2010 yılında resmi adaylık statüsü vermiştir. 29 Haziran 2012 tarihinde ise Karadağ'ın AB ile müzakere süreci başlamıştır. Bu noktada Karadağ'ın müzakereye başlamasının ülkenin AB güvenlik topluluğu ile yükselme evresine geçtiğini iddia etmekteyiz. Bu evrede iki taraf arasında kurumların etkileşim ve işlem akışının daha yoğun olduğunu tespit ettik. Bu evre gereğince Karadağ AB ile daha sıkı askeri işbirliğine gitmiş ve ülke AB'nin kriz yönetimi operasyonlarına katılmaya başlamıştır. 2012-2013 döneminde Karadağlı görevliler AB'nin Afganistan'daki ISAF polis misyonunda yer almış, yanı sıra Karadağ Ordusu AB'nin ATLANTA misyonu faaliyetlerine de aktif olarak angaje olmuştur.

Karadağ'ın AB güvenlik topluluğu ile yükselme evresinde sivil sektör ve hükümet dışı örgütlerin bu sürece %70 oranında katılımı olduğu kaydedilmiştir. Bu gelişmeden hareketle yükselme evresindeki güvenlik topluluğunun elit sosyalizasyonundan farklı olarak aşağıdan yukarıya yürütülen bir sürece dönüşmeye başladığı sonuca varmaktayız. Nitekim Bellamy de yükselme evresinde bu aşağıdan yukarıya süreci öngörmüştür.

Karadağ'ın müzakere sürecinde açılması ve kapatılması gereken 35 fasıl vardır. Temmuz 2013 itibarıyla iki fasıl kapatılmıştır ve bu trendin devam etmesi durumunda 2018 yılına kadar bütün fasılların kapatılması beklenmektedir.

Çalışmamızın neticesi olarak AB güvenlik topluluğu ile Karadağ arasında inşa edilmeye başlanan güvenlik topluluğunun başarılı bir şekilde geliştiğini iddia etmekteyiz. Bu başarının altında gerekli iletişim, işlem ve etkileşim AB tarafından

uygulanan sosyalizasyon ve toplumsal öğrenme süreçleri yatmaktadır. Bu bağlamda AB'nin Karadağ'a sosyalizasyon uygulayarak, kendi norm ve değerlerini başarılı bir şekilde yaydığını ve Karadağ ile yükselme evresine kadar geldiğini kolaylıkla iddia edebiliriz. Halen devam eden sürecin olgun aşamaya ne zaman ulaşacağı hususu Karadağ'daki İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'ndaki yükümlülüklerini yerine getirmesindeki hızına bağlı olacaktır. Elbette bölgenin kırılğan politik yapısı da bir dışsal faktör olarak bu hızı etkileyebilecektir.

Son olarak dikkat çekmek istediğimiz bir diğer nokta bu çalışmanın, hak ettiği seviyenin altında ilgi çeken güvenlik topluluğu kavramı üzerinde yapılacak çalışmaları teşvik edici ve olumlu yönde etkilemesi gerektiğine dair beklentimizi ifade etmektir. Bu amaca yönelik küçük bir katkı sağlamak üzere hazırlanan “Güvenlik Topluluğu Kavramı Üzerine Bir Analiz: Karadağ'ın Avrupa Birliği Üyelik Süreci Örneği” başlıklı çalışmamız, güvenlik topluluğu kavramına yönelik daha fazla akademik ilgi çekmeyi de amaçlamaktadır. Bu alanda yapılacak akademik çalışmaların çatışma çözümleme teknikleri ile birlikte değerlendirildiğinde barış çalışmalarına ve elbette reel anlamda barışa hizmet edeceğine dair inancımızı da burada belirtmek isteriz.

KAYNAKÇA

Adler, Emanuel ve Barnett Michael. “A Framework for the Study of Security Communities”, Emanuel Adler ve Michael Barnett (der.), **Security Communities**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

Adler, Emanuel ve Barnett Michael, “Studying Security Communities in Theory, Cooperation and History”, Adler, Emanuel ve Barnett Michael (der.), **Security Community**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

Adler, Emanuel ve Barnett Michael, “The Security Community in Theoretical Perspective”, Emanuel Adler ve Michael Barnett (der.), **Security Communities**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

Aleksandar Andrija Pejovic. “Montenegro and the EU”, The Institute of European and International Affairs (iiea), 22 January 2013.
<http://www.iiea.com/events/montenegro-and-the-eu> (10.04.2013).

Arman, Murat Necip. **Avrupa Birliği’nin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı Olarak Kimlik Dönüşümü**, (Yayınlanmış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayın No. 3, İzmir, 2007.

Arman, Murat Necip. “Avrupa Komşuluk Politikasında Sorunlu Alanlar: İnsan Güvenliği ve Komşuluk İlişkileri,” **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi**, Cilt: 8, Sayı:31, 2011.

Arman, Murat Necip. “Eurosclerosis’ten Eurosterepoz’a: Avrupa Birliği’nin Uygur Güç Nosyonunun Sonu?”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt: 7., Sayı: 26, 2011.

Balkır, Canan. **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme: Kuram, Politika ve Uygulama, AB ve Dünya Örnekleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2010.

Bellamy, Alex. J. **Security Communities and their Neighbors: Regional Fortresses or Global Integrator**, Palgrave Macmillan, New York, 2004.

Bieber, Florian, "Montenegrin Politics Since the Disintegration of Yugoslavia", in Bieber, Florian. **Montenegro in Transition: Problems of Identity and Statehood**, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, Germany, 2003.

Buric-Labudovic, Marija, Suljkovic, Srdjan ve Glisevic, Ivana. "Fondovi i Programi Pomoci Evropske Unije sa Osvrtom na Crnu Goru", **Centralna Banka Crne Gore (CBCG), Radna Studija 7**, Podgorica, 2006.

CG MVPEI, "Hronologija Odnosa Crne Gore i Evropske Unije", Vlada Crne Gore, Ministarstvo Vanjskih Poslova i Evropskih Integracija
<http://www.mip.gov.me/index.php/Crna-Gora-i-evropske-integracije/hronologija-odnosa-crne-gore-i-eu.html> (19.06.2013).

CG MVPEI, "Prilog Izvjestaju Evropske Komisije o Napretku Crne Gore za 2013. (Karadağ'in 2013 İlerleme Raporu) (za period 1. Septembar 2012 do 25 April 2013), Vlada Crne Gore, Ministarstvo Vanjskih Poslova i Evropskih Integracija , Podgorica, April 2013.

CG MVPEI, "Razvoj Odnosa Crne Gore i Evropske Unije", Ministarstvo za Vanjske Poslove i Evropske Integracije Crne Gore
<http://www.mip.gov.me/index.php/Direkcija-za-EU/razvoj-odnosa-crne-gore-i-eu-kljuni-datumi.html> (20.06.2013).

CG MVPEI, "Razvoj Odnosa Crne Gore i Evropske Unije", Vlada Crne Gore, Ministarstvo Vanjskih Poslova i Evropskih Integracija
<http://www.mip.gov.me/index.php/Crna-Gora-i-evropske-integracije/razvoj-odnosa-crne-gore-i-eu.html>, (19.06.2013).

Dedeoğlu, Beril. “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteğine”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:4, Ankara, 2004.

Deutsch, Karl. W. **Political Community at the International Level**, Salt Lake City, Aadvark Global Publishing, 2006.

Deutsch, Karl. W. **Political Community and the North Atlantic Area-International Organisation in the Light of Historical Experience**, Princeton, 1957.

Durakovic, Ervina. “Karadağ Cumhuriyeti”, içinde Arman, Murat N. ve Mandacı, Nazif (der.). **Çağdaş Balkan Siyaseti**, Gazi Kitabevi, Temmuz 2012.

Djuric, Dragan. “Montenegro’s Prospect for European Integration: On a Twin-Track”, **South East Europe Review for Labour and Social Affairs, SEER**, 04/2004.

Djurovic, Gordana. “Case of Montenegro: Is WTO Membership Condition for Opening EU Accession Negotiation with Western Balkan Countries”, **European Perspectives-Journal on European Perspectives of the Western Balkans**, Cilt:2, Sayı:1, April 2010.

Fabris, Nikola, Vukajlovic-Grba, Danijela, Radunovic, Tanja ve Jankovic, Jelena, “Ekonomika Politika u Dolarizovanim Ekonomijama sa Posebnim Osvrtom na Crnu Goru” (Dolarlaştırılan Ekonomilerdeki Ekonomik Politikaları, Karadağ Örneği), **Centralna Banka Crne Gore (CBCG), Centar za Istrazivanje i Statistiku, Podgorica**, 2004.

Graziu, Rudi. “**European Union Foreign Policy Towards the Western Balkans: lessons Learned?** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Middlesex University, School of Health and Social Sciences, September 2008.

Grillot, Suzette, D'Eman, Valerie J., Cruise, Rebeca J., "Developing Security Community in the Western Balkans: The Role of the EU and NATO", **EUSA Tenth Biennial International Conference, Panel IJ: CFSP Case Studies**, Montreal, Canada, May 17-19. 2007.

International Crisi Group, "Crna Gora na Putu ka Nezavisnosti" (Bağımsız yolunda Karadağ), Izvjestaj za Evropu (Avrupa için Raporu) br.169, 7 Aralık 2005.

Kavalali, Murat. "Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkelerle İlişkiler", **Devlet Planlama Teşkilatı**, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ekim 2005.

Kavalski, Emilian. **Extending the European Security Community: Constructing Peace in the Balkans**, Tauris Academic Studies, London-New York, 2007.

Kavalski, Emilian. "The Western Balkans and the EU: the probable dream of membership", **South-East Europe Review for Labour and Social Affairs (SEER)**, 2003.

Korkmaz, Vişne. "Bölgesel Güvenlik Üzerine Kuramsal Tartışmalar", **Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, SAREM**, Haziran 2010.

Kriz, Zdenek. "German Involvement in the War against International Terrorism. End of Civilian Power?" **Central European Political Studies Review**, Cilt: VIII, No:2-3, 2006.

Laporte, Vincent, "The European Union as Expanding Security Community", College of Europe, **EU Diplomacy Paper**, Haziran 2012.

Maastricht Antlaşması, <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf>, (16.04.2013)

Miskovic, Svetlana. "Osnovi Demokratije i njen Nastanak u Crnoj Gori" (Karadağ Demokrasinin Temelleri ve Oluşumu), **Matica**, zima 2011, www.maticacrnogorska.me.

Morrison, Kenneth, "The Collapse of the Monolith: The DPS Split", in Morrison, Kenneth. **Montenegro: A Modern History**, I.B. Tauris, London-New York&Co Ltd, 2009.

OSCE/ODIHR, "Republika Crna Gora, Referendum o Drzavnom Statusu", 21. Mayıs 2006, konacni izvjestaj, Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava, , Varsava, 4 Ağustos 2006.

Rastoder, Serbo. "Drzavna Uprava u Crnoj Gori" (Karadağ'ın Devlet İktidarı), **Retrovizor, Matica**, proljece 2011, www.maticacrnogorska.me.

Stankovic, Vladan. "Drzavno Uredjenje po Beogradskom Sporazumu" (Belgrad Antlaşmasında Devlet İdaresi), **Istrazivac IPC**, Beograd, 2004.

Tusicny, Andrej. "Security Communities and Their Values: Takiing Masses Seriously", **International Political Science Review**, Cilt: 28, Sayı: 4, 2007.

Ulusoy, Hasan. " Revitising Security Communities After the Cold War: The Constructivist Perspective", SAM: Center for Strategic Research, Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, September-November, 2003.

VCG Vlada Crne Gore, "Crna Gora u Procesu Stabilizacije i Pridruzivanja, (Istikrar ve Ortaklık Sürecinde Karadağ) Prvih Deset Kvartalnih Izvjestaja Vlade Crne Gore Posvecene Ostvarivanju Procesu Stabilizacije i Pridruzenja (2005-2008), Podgorica, 2007.

Vucetic, Srdjan. “The Stability Pact for South Eastern Europe as a Security Community-Building Institution”, **Southeast European Politics**, Cilt: II, Sayı: 2, October 2001.

Vukovic, Ivan. “The Post-Communist Transition of Montenegro: Democratization prior to Europeanization”, **Contemporary European Studies**, 2/2010.

Yapıcı, Merve İrem. “ Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 9. Sayı:3, 2007.